

Η ΒΕΡΟΙΑΣ

23
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

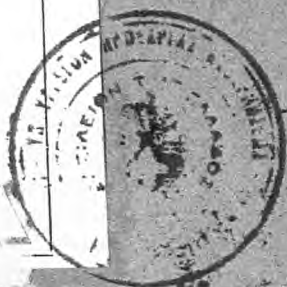
+900

ΒΕΡΟΙΑΣ

*Αριθ. είσο. 299 253

ΔΑΡΕΑ

2 Απορροές
GRYER 00081

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

Ιστορικού τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Ἑθνικῇ Πανεπιστημίῳ.

ΤΟΜΟΣ Α'

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 500 Μ. Χ. ΕΤΟΥΣ

ΕΝ ἈΘΗΝΑΙΣ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ι. ΓΑΛΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ

1893

398

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ
ΟΔΟΣ ΔΕΚΑ ΣΤΟΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὴν ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου ἐκδότου τοῦ βιβλίου τούτου γενομένην ἡμῖν πρότασιν περὶ ἐπιθεωρήσεως καὶ συμπληρώσεως τῆς ἐκδιδομένης Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ ἀοιδίμου Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐδεξάμεθα προθύμως, διότι ἐφρονοῦμεν ἀνέκαθεν καὶ φρονοῦμεν ὅτι ἡ Ἱστορία αὕτη εἶναι καθόλου ἡ ἀρίστη τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθεισῶν παρ' ἡμῖν τοῦ εἴδους τούτου ἱστορικῶν πραγματειῶν. Ὁ ἀοιδιμος ἀνὴρ ἠρρανόσατο τὸ ὕλικόν τῆς ἱστορίας ταύτης ἐκ τῶν ἀρίστων ἱστορικῶν πηγῶν τῶν χρόνων αὐτοῦ, αἱ πηγαὶ δ' αὗται, μεθ' ὅλα τὰ ὕστερον ἐκδοθέντα σπουδαιότερα πονήματα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ἔχουσιν ἔτι καὶ σήμερον τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ Γενικὴ Ἱστορία τοῦ Παπαρρηγοπούλου καὶ ἰδιαίτεραν ἔχει ἀξίαν διὰ τὸ ἐμβριθὲς κριτικὸν πνεῦμα, μεθ' οὗ ἐπεξεργάσατο ὁ ἀνὴρ τὸ ὕλικόν τῆς συγγραφῆς καὶ συνέταξε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Ὡς μόναι ἐλλείψεις σήμερον τῆς πραγματείας ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι κατὰ μὲν τὸ ποσὸν ἡ ἐλλείψις τρίτου τόμου περιλαμβάνοντος τὴν ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος μέχρι σήμερον ἱστορίαν, κατὰ δὲ τὸ ποιὸν τὰ χάσματα καὶ αἱ ἀνακρίβειαι, ἃς δύναται νὰ εὑρῇ τις ἐν αὐτῇ λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὰς ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἐκδόσεως (1847) ἐν διαστή-

ματι ἡμίσεως περίπου αἰῶνος γενομένης μεγάλας ιστο-
ρικὰς ἀνακαλύψεις, ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀσιατι-
κῶν λαῶν. Ἀλλὰ τὴν μὲν κατὰ τὸ ποσὸν ἔλλειψιν ἐπε-
χειρήσαμεν νὰ ἀναπληρώσωμεν, συμφώνως πρὸς τὸν
σκοπὸν τοῦ ὅλου βιβλίου, διὰ προσθήκης τρίτου τόμου
περιλαμβάνοντος τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων καὶ νεωτά-
των χρόνων, τὰς δὲ κατὰ τὸ ποιοὺν ἔλλείψεις προσεπαθή-
σαμεν κατὰ τὸ ἐνόν, καὶ ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ μήκους τοῦ
βιβλίου ἐπιτρεπομένων ὁρίων, ν' ἀναπληρώσωμεν διὰ
σημειώσεων, αἵτινες συμπληροῦσι μὲν τὰ συμπληρώσεως
δεόμενα, διαφωτίζουν δὲ καὶ διακριβοῦσι τελειότερον τὰ
ἀσαφῶς καὶ ἀνακριβῶς ἔχοντα. Ἐνθα δέ, ὡς ἐν τοῖς περὶ
Ἀσσυρίων, Ἰνδῶν, Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων πραγμα-
τευομένοις κεφαλαίοις, ἢ διὰ σημειώσεων διαφώτισις καὶ
διακρίβωσις δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νῦν περὶ
τὴν ἐπιστήμην προόδου, ἐδέησε νὰ προσθέσωμεν εἰς τὸ
τέλος τῶν κεφαλαίων, ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῷ τῆς συγγρα-
φῆς, σύντομόν τινα ἱστορίαν τῶν Ἑθνῶν ἐκείνων κατὰ τὰ
ἀσφαλέστατα συμπεράσματα τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης¹.

(¹) Πᾶσαι αὗται αἱ προσθήκαι, αἱ γεγνησιναι ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρή-

Τὸ τοιοῦτον, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἐπιφέρει ἀνωμαλίαν τινὰ παραβλάπτουσιν τὴν ἐνότητα καὶ τὸ συστηματικὸν τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀφηγήσεως, τοσοῦτον κατὰ βάθος προάγει ταῦτα· διότι παρέχει ἀφορμὴν τῷ ἀναγνώστῃ νὰ συγκρίνῃ ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν τὴν κατάστασιν τῆς περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν ἐπιστήμης, οἷα ἦτο αὕτη καθ' ὃν χρόνον ὁ Παπαρρηγόπουλος συνέγραφε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν πρόοδον, ἥτις ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἐγένετο ἐν αὐτῇ. Ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατωρθώθη, ἵνα, ἄνευ μετακινήσεως ἐνὸς ἰῶτα¹ ἐκ τοῦ κειμένου τῆς συγγραφῆς τοῦ Παπαρρηγοπούλου καὶ χωρὶς αὕτη νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἐνότητα καὶ ἀκεραιότητα αὐτῆς, ἀνακαινισθῶσιν ἐξ ὁλοκλήρου μέρη τινὰ αὐτῆς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ση-

δαντος τὴν συγγραφὴν, φέρουσιν ἐν τέλει τὸ στοιχεῖον Κ ὡς ἀρχικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος ἐκείνου. Τοῦτο γίνεται καὶ διὰ τὰς σημειώσεις. Πᾶσα σημείωσις μὴ διακρινομένη διὰ τοῦ γράμματος Κ εἶναι τοῦ συγγραφέως.

(¹) Ἡ μόνη μεταβολὴ ἢ ἐπενεχθεῖσα εἰς τὸ κείμενον εἶναι ἡ διόρθωσις τυχαίων τινῶν τυπογραφικῶν παροραμάτων.

μερινῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοιαύτης τινὸς κατὰ μέρος ἀνακαινίσεως καὶ διὰ τῆς τοῦ ὅλου ἐπιθεωρήσεως, ἔτι δὲ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ τρίτου τόμου νομίζομεν ὅτι παρέχεται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον βιβλίον Γενικῆς Ἱστορίας ἐκπληροῦν τοὺς ὅρους πραγματείας ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ φιλομαθοῦς Ἑλληνικοῦ δημοσίου.

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ I

Η ΛΕΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑ, ἐμφαίνοντα κατ' ἀρχάς τὴν περί τινος πράγματος ἢ συμβάντος ληφθεῖσαν εἰδήσιν, ἐδήλωσεν ἔπειτα τὴν ἀφήγησιν τῶν γνωσθέντων πραγμάτων ἢ συμβάντων. Ἡ δ' ἐπιστήμη ἢ κυρίως καλουμένη ἱστορία δὲν σημαίνει τὴν ἀφήγησιν παντὸς οἰουδήποτε συμβάντος, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων, ὅσα ἀνάγονται εἰς τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατὰστασιν⁽¹⁾. Ἡ ἱστορία λέγεται εἰδική, ὅταν πραγματεύηται περὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, γεγονότος, τόπου, ἔθνους, ἢ περὶ χρονικῆς τινος περιόδου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περιωρισμένης· ἡ δὲ γενικὴ ἱστορία περιλαμβάνει τὴν ἀκριβῆ καὶ ὅσον ἔνεστιν ἐντελῆ ἐκθεσιν ὅλων τῶν γεγονότων ὅσα περιστῶσι τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν μέρει καὶ ἐν γένει, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτάτων, προσπαθοῦσα νὰ καταστήσῃ ἐναργῆ τὴν ἀδιάλειπτον συνάφειαν τῶν γεγονότων τούτων καὶ

(1) Ἱστορία ἐκ τοῦ εἰδέναι (ἱστωρ, ἱστορῶ=πυνθάνομαι, πληροφοροῦμαι) σημαίνει κυριολεκτικῶς τὴν γνῶσιν, τὴν ἔρευναν, τὴν μάθησιν, εἴτα δὲ τὴν γνῶσιν τὴν συστηματικὴν τῶν πραγμάτων (ἢ περὶ φύσεως ἱστορία), τέλος δὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐν τῷ καθόλου ἀνθρωπίνῳ βίῳ συμβαινόντων. Ἐκ τῆς εἰδικῆς δὲ ταύτης ἐννοίας προήλθε καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐρμηνευομένη εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος. (Κ.)

τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὴν τελειοποίησιν.

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι τὰ ἄγρια καὶ βάρβαρα ἔθνη ἴστανται ἔξω τῶν πυλῶν τῆς ἱστορίας. « Ἡ κατὰστασις τῶν τοιούτων ἐθνῶν, λέγει ὁ Σχλόσσερος, εἶναι ἐπιδεκτικὴ περιγραφῆς, ὅπως ἡ κατὰστασις τῶν ζώων, ὅχι ὁμως καὶ τῆς ἱστορίας. διότι ἱστορία ἄνευ πολιτείας, ἄνευ νόμων, ἄνευ ἐπιδόσεως, εἶναι ἀκατάληπτος. »

—Τινὲς τῶν ἱστορικῶν ἀποκλείουσι τῆς γενικῆς ἱστορίας καὶ αὐτὰ τὰ ἔθνη, ὅτα ἀνῆχθησαν μὲν μέχρι δημοσίων κοινωνικῶν σχέσεων, δὲν ἐπενήργησαν δὲ εἰσέτι οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους· οἱ εἰσιν οἱ Σῖναι καὶ οἱ Ἰαπωνοί. Ἄλλοι ὁμως περιλαμβάνουσιν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τὰ ἔθνη ταῦτα, καθ' ὅσον ἡ τύχη αὐτῶν εἶναι γνωστὴ, διὰ τὸν ὀρθότερον, ὡς νομίζομεν, λόγον, ὅτι ἂν οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐπενήργησαν εἰς τὴν κατὰστασιν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, ἀποτελοῦσιν ὁμως καθ' ἑαυτοὺς μέρος αὐτῆς ἀξιόλογον⁽¹⁾.

§ 2

Πηγαὶ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας εἶναι· προφορικαὶ παραδόσεις καὶ μῦθοι, οἰκοδομικὰ μνημεῖα, ἐπιγραφαί, νομίσματα καὶ ἱστορικὰ

(1) Οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζουσι ποικίλως τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν· Weltgeschichte (Ἱστορίαν τοῦ Κόσμου ἢ Παγκόσμιον Ἱστορίαν), allgemeine Weltg., allgem. Geschichte (Γενικὴν ἢ Καθολικὴν Ἱστορίαν), Universalgeschichte ἢ Universalhistorie (Παγκόσμιον Ἱστορίαν)· καὶ τινες ἠθέλησαν νὰ δώσωσι διαφόρους ὁρισμοὺς εἰς τινὰς τῶν ὄρων τούτων. Ὁ Ροττέκκιος λ. χ. ἠξίωσε (§ 87 τῆς εἰσαγ. εἰς τὴν Γεν. Ἱστ.) ὅτι ἡ Universalhistorie διαφέρει κατὰ τοῦτο τῆς Weltgeschichte, ὅτι ἡ πρώτη εἶναι ἄθροισμα ὅλων τῶν εἰδικῶν ἱστοριῶν, οὐδεμίαν ἔχον ἐσωτερικὴν συνάφειαν, ἐνῷ ἡ δευτέρα, παραλαμβάνουσα τὰ κυριώτατα τῶν γεγονότων, συναρμολογεῖ αὐτὰ εἰς ἓν ὅλον σύστημα. Ὁ δὲ Φλάθιος (ἐγγλ. τῆς ἀρχ. ἱστ. εἰς. § 1) εἶπεν, ὅτι ἡ Weltgeschichte διακρίνεται κατὰ τοῦτο τῆς allgemeine, ὅτι ἡ τελευταία εἶναι ἐκτενεστέρα τῆς πρώτης. Ἀλλ' αἱ διακρίσεις αὗται εἶναι αὐτογνώμονες· ἄθροισμα γεγονότων συνηρμωμένων μηχανικῶς μόνον δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστήμην. οὐδ' ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκτενὴς αὐτῆς ἑκθεσις ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην διαφόρου τινὸς ὁρισμοῦ. Πρὸς τούτοις, ὁ Λέων ὀνομάζει τὸ συστηματικώτατον βεβαίως ἐγχειρίδιον

βιβλία, πρὸς χρῆσιν τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦνται εἰδικαὶ βοήθειαι καὶ γνώσεις. Δι' αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ ἀνερευνᾷ τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων.

Βοηθητικά γνώσεις τῆς Γενικῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ γνώσις τῶν
γλωσσῶν καὶ ἡ ἑρμηνευτικὴ, ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ
παλιτακαὶ ἐπιστῆμαι.

32

Ἐπειδὴ τὰ γεγονότα δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας εἰμὴ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἔπεται ὅτι ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Χρονολογικὴ ἐπιστὴμὴ ἀποτελοῦσιν, ὄχι βοηθητικὰς τῆς ἱστορίας γνώσεις, ἀλλὰ στοιχεῖα ἀναπόσπαστα αὐτῆς. Ἡ χρονολογικὴ ἐπιστὴμὴ ἀνάγει τὰ διάφορα ἔτη τῶν ἐθνῶν εἰς ὁμοιόμορφα ἔτη, καὶ τὰς διαφόρους χρονολογίας, καθ' ἃς ἡρίθμουν τὰ ἔτη αὐτῶν ὑπὸ ἐποχῆς τινος ἢ κεφαλαιώδους γεγονότος, εἰς μίαν καὶ μόνην χρονολογίαν· ὥς τοιαύτη δ' ἐπιτυ-
δειοτάτη ἐθεωρήθη ἡ κατὰ ἔτη πρὸ καὶ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεν-
νήσεως. Μικρὰ σειρὰ ἐνιαυτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀδιαλά-
πτως ἐπαναλαμβάνεται, καλεῖται κύκλος· μεγαλύτερα δὲ σειρὰ
γεγονότων ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἄλλης, ὀνομάζεται πε-
ρίοδος.

α.) Μαθηματικῶς, τὸ τροπικὸν ἡλιακὸν ἔτος (ἀπὸ τῆς μιᾶς τῶν
 δύο τοῦ ἡλίου τροπῶν ἢ ἰσημεριῶν μέχρι τῆς αὐτῆς πάλιν) ἔχει
 365 ἡμέρας, 5 ὥρας, 48', 45", 3"', ὁ δὲ συνοδικὸς σεληνιακὸς μῆν
 (ἀπὸ μιᾶς νέας σελήνης μέχρι τῆς προσεχέστερας) 29 ἡμ. 12 ὥρας,
 44', 3", 12"', τὸ δὲ σεληνιακὸν ἔτος 354 ἡμ. 8 ὥρ. 48', 38", 12"'

αὐτοῦ Universalgeschichte, ὁ δὲ *Οὐαχσμουθιος* (Grundriss der allgem. Geschichte § 2) καὶ *Οὐάχλερος* (Lehrbuch der G. εισαγ. § 5) ταυτί-
ζουναι ῥητῶς τὴν allgem. Weltgeschichte μετὰ τῆς Universalhistorie.
Τελευταῖον, ὁ Φλάβιος, ἐνῶ προτίθεται νὰ γράψῃ Weltgeschichte καὶ δια-
κρίνῃ ταύτην ἀπὸ τῆς allgemeine, δίδει ἔπειτα τὴν τελευταίαν ταύτην
ἐπιγραφὴν εἰς τὸ ἐγχειρίδιον αὐτοῦ. Αἱ διακρίσεις ἅρα ἐκεῖναι δὲν εἶναι βα-
σιμοί· ἡ δ' ἐπιστήμη τῆς Γενικῆς Ἱστορίας εἶναι μία, κατὰ τὸν ἄνω δο-
θέντα αὐτῇ ὅρισμόν.

Ἀρχαιότατον ὑπῆρξε τὸ σεληνιακὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον, παρὰ πολλοῖς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν συνεξισώθη πρὸς τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου δι' ἐπακτῶν ἡμερῶν, προστεθεισῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἔτερα δὲ ἔθνη ἔλαβον ἀριθμὸν τινα σεληνιακῶν ἐνιαυτῶν καὶ ἐξίσωσαν αὐτὸν πρὸς ἴσον ἀριθμὸν ἡλιακῶν δι' ἐμβολίμων μηνῶν, καθὼς λ. χ. οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς εἶχον τὴν τοῦ Σόλωνος τριετηρίδα, ἔπειτα τὴν τοῦ Κλεοστράτου τοῦ Τενεδίου ὀκταετηρίδα, μετὰ ταῦτα δὲ τὴν τοῦ Ἀθηναίου Μέτωνος ἐννεακαίδεκαετηρίδα (432 π. Χ.) καὶ τοῦ Κυζικινοῦ Καλλιππου ἐκκαίδεκομηκονταετηρίδα, ἀρξαμένην ἔτει 3 τῆς 112 Ὀλυμπ. τῇ 28 Ἰουνίου 330 π. Χ.—Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς τὸ Ἑτραυσκικὸν δεκάμηνον ἔτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀκταήμερους ἐβδομάδας (nonae undinae) καὶ 304 ἡμέρας. "Εξ τοιαῦτα ἔτη, καλούμενα Lustrum καὶ ἀποτελοῦντα 1824 ἡμέρας, ἀντιστοιχοῦν, παρὰ μίαν ἡμέραν, πρὸς πέντε ἡλιακὰ ἔτη 365 ἡμερῶν· 22 δὲ τοιαῦτα lustra ἀπετέλουν τὴν λεγομένην μεγάλην περίοδον, ἐν τῷ διαστήματι τῆς ὁποίας, παρεμβάλλοντες 2 μῆνας (3 ἐβδομάδων ἥτοι 24 ἡμερῶν), ἐπετύγγανον σχεδὸν τὸ ἀληθές τοῦ χρόνου μέτρον ($1824 \times 22 = 40128 + 48 = 40176$ ἡμέρ. $1825^{(1)} \times 22 = 40150 +$ τῷ γινομένῳ τῶν 6 ὥρ., κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἔτος ἐπὶ 110 ἔτη, ἥτοι 27 ἡμ. $= 40177$ ἡμ.). Ἐπειτα ὁ Νουμάς εἰσήγαγε 12 σεληνιακοὺς μῆνας (ὧν, κατὰ τινὰς μὲν, πρῶτος ἦτο ὁ Ἰανουάριος, ἔσχατος δὲ ὁ Φεβρουάριος, κατ' ἄλλους ὁμως, οἱ δύο οὗτοι μῆνες ἦσαν οἱ ἔσχατοι τοῦ ἔτους), ἔχοντας 355 ἡμέρας, καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἓνα ἐμβόλιμον μῆνα⁽²⁾ διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔτους διέμενε προσεχῆς τῇ συντομωτάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἐνιαυτοῦ.—Ἀπὸ τῶν δεκαδρχῶν (452 π. Χ.) βλέπομεν εἰς Ῥώμην τὴν Ἀττικὴν ὀκταετηρίδα, ἀπὸ δὲ τοῦ 563 ἔτους ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεως (191 π. Χ.), εἰκοσιτετραετὴ κύκλον, κατὰ πᾶν δεύτερον τοῦ ὁποίου ἔτος προσετίθετο εἰς ἐμβόλιμος μὴν ἔχων ἅπαξ μὲν 22 ἡμέρας, ἅπαξ δὲ 23, παραλειπομένων 24 ἡμερῶν καθ' ὅλον τὸ τῶν 24 ἐτῶν αὐτοῦ διάστημα.—Διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀταξίαν, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ

(¹) 1825 τὸ ἄθροισμα τῶν ἡμερῶν τῶν 5 ἐτῶν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους μετὰ 365 ἡμερῶν.

(²) Τὸν μῆνα τὸν καλούμενον *Mercedonius* (μῆνα τῆς μισθοδοσίας) Μερκεδῖνον παρὰ Πλουτάρχῳ. (Κ.)

ἀπέδωκεν εἰς τὸ 700 ἀπὸ κτ. Ρ. ἔτος (46 π.Χ. annus confusionis) 445 ἡμέρας, τοῦ λοιποῦ δὲ εἰσέγαγε, τῇ συμπράξει τοῦ Ἀλεξανδρέως Σωσιγέנוῦς, τὰ πρὸς τοῖς Ἰνδοῖς πρὸ καιροῦ ἐν χρήσει ἡλιακὸν ἔτος, τὸ ἔχον μὲν 365 ἡμέρας διηρημέναις εἰς 12 μῆνας, προσλαμβάνον δὲ κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος μίαν ἐμβόλιμον ἡμέραν εἰς τὸν Φεβρουάριον μῆνα. Τῷ 601 ἀπὸ κτ. Ρώμης (153 π. Χ.), ἤρξατο τὸ ἔτος τῇ 1 Ἰανουαρίου διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νέων ὑπάτων, καθ' οὓς καὶ ἐπωνομάζετο μέχρι τοῦ 900 ἔτους μ. Χ., ὅτε ὁ βασιλεὺς Λέων ὁ Σοφὸς κατήργησε τὸ ἔθος τοῦτο.—Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΓ' ἐπεχείρησε, διὰ τῶν ἀδελφῶν Ἀλφούσιου καὶ Ἀντωνίου Λιλίων, τὴν ἀκριβεστέραν ἐξίσωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκείνου ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν· καὶ τούτου ἕνεκα παρέλιπε μὲν ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1582 ἔτους 10 ἡμέρας, διέταξε δὲ τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ἀποβολὴν ἐκ τοῦ ἡμερολογίου 3 ἡμερῶν κατὰ 400 ἔτη· πρὸς δὲ τούτοις, μετερρύθμισε καὶ τὸ λεγόμενον κανόνιον τοῦ Πάσχα, ἥτοι τὸν ὑπολογισμὸν καθ' ὃν εὐρίσκεται ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, ἥτις, κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ὁρισθέντα, εἶναι ἡ ἀμέσως ἐπομένη τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν παντελήνῳ· Οἱ Διαμαρτυρούμενοι δὲν παρεδέχθησαν μὲν τὴν διορθωσιν τοῦ ἡμερολογίου εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 1700, πρᾶξιπόντες πρὸς τοῦτο 11 ἡμέρας μετὰ τὴν 17 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου· τὸν δὲ Γρηγοριανὸν τοῦ Πάσχα ὑπολογισμὸν εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 1777. Οἱ Ὀρθόδοξοι, ὡς γνωστόν, διατηροῦσι τὰ παλαιὸν Ἰουλιανὸν ἔτος.

β'.) Τὰ ἀρχαιότατα ἔθνη ἠρίθμουν κατὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν βασιλέων αὐτῶν καὶ δυναστειῶν, τὰ ὅποια ὁ Ἀλεξανδρεὺς Πτολεμαῖος συνήθροισεν εἰς ἓνα γενικὸν πίνακα βασιλέων, ὅστις προβαίνει μέχρι Διοκλητιανοῦ καὶ ὀνομάζεται Κανὼν βασιλείων. Ὁ Ἡρόδοτος ἠρίθμει κατὰ γενεάς, ὧν τρεῖς ἀποτελοῦσιν 100 ἔτη (2, 142). Οἱ Ἑβραῖοι ἐχρονολόγουν ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, 1433 (κατὰ Πετρίϊον 1530)· ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, 1103· ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίης Βαβυλῶνος, 599. Οἱ δὲ Ἕλληνες, κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν (marmor Parium), τὸ ἀπολῆγον ἐν ἔτει 263 π.Χ., ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κέκροπος, 1582 π.Χ.· ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Ἰλίου, 1184, 11—12 Ἰουνίου, (κατὰ δὲ τὸν Δαρχέρον 1270, 23 Μαΐου).

Περίφημοι χρονολογίαι εἶναι. ἡ κατ' Ὀλυμπιάδας τε-

τραετηρίς, ἀρχομένη τῇ 23 Ἰουλίου τοῦ 776· ἡ τῶν Σελευκιδῶν, ἀρχομένη τῇ 30 Ὀκτωβρίου 312· ἡ ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης (ab Urbe condita) ὀριζομένη, κατὰ μὲν τὸν Οὐάργωνα, τῷ 753, κατὰ δὲ τὸν Κάτωνα τὸν Κηνσωρῖνον καὶ τὰ Fasti Capitolini, τῷ 752, 21 Ἀπριλίου· ἡ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, τὴν ὁποίαν εὔρε μὲν ὁ Ἀβδᾶς Διονύσιος ὁ μικρὸς (Exiguus, ἀποθαν. ἐν Ῥώμῃ, τῷ 536), ἐσύστησε δὲ ὁ Ἀγγλὸς Βέδδας ὁ Σεβαστὸς (Beda Venerabilis, ἀποθαν. τῷ 735), εἰσήγαγε δὲ ὡς ἐκκλησιαστικὴν χρονολογίαν ἐν τῇ Δύσει ὁ Κάρολος ὁ Μέγας· ὁ δεκαπενταετής κύκλος τῆς Ἰνδικτιῶνος, τὸν ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 1 Σεπτ. τοῦ 312 μ. Χ., μεταχειρίζεται ἄχρι τοῦδε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη Ἐκκλησία εἰς τινὰ ἐπίσημα αὐτῆς ἐγγραφα· ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογία, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο οἱ Βυζαντινοὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως, ἀριθμοῦντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἔτη 5508, μῆνες 3 καὶ 25 ἡμέρας καὶ προσδιορίζοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους τῇ 1 Σεπτεμβρ. Ταύτην τὴν χρονολογίαν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Ῥῶσσοι μέχρι τοῦ 1700, ὅτε παρεδέχθησαν τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

Διὰ τὰ εὑρωμεν εἰς ποῖον τοῦ Χριστοῦ ἔτος ἀντιστοιχεῖ γνωστὸν τι Ὀλυμπιακὸν ἔτος, πολλαπλασιάζομεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀλοσχερῶν Ὀλυμπιάδων ἐπὶ 4, προσθέτομεν εἰς τὸ ἄθροισμα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἔτων τῆς κλασματικῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἀφαιροῦμεν τὸ ὅλον τοῦτο ποσὸν ἀπὸ τοῦ 776, ἐν τῷ γεγονόσι συνέβη κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ Ὀλυμπ. ἔτους. Διὰ τὰ εὑρεθῇ εἰς ποῖον πρὸ Χρ. ἔτος=χ ἀντιστοιχεῖ γνωστὸν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔτος=ψ, γίνεται ἡ ἐξῆς πράξις· 754—ψ=χ· διὰ τὰ εὑρεθῇ δὲ εἰς ποῖον μετὰ Χρ. ἔτος=χ ἀντιστοιχεῖ γνωστὸν ἀπὸ κτ. Ῥώμης ἔτος=ψ, ἡ ἐξῆς πράξις· ψ—753=χ.

γ.) Ἡ λογικωτέρα χρονολογία διὰ τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν ἤθελεν εἶναι βεβαίως ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου· ἀλλὰ τσαύτη ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν ἐγκριτωτέρων χρονολόγων ἀσυμφωνία περὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς χρονολογίας ταύτης (ὁ Πεταύτιος λ.χ. ὀρίζει ὅτι ἀπὸ κτ. κόσμου μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος διήλθον 3984· ὁ δὲ Ἰσέριος, 4003, ὁ δὲ Ἰωάννης Μύλλερσος, 5722 καὶ ἐν ὀλίγοις ὑπάρχουσι περὶ τούτου 108, κατ' ἄλλους δὲ 200, διαφοραὶ γινῶμαι, πολλάκις ἀπ' ἀλλήλων κατὰ χιλιάδας ἔτων ἀπέχουσαι), ὥστε ἐθεωρήθη ἀπαράιτητον νὰ εὑρεθῇ ἀσφαλέςτερον τι γενικὸν

χρονολογικὸν σύστημα· ὡς τοιοῦτον δὲ ὁ I. B. 'Ρικκιόλιος (ἀποθ. τῷ 1761) ἐπρότεινε τὴν κατὰ ἔτη πρὸ καὶ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννηθείσεως χρονολογίαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν παρεδέχθησαν.

§ 4

Μέθοδος τῆς ἱστορίας ὀνομάζεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν διατάσσεται ὅλα ἢ ὅλη καὶ ἐκτίθενται τὰ καθ' ἑκάστα. Ἄλλοτε ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ περὶ ποικίλων μεθόδων, ἀλλὰ σήμερον, κατὰ τὸν ἄνω δοθέντα ὀρισμὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, μία μόνη θεωρεῖται ἀληθῶς γενικο-ιστορικὴ μέθοδος, ἡ ἐξῆς. Ἡ ὅλη ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος θεωρεῖται, οὕτως εἰπεῖν, ὡς εἰς βίος· ὁ βίος οὗτος διακρίνεται, πρῶτον, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἡλικίας (τὴν ἀρχαίαν, τὴν μέσην, τὴν νέαν ἱστορίαν)· ἔπειτα ἐκάστη ἡλικία ὑποδιαιρεῖται κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἐπικρατεσάτων ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα ἐθνῶν (Περσῶν, Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, Γερμανῶν, Ἀράβων κλπ.)· ἀνδρῶν (Καρόλου τοῦ μεγάλου, Λουδοβίκου τοῦ 14ου κλπ.) ἢ γεγονόντων (τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, τῆς πολιτικῆς ἱσσορροπίας κλπ.)· τελευταῖον, ἐντὸς τῶν τμημάτων τούτων, τὰ κατ' ἰδίαν συμβάντα ἐκτίθενται συναρμολογούμενα ὅσον ἕνεστι πρὸς ἀλληλά τε (διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰτίων καὶ τῶν αἰτιατῶν) καὶ πρὸς τὸν ὅλον βίον τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ τρεῖς κεφαλαιώδεις διακρίσεις τῆς Γενικῆς Ἱστορίας εἶναι, ὡς προϋπεδείχθη·

α'.) ἡ Ἀρχαία Ἱστορία·

β'.) ἡ Μέση Ἱστορία·

γ'.) ἡ Νέα Ἱστορία.

Ἡ Ἀρχαία Ἱστορία ἀπολήγει εἰς τὸ 500 περίπου ἔτος μ.Χ., διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους, καταλυθέντος τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ὑπὸ τῶν ἀρκτῶν ἐθνῶν, ἀρχνίζεται ὁ ἀρχαῖος πολιτικός, κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς κόσμος καὶ θεμελιούται ἄλλος νέος. Ἡ Μέση Ἱστορία ἀπολήγει περὶ τὸ 1500 ἔτος μ. Χ., διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους συνέβησαν γεγονότα τινὰ (ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐέλπιδος ἀχρας, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μεταρρυθμίσις) τὰ

ὅποια, ἂν καὶ δὲν ἐπέφεραν τοιαύτην ριζικὴν περὶ τὴν ὕψιν τοῦ κόσμου μεταβολήν, οἷαν τὰ γεγονότα τῆς 19ης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος. ἐπενήργησαν ὅμως οὐσιωδῶς εἰς τὴν τύχην καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ. Ἡ Νέα Ἱστορία προβαίνει μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ⁽¹⁾.

(1) Συνήθως τὸ τμήμα τῆς νέας ἱστορίας τὸ ἀπὸ 1789 (ὁπότε ἄρχεται ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις) μέχρι σήμερον καλεῖται *ἱστορία νεωτάτη* ἢ *ἱστορία τῶν νεωτάτων χρόνων*. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην διαίρεσιν τῆς Γεν. Ἱστορίας εἰς 3 τμήματα, οὖσαν ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, δὲν ἀκολουθοῦσιν οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διακρινόντες ἅπλως τὴν ὅλην ἱστορίαν ἢ τοὺς ὅλους ἱστορικοὺς χρόνους εἰς πολλὰς μεγάλας ἢ μικρὰς χρονικὰς περιόδους ἀναλόγως τῶν περιεχομένων ἐν αὐταῖς σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων, κατὰ τὰ ὅποια προσδιορίζονται καὶ τὰ διάφορα κεφάλαια. (Κ.)

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

§ 5

Ἡ Ἀρχαία ἱστορία ὑποδιαιρεῖται εὐλόγως εἰς πέντε τμήματα.

Α'. Τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν, περιλαμβάνουσιν τὰς ἀσφαfeis καὶ ἐλλιπεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ 550 π. Χ.

Β'. Τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐπικρατέστερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔθνος ἀναφαίνεται τὸ Περσικόν, ἀπὸ τοῦ 550—500 π. Χ.

Γ'. Τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν πρωτεύει τὸ Ἑλληνικόν ἔθνος, ἀπὸ τοῦ 500—336 π. Χ.

Δ'. Τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ Μακεδονικόν ἔθνος, ἀπὸ τοῦ 336—100 π. Χ.

Ε'. Τὴν ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας, ἀπὸ τοῦ 100 π. Χ.—τοῦ 476 μ. Χ.

Ἐκ τῶν πέντε τούτων τμημάτων τὰ μὲν δύο πρῶτα, τὰ περιλαμβάνοντα τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν, πραγματεύονται κυρίως περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν, τὰ δὲ τρία τελευταῖα, τὰ περιλαμβάνοντα τὴν μεταγενεστέραν ἱστορίαν, ἐκθέτουσι κυρίως τὰς τύχας ἐθνῶν ἐν τῇ Δύσει ἀκμασάντων καὶ τοῦτο, διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἠκολούθησε, περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, τὸν καθημερινὸν τοῦ ἡλίου ὁρμόν. Ὁ πρῶτος πολιτισμὸς ἠκμασεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ (ὅπου τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ) καὶ ἐν τῇ γείτονι Αἰγύπτῳ· ἐπὶ πολλὰς δὲ ἑκατονταετηρίδας διέμεινε περιορισμένος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Χίλια ὡς ἔγγιστα ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἰσέρχεται ἡ Ευρώπη εἰς τὸ θέατρον τῆς Γενικῆς ἱστορίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 500' περίπου ἔτους πρὸ Χριστοῦ, ἐνῶ τὰ Ἀνατολικά ἔθνη ἀδιαλείπτως ἤδη παρακμάζουσι, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς γῆς ἀποβαίνει, διὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, τὸ κέντρον τῶν κυριωτέρων τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου γεγονότων. Διὰ δὲ τῶν Ἑλλή-

των, τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ πολιτισμὸς διεδόθη, καὶ τοὺς ἐσχάτους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, καὶ εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Εὐρώπης πλευράν, ἀπαρallάκτως καθὼς χίλια ἔτη βραδύτερον, ὑπερβάς ἤδη τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου προεχώρησε μέχρι τῆς Ἀμερικής.

Τὰ δὲ δύο πρῶτα τῶν τμημάτων ἐκείνων διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν τελευταίων καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐν αὐτοῖς ἱστορουμένου πολιτισμοῦ, διότι ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαιότερων ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς διέμεινε ἀείποτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἱεροκρατίας ἢ τῆς παμβασιλείας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄρχεται ἄλλη, ἀληθῶς ἐλευθέρα, ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐμφαινομένη ἀμέσως καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τῆς μεταξὺ ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας πάλης. Τινὰ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ Σινικὸν καὶ τὸ Ἰνδικόν, διεφύλαξαν τὸν χαρακτηριστὴν ἐκείνων τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀναλλοίωτον μέχρι τῆς σήμερον. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφότερα εἶναι τὰ ἀρχαιότατα ἐκ τῶν ἤδη συγκεκροτημένων εἰς ἰδίαις πολιτείαις ἐθνῶν, μαρτυροῦσι καλίστα, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅποιά τις ἦσαν αἱ πολιτεῖαι τῶν πηναραχίων χρόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅποια τις ἤθελεν ἀποβῇ ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν αἱ πολιτεῖαι ἐκεῖναι ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐθνῶν, τὸ μὲν ἀνήκει εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, τὸ δὲ εἰς τὴν Κασικήν⁽¹⁾, ὥστε ἀπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῶν δι-

(1) Αἱ δύο αὗται φυλαί, ἡ Καυκασικὴ ἢ Καυκασία καὶ ἡ Μογγολικὴ, εἰσὶν αἱ μόναι ἐκ τῶν πέντε φυλῶν (Καυκασίας, Μογγολικῆς, Νιγηρικῆς, Μαλαϊκῆς καὶ Ἀμερικανικῆς), εἰς ἃς ἀνθρωπολογικῶς, ἤτοι ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος διάπλασιν, διαιρεῖται τὸ ἀνθρώπινον γένος, αἱ δημιουργήσασαι πολιτισμὸν καὶ ἱστορίαν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων ἡ Καυκασία ἢ περιλαμβάνουσα τοὺς λευκοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ πάντας σχεδὸν τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς τὴν Ἀμερικὴν οἰκήσαντας Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς εἶναι ἡ ἀληθὴς δημιουργὸς ἱστορίας καὶ ἱστορικοῦ βίου. Ἡ Καυκασία αὕτη φυλὴ διαιρεῖται γλωσσολογικῶς, ἤτοι ὡς πρὸς τὰς γλώσσας τὰς λαλουμένας ὑπὸ τῶν Καυκασίων λαῶν, εἰς τέσσαρας μεγάλας οἰκογενεῖας α'. τὴν Ἰνδο-γερμανικὴν ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴν ἢ Ἀρίαν, β' τὴν Σημιτικὴν, γ' τὴν Τουρανικὴν καὶ δ' τὴν Αἰθιοπικὴν ἢ Πρωτοσημιτικὴν. Περὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν Ἀρίων καὶ τῶν Σημιτικῶν λαῶν γίνεται ἰκανὸς λόγος ἐν τοῖς κα-

δασκόμεθα καὶ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καταστάσεως τῶν δύο τούτων κυρίων κλάδων τοῦ γένους ἡμῶν, περὶ οὓς καὶ μόνους περιστρέφεται ἀνέκαθεν ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸς τοῦτοισι τὸ Σινικὸν ἔθνος ἔχει καὶ τοῦτο τὸ λόγου ἄξιον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον τῶν Μογγολικῶν, παρίστησιν ἡμῖν τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως, εἰς τὸν ὁποῖον δύναται νὰ φθάσῃ ὁ κεφαλαιώδης οὗτος κλάδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διότι τὰ Μογγολικὰ ἔθνη ἐπολιτίσθησαν μὲν μέχρι τινὸς ἐν τῇ Σινικῇ, ἐν τῇ ἐκτῷ Γάγγου Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ Ἰαπωνίᾳ· ἅμα ὁμως γενομένου τούτου, δὲν προχωροῦσιν εἰς τὰ πρόσω, ἀλλὰ δι' ὅλων ἐκατοντατηρίδων ἴστανται ἀκίνητα ἐπὶ τῆς βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἄπαξ προήχθησαν· τὸ δὲ λοιπὸν τῆς φυλῆς ταύτης οὐδέποτε κατέλιπε τὸν νομαδικὸν βίον.

Ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς Καυκασιακῆς φυλῆς μόνον οἱ Ἰνδοὶ διεφύλαξαν τὸν παναρχαῖον αὐτῶν βίον σχεδὸν ἀμετάβλητον, μέχρι τῆς παρούσης ὥρας, ἔχοντες κοινὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦτον πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Σίνας. Ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς φυλῆς ταύτης, ὅσα προήχθησαν μέχρις ἀνωτέρου τινὸς πολιτισμοῦ, ἀπέβαλον τὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἐπροχώρησαν εἰς στάδιον εὐρύτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὅτε μὲν τοῦτο, ὅτε δ' ἐκεῖνο προηγεῖται τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν ἡ φυλὴ αὕτη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς παρούσης ἐποχῆς διατελεῖ ἀδιαλείπτως προτεροῦσα μὲν τῶν ἄλλων κλάδων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πρωταγωνιστοῦσα δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ.

τέρῳ. Τουρανικὴ δὲ οἰκογένεια λαῶν εἶναι ἡ περιλαμβάνουσα τοὺς Τουρανικοὺς ἢ Τουρανίους λαοὺς τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ μέσῃ καὶ βορειανατολικῇ Ἀσίᾳ, ἔτι δὲ ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις (ὡς καὶ σήμερον) ἐν τισι χώραις τῆς Ἀσίας (σήμερον δὲ καὶ τῆς Εὐρώπης). Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ γλωσσολογικῶς πρὸς ἀλλήλους συγγενεῖς λαοὶ τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας δὲν εἶναι πάντες καὶ ἀνθρωπολογικῶς συγγενεῖς, διότι ἡ Τουρανικὴ οἰκογένεια λαῶν, ἡ ἀποτελουμένη διὰ τῆς ἐνότητος τῶν γλωσσῶν τῶν Τουρανικῶν, ἤτοι διὰ τῆς ἐνότητος τῆς γλωσσολογικῆς τῶν λαῶν τῶν Τουρανικῶν καλουμένων, παρίστησιν ἐν ταύτῳ τύπον τελειότατον τῆς τε Καυκασίας καὶ τῆς Μογγολικῆς φυλῆς. Ἡ Αἰθιοπικὴ φυλὴ ὅταν σημασίαν ἐδώκαμεν τῷ ὀνόματι, (διότι εἰσὶ τινες καὶ Αἰθιοπικὴν τὴν Νιγηρικὴν καλοῦντες φυλὴν) εἶναι ἀρχαῖα τις ὑποδιαίρεσις τῆς Σημιτικῆς οἰκογενείας λαῶν (Κ.)

Ἄλλως ἔχουσι τὰ κατὰ τὸν τρίτον κεφαλαιώδη κλάδον τῶν κα-
τοίκων τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἤτοι τὰ περὶ τῆς Νιγρητικῆς φυ-
λῆς. Τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν φυλὴν ταύτην πολυάριθμα ἔθνη, τὰ ὁποῖα
διέμειναν ἀείποτε περιωρισμένα εἰς τὸ Ἀφρικανικὸν μέρος τοῦ κό-
σμου, οὐδόλως σχεδὸν ἐπενήργησαν εἰς τὴν τύχην τῆς ἄλλης ἀν-
θρωπότητος. Τὰ πλεῖστα Νιγρητικὰ ἔθνη οὐδέποτε προήχθησαν μέχρι
τοῦ κυρίως λεγομένου πολιτισμοῦ, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν,
ὅσα ἀνέβησαν εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ βαθμίδα, τοσοῦτον μικρὰν ἔλα-
βον ἀνάπτυξιν, ὥστε ἡ ἱστορία αὐτῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀπλῆ με-
ταλλαγὴ τυχαίων ἐξωτερικῶν γεγονότων. Ἐντεῦθεν ἡ Νιγρητικὴ
φυλὴ διαφέρει τῶν δύο ἄλλων κυρίων φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους
κατὰ τοῦτο, ὅτι μνεῖα αὐτῆς σχεδὸν δὲν γίνεται εἰς τὴν Γενικὴν
Ἱστορίαν. Μόνον εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, κατὰ τινα ἀσφαλῶς
εἰς τοὺς Ἑλληνας διασωθεῖσαν εἰδήσιν, τινὰ τῶν Νιγρητικῶν ἔθνων
προήχθησαν μέχρις ἀνωτέρας παιδείας καὶ διαπλάσεως καὶ ἀπέβη-
σαν πολιτικῶς λόγου ἄξια ἐν τῇ ἀρκτῷ Ἀφρικῇ. Κατὰ τὴν παρά-
δοσιν ταύτην, τὰ Αἰθιοπικὰ ἔθνη τῆς βορείου Ἀφρικῆς συνδεθέντα
στενῶς πρὸς ἄλληλα εἰς χρόνους παναρχαίους καὶ πολιτισθέντα μέ-
χρι τινός, ἀπέκτησαν πολλὴν δύναμιν καὶ, ὑπὸ βασιλείᾳ καλούμε-
νον Τεάρχων ἢ Τεάρχων α, προήγαγον τὰς κατακτήσεις αὐ-
τῶν μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου. Ἄλλ' ἡ δύναμις αὕτη, ἡ
ἐπὶ τινα χρόνον καὶ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην ἀπειλήσασα, κατελύθη μετ'
ὀλίγον, αἱ δὲ Νιγρητικαὶ πολιτεῖαι κατέπεσαν αὐθις πρωιμώτατα εἰς
τὴν μέχρι τῆς σήμερον διατελοῦσι κατάστασιν. Πρὸς τοῦτοις δὲν
εἶναι παντάπασι βέβαιον ὅτι ἅπαντα τὰ ἔθνη τοῦ Τεαρκῶ ἦσαν ἀλη-
θῶς Νιγρηταί, διότι οἱ Ἑλληνες ἐκάλουν Αἰθίοπας, οὐ μόνον τοὺς
ἀνθρώπους τῆς Νιγρητικῆς φυλῆς, ἀλλ' ὅλα ἐν γένει τὰ ἔθνη τὰ κα-
τοικοῦντα πρὸς μεσημβρίαν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ⁽¹⁾.

(1) Ἐν τοῖς μύθοις περὶ τοῦ Τεάρχωνος βασιλέως τῶν Αἰθιοπῶν, ὅστις
κατὰ τὸν Στράβωνα ἐξέτεινε τὰς κτήσεις αὐτοῦ μέχρι Εὐρώπης καὶ μέχρι
Ἑρακλείων στηλῶν (ακαίτοι Σέσωστριν μὲν τὸν Αἰγύπτιον καὶ Τεάρχωνα
τὸν Αἰθίοπα ἕως Εὐρώπης προελθεῖν.... μέχρι μὲν δὴ δεῦρο (Στηλῶν) καὶ
Τεάρχωνα ἀφικέσθαι) Αἰθίοπας νοητέον οὔτε λαὸν Νιγρητικῆς φυλῆς οὔτε
λαὸν οἰκοῦντα, κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Αἰγύπτου
ἢ ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ μᾶλλον λαὸν οἰκοῦντα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀσίᾳ.

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἔχῃσι τὰ περὶ τῆς παναρχαίας ταύτης παραδόσεως, τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους τὰ Νυγρητικὰ φύλα ἐλάχιστον ἐπενήργησαν εἰς τὰς παρακειμένας αὐτοῖς πολιτείας τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὡς πρὸς δὲ τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος οὐδέποτε ἀπέβησαν λόγου ἅξια. Διὰ δὲ τοῦτο, ἀθρόον ἀποκλείονται τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐθνῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία παρίστησιν ἡμῖν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος.

καὶ ὑπαγόμενον εἰς τὴν Καυκασίαν φυλὴν. Καθὰ ἐκ πολλῶν ἐξάγεται Αἰθίοπες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλήθησαν ἐν ἀρχῇ λαοὶ ἀνήκοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς τὴν Καυκασίαν φυλὴν διεσπαρμένοι ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον χωρῶν πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι Συρίας καὶ Κιλικίας. Τινὲς τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Αἰθιοπῶν περιλαμβανομένων λαῶν, οἱ Κίσσιοι ἢ Κοσσαῖοι (Χουσίται τοῦ σημερινοῦ Χουζιστάν), ὧν βασιλεὺς ἦτο κατὰ τὸν μῦθον ὁ υἱὸς τῆς Ἡοῦς Μέμων, ἦσαν λαοὶ προφανῶς Καυκάσιοι, εἰς τὴν Σημιτικὴν ἢ μᾶλλον τὴν πρωτοσημιτικὴν (τὴν ἄλλως καλουμένην συνήθως Χουσιτικὴν ἐκ τοῦ Λοῦς τῆς Γρασῆς) ἀνήκοντες ὑποδιαίρεσιν. Ἐν γένει δὲ Αἰθιοπῶν φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ δὲν ἐσήμαινε τὸν Μαῦρον ἀλλὰ τὸν ἀπικεκαυμένον τὴν χροιάν». Πρῶτον δὲ ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος τὸ ὄνομα βλέπομεν διδόμενον σαφῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων εἰς ταῦς μαύρους. Ἐκ τῆς διπλῆς δὲ ταύτης σημασίας τοῦ ὀνόματος Αἰθιοπῶν μεγάλη παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐπῆλθε σύγχυσις ἐν ταῖς περὶ καταγωγῆς τῶν Αἰθιοπῶν πάλαι καλουμένων λαῶν παραδόσεσι καὶ γνώμαις. Ὅπωςδὴποτε αἱ περὶ τοῦ μεγάλου κράτους τοῦ Τεάρκωνος καὶ τῶν Αἰθιοπῶν αὐτοῦ παραδόσεις ὑπαινίσσονται πιθανώτατα λαὸν οἰκοῦντα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀσίᾳ μεταξὺ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς Συρίας. Ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσολόγων οἱ μὲν θεωροῦσι τὸ ὄνομα Αἰγυπτιακὸν (πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς 25 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας Ταρχαοῦ (Taharka), τοῦ ἐξ Αἰθιοπίας (Νουβίας) ὁρμωμένου· οἱ δ' Αἰγύπτιοι δὲν ἦσαν μαῦροι· οἱ δὲ Χιττικὸν (οἱ δὲ Χιττίται ὥκουν ἐν Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ). Ἀληθῶς δὲ τὸ Τεάρκων προσεγγίζει πολὺ πρὸς τὸ πολλῶν Χεττιτῶν βασιλέων ὄνομα Ταρχουάνας (πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῶν Κιλικίων Ταρχονδιμῶτου). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τῶν Αἰγυπτίων δύναμις ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος Ταρχαοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (704—685 π.Χ.) δὲν συνάδει πρὸς τὰ περὶ Τεάρκωνος λεγόμενα, ἄλλος δὲ Ταρχαὸς ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις δὲν ἀναφέρεται. Ἄλλως δ' εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ τῶν Αἰγυπτίων δύναμις καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης αὐτῆς ἀκμῆς οὐδέποτε πρὸς Β. ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Συρίας. (Κ.)

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΕΣΩΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΣΑΦΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 550 ΕΤΟΥΣ Π. Χ.

§ 6

Ἡ ἱστορία δὲν πραγματεύεται περὶ τῆς κοσμογονίας, οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περὶ ὧν οἱ Φυσικοὶ ἐξέθεσαν διάφορα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πιθανὰ ἐπιστημονικὰ συστήματα, διότι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα στηρίζεται ὄχι εἰς πιθανότητας καὶ εἰκασίας, ἀλλὰ εἰς ἐξωτερικὰς ἀποδείξεις καὶ μαρτυρίας. Ἐπειδὴ ὁμως ὅλων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν αἱ παλαιόταται παραδόσεις ἄρχονται ἀπὸ κοσμογονικῶν εἰδήσεων, παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι πλεῖστον κύρος περὶ τούτου ἔχει ἡ θεόπνευστος Μωσαϊκὴ παράδοσις, οὐ μόνον διὰ τὴν εὐλαβῆ πρὸς αὐτὴν πίστιν τοῦ μᾶλλον πεπολιτισμένου μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σέβας, τὸ ὅποιον ἐμπνέει ἡ μεγάλη αὐτῆς ἀρχαιότης, καὶ τὴν συμφωνίαν αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων καὶ πορισμάτων. Ἡ Μωσαϊκὴ παράδοσις περιέχει γραφικωτάτην ἀφήγησιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀρχικῆς τῶν δύο πρώτων ἀνθρώπων τύχης ἐν Ἑδέμ, χώρα τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῆς φύσεως θαφιλῶς εὐεργετηθεῖσῃ· διηγεῖται πῶς ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ ὑποδεικνύει τὴν μὲν εὕρεσιν τῆς γλώσσης γενομένην διὰ τῆς δοθείσης εἰς τὸν ἀνθρώπον φραστικῆς καὶ λογικῆς δυνάμεως, τὴν δὲ ἀρχαιωτάτην ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, ἐννοιῶν, ἐφευρέσεων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, παραχθεῖσαν διὰ τοῦ συνδέσμου τῶν οἰκογενειῶν, τῶν ἀσχολιῶν αὐτῶν, τῶν μεταναστάσεων, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀδικημάτων καὶ ἐρίδων. Ὁ παναρχαῖος οὗτος κόσμος, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα ἀναγνωρίζονται εἰσέτι ὑπὸ τῶν γεωγνωτῶν, ἀλλ' ἡ τύχη εἶναι ἀνεπίδεκτος ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας, περατοῦται ὑπὸ μεγάλου τινὸς κατὰ κλυοσμοῦ (2500; π. Χ.), ἀναφερομένου ὑφ' ὅλων τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν (Ἑβραίων, Ἰνδῶν, Σινῶν, Χαλδαίων, Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, μεσημβρινῶν Ἀμερικανῶν) καὶ ἐπιμαρτυρουμένου ὑπὸ τῶν

ἐρευνητῶν τῆς φύσεως. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲ τὸ γεγονός τοῦ κατακλισμοῦ οἱ πλεῖστοι ἀκολουθοῦσι τὴν Μωσαϊκὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Νῶε καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἐν ὅλοις ὅκτῳ ἀνθρώποι, διασωθέντες, ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τὰ ὄρη Ἀραράτ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν (Σημιτῶν, Χαμιτῶν, Ἰαφεθιτῶν), ἐπλήρωσαν πάλιν τὴν γῆν κατοίκων. Τὸ παγκόσμιον τοῦτο γεγονός ἀποτελεῖ τὸ ὄριον, ἐπέκεινα τοῦ οὐοίου οὐδεμία ἱστορικὴ ἐρευνα δύναται νὰ ἀνατρέξῃ.

Αἱ ἀρχαιοτάται μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἔπαθε τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ τὸν κατακλισμόν, εἰλάζονται, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύονται· διότι καθ' ὅσον ἀνατρέχομεν ἐπιδιώκοντες τὰ ἔχγη αὐτῶν, τὰ ἔχγη ταῦτα ἀποβαίνουσιν ἐπισηφελῇ καὶ ἀμφίβολα ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως μετὰ μύθων ἢ ὡς ἐκ τῆς μεταγενεστέρας ἱστορικῆς ἐξεργασίας καὶ ἐρμηνείας. Τὰ πρῶτα τῶν ἀνθρώπων γένη κατώκησαν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ ὄρεων, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῶν, διασπαρέντες κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν παρκειμένων ὄρεινῶν σειρῶν, ἐπεσκέφθησαν βραδύτερον τὰς καρποφόρους πεδιάδας καὶ κοιλάδας, ὁδηγηθέντες ἴσως εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς ζώων· παντοδαπαὶ δὲ ἀφορμαὶ παρήγαγον μετὰ αὐτῶν κοινωνικοὺς δεσμούς, πατριαρχικὰς πολιτείας, νηπιώδεις θρησκευτικὰς δοξὰς περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, κοινωνικὰς ἀνάγκας καὶ πόρους πρὸς θεραπείαν αὐτῶν. Μεταβολαὶ τοῦ κλίματος, αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ, βιαιοπραγίαι καὶ ἔριδες κατέστησαν ἀναγκαίαι τὰς μεταναστάσεις· αἱ μεταναστάσεις δ' αὖται ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρόν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυρίαν ὕλην τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνικῶν παραδόσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀφαιρεθῇ ἐντελῶς τὸ αἰνιγματικὸν αὐτῶν ἔνδυμα· διότι, ὑπὸ μόνου τοῦ προφορικοῦ λόγου μεταδιδόμεναι, ἐν μέρει μὲν μετεβάλλοντο εἰς πᾶσαν ἀλλαγὴν τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς, ἐν μέρει διστηροῦντο, ἐν μέρει, τελευταῖον, ἀνεμινγνύοντο μετὰ τῶν παραδόσεων ἄλλων ἐπελθόντων σιτιῶν· ὥστε ἡ περὶ ἐκάστου ἔθνους καὶ τῶν μετὰ αὐτοῦ ἐποικησάντων ξένων παραδόσεις περιεκαλύφθη τάχιστα ἀπὸ μυστηριωδέστατον σκότος, πολλάκις δὲ ἐντελῶς ἐκρύβη ἐντὸς περιληπτικοῦ ὀνόματος, εἰς τοῦ οὐοίου τὴν παραγωγὴν ἐξ ἴσου συνετέλεσαν καὶ αἱ παραδόσεις καὶ οἱ μῦθοι.

§ 8

Ἀλλὰ, καίτοι ἀποφεύγοντες τοῦ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὸν λαθῦριν-
 θαν τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν ἐθνῶν γενεαλογίας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ
 ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τινὰς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παραδό-
 σεων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν παναρχαίαν Ζενδικήν, ἥτις, παριστῶσα
 θαυμαστὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ ἀφελῆ συμφωνίαν μετὰ τῶν συμ-
 περασμάτων τῶν πλείστων νεωτέρων ἐρευνῶν καὶ εἰκασιῶν περὶ τῆς
 ἀρχῆς καὶ τῆς προόδου τοῦ κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ, συνάπτεται
 ἀμέσως σχεδὸν μὲ τὰ ἔσχατα ὅρια τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Κατὰ
 τὴν παράδοσιν ταύτην φαίνεται ὅτι ἀρχέγονός τις φυλὴ, ἔχουσα
 ἤδη ἀποχρώσας ἀφορμὰς κοινωνικῆς διαπλάσεως καὶ οὐκ ὀλίγην
 τοῦ βίου ἐμπειρίαν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων ὁροπεδίων
 τῆς Ἀσίας (ἀπὸ τοῦ 30 μέχρι τοῦ 50 βαθμοῦ τοῦ Πλ. καὶ ἀπὸ τοῦ
 90 μέχρι τοῦ 100 βαθμοῦ τοῦ Ἀν. Μ., ὅπου διαχωρίζονται τὰ
 ὕδατα τῶν μεγάλων ποταμῶν τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτῆς μέρους) δι-
 λασθὴ ἀπὸ τῆς Τυβετικῆς, καὶ ἐπορεύθη πρὸς δυσμὰς μὲν εἰς τὴν
 Σογδιανήν, τὴν Βακτριανήν, τὴν Περσίαν, καὶ βραδύτερον, διὰ τῆς
 Μηδίας, εἰς τὴν Γεωργίαν· πρὸς μεσημβρίας δέ, εἰς τὴν Ἰνδικήν·
 καὶ ἴσως τῆς αὐτῆς φυλῆς οἴκοι μετενάστευσαν, ἤδη ἐν χρόνοις
 ἀπωτάτοις εἰς τὴν Σινικὴν (ἄλλοι δὲ πάλιν, διὰ τῆς Ἰνδικῆς θα-
 λάσσης διεπέρασαν εἰς Ἀφρικὴν;) ⁽¹⁾. Ἐπορὰ αὕτη τῶν ἐθνῶν

(1) Αἱ εἰκασίαι αὗται οὐδαμῶς συνχέδουσι πρὸς τὰ σημερινὰ πορίσματα
 τῆς ἐπιστήμης. Ἡ παναρχαία Ζενδικὴ παράδοσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ
 μυθικὴ τις παράδοσις τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τῶν Περσῶν τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶ-
 νος τοῦ λεγομένου Ἀθέστα καὶ Ζενδ-Ἀθέστα (περὶ τῶν ὀνομάτων γενή-
 σεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μήδων καὶ Περσῶν. Τὸ μέρος δὲ τοῦ βιβλίου
 τούτου τὸ καλούμενον Βενδιδὰδ (Vendidad) καὶ περιέχον ἀρχαίας μυθικὰς
 παραδόσεις περὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀριανῆς (ἥτοι τοῦ σημερινοῦ Ἰράν, τοῦ Ἰρα-
 νικοῦ ὁροπεδίου) τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν λέγει, ὅτι οἱ πρόγονοι
 τῶν Ἀρίων λαῶν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις περιῆλθον πολλὰ μέρη τοῦ κό-
 σμου καὶ κατώκησαν εἰς διαφόρους τόπους, οὓς ὁ θεὸς παντὸς ἀγαθοῦ Ὁρο-
 μάσδης παρεσκεύαζε δι' αὐτούς, ἀλλ' ἐξ ὧν αἱ ἐπιβολαὶ τοῦ θεοῦ τοῦ κακοῦ
 Ἀριμάνου ἐξήλαυνον αὐτούς. Ὁρισμένως δὲ παραδίδει τὸ Βενδιδὰδ ὅτι οἱ Ἀ-
 ριοὶ ἕνεκα τοῦ ψύχους ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν χώ-

διήρκεσε πιθανώτατα, ἄλλοτε μὲν ἐκουσίως, ἄλλοτε δὲ βεβιασμένως, ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, ὥστε ἡ συνέχεια αὐτῆς μόλις εἰκάζεται δι' ἀσθενεστάτων τεκμηρίων, διότι αἱ γλῶσσαι ἔπαθον οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις. — Ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἡ κοιτίς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου· εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Τυβετικοῦ ὀροπεδίου ἀμέσως παρκειμέναις γώραις ἤκμασαν τὰ ἀρχαιότατα, καθόσον εἶναι γνωστόν, πολιτισθέντα ἔθνη, τὸ Σινικόν, τὸ Ἰνδικόν, τὸ Ζενδικόν. Αἱ κυρίως ἱστορικαί, περὶ τῆς παναρχαίας αὐτῶν τύχης εἰδήσεις εἶναι ὅλως ἐλλειπτεῖς καὶ ἐπισφαλεῖς· ἀλλὰ μνημεῖα οἰκοδομικά, φιλολογικά καὶ ἄλλα, ὑποδεικνύουσιν ἀποχρώντως ὅτι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα εἶναι τὰ πρωτότακα τοῦ πολιτισμοῦ τέκνα.

Ἡ φύσις τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας τῶν πρὸς ἀνατολὰς μὲν τῶν ὑπερβορείων (Οὐραλίων) ὁρέων καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης παρα-

ραν τὴν καλουμένην Ἀριανὴν-Βέδιο, τοῦτέστι τὴν χώραν τῶν Ἀρίων, καὶ νῦν ἐγκατασταθῶσιν ἐν Σογδιανῇ (τῷ βορείῳ τμήματι τῆς σημερινῆς Βουχάρας) καὶ Μαργιανῇ (σημ. Μερβ) καὶ ὅτι ὕστερον ἕνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ ἐπιδρομῶν τῶν γειτόνων λαῶν ἐστράφησαν πρὸς ἀνατολὰς (εἰς τὴν Βακτριανὴν ὡς φαίνεται, σημ. Βάχχ) ὑπόθεν ὕστερον κατέλαβον, ὡς φαίνεται, τὴν πρὸς Ν μεταξὺ τῆς Βακτριανῆς καὶ Μαργιανῆς χώραν, ἐκείθεν εἰς τὴν Ἀρίαν (τὴν σημ. Χερὰτ) καὶ ἐκείθεν φυλαί τινες διὰ τῆς Ἀραχωΐας (σημ. Κανδαχάρ) προὐχώρησαν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ἰνδοῦ, ἔνθα εὗρον ἄλλους ὁμοφύλους, μεθ' ὧν συνεχωνεύθησαν· ἄλλοι δ' ἴσως ἐστράφησαν πρὸς δυσμὰς καὶ κατέλαβον τὴν Περσίδα (τὸ Φαρσιστάν) καὶ τὸ βορειότερον μέρος τῆς Μηδίας. Ὡστε αἱ ἐν τῷ περιφρήμῳ Ζενδικῷ μύθῳ ἀναφερόμεναι ἢ ὑπονοούμεναι χώραι εἶναι σχεδὸν ὅλαι γνωσταὶ ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐθνολογικὰ ὄρια τῶν Ἀριανῶν λαῶν, (οὐχὶ πάντων τῶν Ἀρίων λαῶν, ἀλλὰ τῶν μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Καυκάσου οἰκούντων Ἀρίων). Ὡς δὲ θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ, Ζενδικοὶ μῦθοι εἶναι προῖον μεταγενεστέρων χρόνων. Ἡ μόνη ἄγνωστος χώρα ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ Ἀριανὴν-Βέδιο· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι πλαστὸν ὡς σημαίνει τὴν ἀρχικὴν «χώραν τῶν Ἀρίων»· τὸ δὲ λεγόμενον ἐν τῷ μύθῳ, ὅτι οἱ λαοὶ τῶν Ἀρίων περιῆλθον τὸν κόσμον πρὶν ἢ ἐγκατασθῶσι ἐν τῇ Ἀριανῇ-Βέδιο καὶ ὅτι τοῦτο ἡναγκάζοντο νὰ ποιῶσιν ἐξελανόμενοι ἐκ τῶν διαφόρων τόπων ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, αὔδαίαν δύναται νὰ παρέχῃ ἡμῖν νύξιν εἰς εἰκασίας, ὅτι ἡ κεντρικὴ Ἀσία ἦτο ἡ πρώτη κοιτίς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξ ἧς δὴ-

κειμένων, ἀπὸ τῶν πρὸς μεσημβρίαν δὲ τῆς Ὠξιανῆς (Ἀραλικῆς) λίμνης ὁρέων μέχρι τῆς Πολικῆς θαλάσσης ἐκτεινομένων, ὑποδεικνύει, ὅτι πάλαι ποτὲ ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ θαλάσσης, ἔπειτα δέ, εἴτε διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς χώρας, εἴτε διὰ τῆς υποχωρήσεως τῶν ὑδάτων, κατὰ μέγα μέρος ἀπεξηράνθησαν. Ἐνὸς δὲ ὑπῆρχεν ὁ μέγας οὗτος τῆς παγκοσμίου θαλάσσης κόλπος, ἡ Εὐρώπη δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ἀσίας αὐθαιρέτως ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς ἤδη συμβαίνει, ἀλλ' ὁ Κ α ὕ α σ ο ς ἀπετέλει μεταξύ αὐτῶν ἰσθμὸν ὅμοιον τοῦ Παναμικοῦ, τοῦ συνάπτοντος τὴν βόρειον Ἀμερικὴν μετὰ τῆς μεσημβρινῆς. Ἡ διάκρισις τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἰδίῳ τῷ κόσμῳ μερῶν, ὑπῆρχε τότε καταφανής, διότι μόνῃ ἡ ὀρεινὴ τοῦ Καυκάσου γέφυρα συνῆπτε τὴν Εὐρώπην μετὰ τῆς Ἀσίας, ὅπως ὁ Ἀρσινόϊτης ἰσθμὸς (Suez) συνῆπτε τὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς Ἀφρικῆς. Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι καὶ ἡ μεσημβρινω-

θεν διεσπάρησαν οἱ ἄνθρωποι κατὰ διαφόρους διευθύνσεις εἰς τὴν Σινικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ διὰ τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἐν γένει δὲ οὔτε αἱ ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων τῶν Ἀρίων οὔτε αἱ ἐκ τῶν νῦν γλωσσολογικῶν καὶ ἐθνολογικῶν ἐρευνῶν προκύπτουσαι γινῶμαι καὶ εἰκασίαι περὶ τῆς ἀρχικῆς κατοικίας καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Ἀρίων δύνανται νὰ συνδυασθῶσι μετὰ τῶν περὶ τῆς πρώτης κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐκεῖθεν διασπορᾶς τῶν λαῶν γενικωτέρων γινῶμων καὶ εἰκασίων. Ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Ζενδικὸς μῦθος δὲν ἔχει μείζονα ἀξίαν τοῦ ἀρχαιοτέρου πάντως Τουρανικοῦ μύθου περὶ τῆς πρώτης πατρίδος τῶν Τουρανικῶν (Τουρκικῶν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος ἰδ. σελ. 7) λαῶν. Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον ἡ ἀρχικὴ πατρίς τῶν λαῶν τούτων καὶ ἔλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἦτο ὅρος τι τετράγωνον μέγιστον καὶ ὕψιστον ὡς τι μετώρον, ἕνεκα τοῦ μεγάλου ὕψους, μεταξύ οὐρανοῦ καὶ γῆς αἰρόμενον, καὶ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ὅρους τούτου ἀνέβλυζε μέγας ποταμὸς δικιρούμενος εἰς τέσσαρας βραχίονας καὶ διαχεόμενος κατὰ τέσσαρας διευθύνσεις. Ἐνταῦθα, κατὰ τὸν Τουρανικὸν μῦθον, ἦτο ὁ «ὁμφαλὸς» τοῦ κόσμου καὶ ἡ κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πάντες οἱ ἀρχαῖοι Τουρανικοὶ λαοὶ ἐν τοῖς μύθοις αὐτῶν διειτλοῦν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ὅρους τούτου καὶ οἱ μὲν Τουράνιοι τῆς Χαλδαίας καὶ τῶν δυτικωτέρων Τουρανικῶν χωρῶν ἐθεώρουν τὸ ὅρος κείμενον πρὸς Ἀνατ., οἱ Τουράνιοι δὲ τῆς Ἀριανῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἔθετον αὐτὸ πρὸς Β. Ὑποτίθεται δὲ ὅτι ὁ Τουρανικὸς μῦθος εἶχεν ἀναφορὰν πρὸς τὸ Βελούριον ὅρος (Βελούρταγ) εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ἐνοῦται τοῦτο μετὰ τοῦ Ἰμάου ἐν τῷ ὄρο-πεδίῳ Παμίρ. (Κ.)

τέρα Ἀσία εἶχε πιθανώτατα εἰς χρόνους παναρχαίους ἕτερον σχῆμα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ πέλαγος ἐπεκάλυπτε τὰς ταπεινὰς περὶ Γάγγην καὶ Ἰνδὸν χώρας, ὥστε ὁ Παραπάνιστος ἢ Ἰνδικὸς Καύκασος (Hinduklu) ἀπετέλει ὁμοίαν ὄρεινὴν γέφυραν μεταξὺ τῆς ἄνω Ἰνδικῆς, ἣτοι τοῦ Τυβετικοῦ ὁροπεδίου, καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὁροπεδίου τῆς Περσίας. Ἀπαντα τὰ ἔχνη τῆς παναρχαίας ἱστορίας φέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν συνεγῆ ταῦτα ὄρεινὰ χωρία τοῦ Καυκάσου, τῆς χώρας, καθ' ἣν τὸ Τυβετικὸν ὁροπεδίον συνάπτεται μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου καὶ τῶν μεταξὺ κειμένων ὁρέων τοῦ Ἀραράτ καὶ τοῦ Ὀρόντου (Kuholburs). Ὅλοι σχεδὸν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης αἱ φυλαὶ ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπ' ἀνατολῶν, οἱ δὲ Ἰνδοί, ἀπ' ἄρκτου, οἱ δὲ Σῖναι ἀπὸ δυσμῶν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι Βακτριανοί, ἣτοι τὸ Ζενδικὸν ἔθνος ἀπὸ ὅρους τινός, τὸ ὁποῖον καλεῖται μὲν Alborḍsch, ἀδελφὸν δὲ ἔαν ᾗναι τὸ σήμερον λεγόμενον Kuholburs, ἢ Καύκασος, ἢ αἱ διεκβολαὶ τοῦ Τυβετικοῦ ὁροπεδίου· πιθανώτατον ὁμῶς φαίνεται τὸ τελευταῖον ⁽¹⁾.

Α'. ΣΙΝΑΙ.—Οἱ Σῖναι, ὄντες τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον ἔθνος τῆς Μογγολικῆς φυλῆς, προΐστανται τοῦ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἀνή-

(1) Αἱ εἰκασταὶ αὗται δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς. Περὶ τῆς ἀρχικῆς χώρας τῶν Βακτρίων, ὡς εἵπομεν ἄνωτέρω, οὐδὲν αἱ ἀρχαῖαι παρὰδόσεις λέγουσι πλὴν τῶν ὅσα εἵπομεν περὶ Ἀριανὴν Βέησιν. Ὅτι ἡ Βακτριανὴ ἢ χώρα τις ἀνατολικώτερον ταύτης εἰμένη ἦτο κατὰ τῶν Ἀρίων λαῶν τῶν οἰκοῦντων καὶ πάλαι καὶ νῦν τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰρανικοῦ καὶ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου, ἔτι δὲ τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης (ἐντεῦθεν δὲ καὶ τῆς Ἀμερικῆς) ἦτο γνῶμη, ἣτις σήμερον οὐχὶ πολλοὺς οὐδὲ σπουδαίους ἔχει θιασώτας. Ἰκανοὶ εἶναι σήμερον οἱ παραδεχόμενοι διὰ πολλοὺς λόγους τὴν γνῶμην, ὅτι οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἀριοὶ μετ' ἐνάστευσαν εἰς παναρχαίους χρόνους ἐξ Εὐρώπης. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰσιν ὑποθέσεις ἁπλᾶι. Τὸ μόνον θετικὸν εἶναι ἡ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν γλωσσῶν ἀποδεικνυομένη πρὸς ἀλλήλους φυλετικὴ συγγένεια τῶν Ἀρίων καλουμένων λαῶν. Ἀλλὰ, ὡς εἵπομεν, αἱ περὶ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν λαῶν τούτων θεωρίαι δὲν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ περὶ τῆς ἀρχικῆς κατοικίας καὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ζήτημα, ὑπερὺν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἱστορίας καὶ τῶν γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν καὶ συζητήσεων. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνω σημειούμενος συνδυασμὸς τῶν περὶ τῆς κοινῆς ἀρχικῆς κοιτίδος τῶν Βακτριανῶν, Ἰνδῶν καὶ Σινῶν εἰκασιῶν δὲν ἔχει πολλὴν καὶ σπουδαίαν σημασίαν. (Κ.)

κοντος μεγάλου ἐκείνου κλάδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ Ἕλλη-
νες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' ὧν παρελάβομεν τὰς πλείστας ἀσφαλεῖς
περὶ τῆς ἀρχαιότητος εἰδήσεις, οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τοῦ ἔθνους
τούτου, τοῦ ὁποίου μέρος μὲν ἐκάλουν Σῆρας, μέρος δὲ Σίνας⁽¹⁾,
διότι εἰς οὐδεμίαν ἤλθον πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄλλην, εἰμὴ ὅτι ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐλάβανον ἐν τῇ Βουχαρία παρὰ
Σινῶν ἐμπορίων μεταξωτὰ ὑφάσματα. Ἐξ ἐναντίας οἱ Σίνοι αὐτοὶ
ἔχουσιν ἀρχαιοτάτας περὶ ἑαυτῶν εἰδήσεις καὶ παραδόσεις, αἵτινες
ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ 3082 π. Χ., ἀλλὰ τὸ πλεῖστον εἶναι μυθώ-
δεις καὶ ἀθέδαιοι, μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ 782 π. Χ. ἀποβαίνουσιν ὡς
σοῦν ἀσφαλεῖς.

Καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας οἱ ἀρχηγέται τοῦ Σινικοῦ γένους κα-
τῆλθον ἀπὸ τοῦ ὄρους Kuenlun ἢ Kulkun, τὸ ὅποιον κεῖται μὲν
πρὸς δυσμὰς τῆς βορείου Σινικῆς, συνέχεται δὲ μετὰ τῆς ὀρεινῆς
σειρᾶς, εἰς τὴν, ὡς προεῖρηται, ἀνατρέχουσιν ἅπαντα τὰ ἔχνη τῆς ἀρ-
χαιοτάτης ἱστορίας· κατεστάθησαν δὲ εἰς τὴν μέσθην Σινικὴν, ἣτις
καὶ πρώτη ἐπολιτίσθη. Καὶ εἶναι μὲν ἀδύνατον νὰ προσδιοριθῇ πότε
ἤρξατο ὁ Σινικός οὗτος πολιτισμός· εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον
ὅτι ὑπάρχει παναρχαῖος.

Ἐκ τῶν παλαιοτάτων Σινικῶν παραδόσεων τὸ μάλιστα ἄξιον
παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἀναφέρουσι καὶ οὗτοι τὸν κατακλυσμὸν τῆς
γῆς· λέγουσι δὲ ὅτι ἐγένοντο δύο τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ὁ μὲν
περὶ τὸ 2600 π. Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Fu-hi, ὁ δὲ περὶ τὸ
2320 π. Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Yao. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἄνδρες
φημίζονται πρὸς τούτοις ὑπὸ τῶν Σινῶν ὡς οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ
τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν καὶ ὡς μεγάλοι νομοθέται. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων
βασιλέων τῶν ἀσφαλῶν ἐκείνων χρόνων ἄξιος λόγου εἶναι μόνος ὁ
Wu-wang, ὅστις, ὡν πρότερον ὑποτελής τοῦ βασιλέως τῶν Σινῶν,
ἐπανάστη ἔπειτα μετ' ἄλλων μεγιστάνων, καὶ κατασχὼν τὸν κυριάρ-

(1) Ἡ Σηρικὴ περιελάμβανε τὸ ἀνατολικώτερον τῆς μικρᾶς Βουχάρας
καὶ μέρος τῆς βορειοδυτικῆς Κίνας· ἡ δὲ τῶν Σινῶν χώρα τὸ μεσημβρι-
νώτερον ἡμισυ τῆς Κίνας καὶ τὸ ἀνατολικώτατον τῆς ἐκτὸς Γάγγου Ἰν-
δικῆς. Ἐκάτερον λοιπὸν τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν μέρει μόνον ἐφαρμόζε-
ται εἰς τὴν Κίναν· ἐπροτιμήσαμεν δὲ τὸ τῶν Σινῶν, ὡς μᾶλλον προσεγγί-
ζον εἰς τὸ σημερινὸν ὄνομα.

χην (ἐν ἔτι 1122 π.Χ.) κατέλαβε τὸν θρόνον, καὶ ἔγεινεν ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Tschehu, ἥτις διεφύλαξε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 248 π. Χ.

Μέχρι τοῦ Wu-wang, ἡ Κυβέρνησις τῶν Σινῶν ὑπῆρξεν ὅποιαν ἀπαντῶμεν τὴν Κυβέρνησιν παρ' ὅλοις τοῖς ἔθνεσι τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, δηλαδὴ πατριαρχική. Τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἔπειτα πάλιν ἀνωρθώθη παρὰ τῷ Σινικῷ ἔθνει καὶ ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτῷ καὶ μόνῳ ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν διτηρήθη, συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἅπαν τὸ ἔθνος θεωρεῖται ὡς εἰς οἶκος, ὁ δὲ ἡγεμὼν ὡς οἰκοδεσπότης, εἰς ὃν πάντες ὀφείλουσι τὴν αὐτὴν ἀπεριόριστον ὑποταγὴν, τὴν ὅποιαν ὀφείλουσιν οἱ συγκροτοῦντες τὸν οἶκον εἰς τὸν οἰκοδεσπότην. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Tschehu τὸ πολίτευμα τοῦτο μετεβλήθη· ἐπειδὴ ὁ Wu-wang κατέλαβε τὴν βασιλείαν τῇ συνδρομῇ καὶ ἄλλων μεγιστάνων, οὗτοι δὲν ἀνεγνώρισαν ἤδη αὐτὸν ὡς ἀπεριόριστον κύριον, ἀλλὰ διένειμαν μεταξὺ αὐτῶν τὴν χώραν, κερματισθεῖσαν οὕτως εἰς πολλὰς ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν μὲν τὸν βασιλέα ὡς ἀνώτατον κυρίαρχον, δὲν ἦσαν ὅμως ὑπόχρεοι νὰ ὑποτάσσωνται καθ' ὅλα εἰς αὐτόν, ἐξ ἐναντίας τὸ πλεῖστον ἦσαν ὅλως ἐλεύθεροι καὶ διώκουν τὰς ἡγεμονίας αὐτῶν αὐτογνωμόνως. Τὸ πολίτευμα τοῦτο, τὸ ὅποιον λέγεται τιμαριωτικὸν ἢ φεουδαλικόν καὶ, ὡς θέλομεν βραδύτερον ἰδεῖ, ἔσχυσεν ἐπὶ μακρόν, κατὰ τὸν μεσαιῶνα, εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπέφερε μὲν τὴν ἐξασθένησιν τῆς ὑπερτάτης Κυβερνήσεως, ἐπαγαγὼν ὅμως ἀφ' ἑτέρου τὴν σύστασιν πολλῶν ἡγεμονιῶν καὶ πρωτευουσῶν, πολλῶν, δηλαδὴ, κέντρων τοῦ πολιτισμοῦ, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν πόλεων. Ἐκτοτε δὲ ἰδίως ἤρξατο ὁ τεράστιος ἐκεῖνος πληθυσμὸς, ὅστις ἐν τῇ κυρίῳ Σινικῇ εἶναι πυκνότερος ἢ ἁλλοῦ που τῆς γῆς.

Ἐπὶ τῆς δυναστείας ταύτης ἔζησε, πιθανώτατα περὶ τὸ 484 ἔτος π. Χ. ⁽¹⁾, ὁ μέγιστος καὶ ὀνομαστότατος ἀνὴρ τοῦ ἔθνους τούτου, ὁ Κομφούκιος (Kon-fu-tse), ὅστις θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τῆς Σινικῆς φιλολογίας, πολιτείας καὶ θρησκείας, περὶ ὧν ἐκθέτομεν κατωτέρω τινά. Ἐνταῦθα δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Κομ-

(1) Ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Κομφουκίου προσδιορίζεται ἀκριβῶς τὸ 478. (Κ.)

φούκιος, ὅπως οἱ πλεῖστοι μεγάλοι ἄνδρες, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὁποίων ἀρχεται νέα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἔθνων ἐποχή, ὑπῆρξε μᾶλλον ἀναμορφωτὴς ἢ δημιουργὸς πραγμάτων, ὅτι δηλαδή, ἐκμελετήσας καλῶς πάντα τὰ εἰς τὸ Σινικὸν ἔθνος ἀνέλαθεν ἰδιαίχοντα, ἐρρύθμισε τὰ τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ἡθικοῦ βίου οὐχὶ κατὰ αὐθαιρέτους ἰδέας καὶ ἠρώμας, ἀλλὰ κατὰ τὸν φυσικὸν τοῦ ἔθνους ἐκείνου χαρακτῆρα.

Περὶ τὰ 200 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομφουκιῦ (248 π. Χ.), ὁ ἰσχυρότατος τῶν διαφόρων Σινῶν ἡγεμόνων, καταβαλὼν τὸν κυριαρχὴν, κατέστη ἀρχηγέτης νέας δυναστείας (τῶν Tsin), ἣτις δὲν διεφύλαξε τὴν βασιλείαν εἰμὴ μέχρι τοῦ 206 π. Χ., ἀλλ' εἶναι ἀξία λόγου, διότι ἐπ' αὐτῆς κατελύθησαν οἱ κατ' ἰδίαν ἡγεμόνες τῆς χώρας, ταύτης μὲν συνηνωθείσης πάλιν εἰς ἓν ὅλον, ἀνορθωθέντος δὲ τοῦ ἀρχαίου πατριαρχικοῦ πολιτεύματος. Εἰς τὸν δευτέρον τῆς δυναστείας ταύτης ἡγεμόνα Tsching-wang ἀποδίδονται καὶ κατακτήσεις πολλαί, καὶ πρὸ πάντων ἡ συμπλήρωσις τοῦ μεγάλου ἐκείνου τείχους, τὸ ὅποιον σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, ἂν καὶ καταρρέον· ἤδη, ὠκοδομήθη δὲ διὰ νὰ προφυλάττῃ τὸ βορειανατολικὸν μέρος τῆς κυρίως Σινικῆς ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιθέσεων τῶν περιόικων ἔθνων, ἣτοι τῶν λεγομένων Τατάρων.

Ἡ δυναστεία τῶν Tsin ἐπέσεν ἐπίσης διὰ στάσεως καὶ ἔκτοτε, ἐν διαστήματι 14 ἑκατονταετηρίδων, ἡ ἱστορία τῶν Σινῶν ἀναφέρει πολλὰς ἀλληλοδιαδόχους δυναστείας, ἐξ ὧν ἰδιαίτερος θέλομεν μνημονεύσει τῆς τελευταίας μόνης. Ἀπὸ δὲ τῆς ὑπολοίπου μακρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς λόγου ἀξία εἶναι τὰ ἐξῆς δύο γεγονότα. Ἐν ἔτει 57 π. Χ. ἤλθον κατὰ πρῶτον εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Σίνας οἱ Ἰάπωνοί, οἵτινες ἀνήκουσιν ἐπίσης εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, καὶ ἐπεμψαν τότε πρέσβεις καὶ δῶρα εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν Σινῶν· ἦσαν δὲ ἡμιθάραροι εἰσέτι, ἀλλ' ἔκτοτε, διατηρήσαντες τὰς πρὸς τοὺς Σίνας σχέσεις, ἐπολιτίσθησαν οἱ αὐτῶν. Πρὸς τούτοις, περὶ τὸ 930 ἔτος μ. Χ. ἐφευρέθη ἡ τυπογραφία ὑπὸ τοῦ ἔθνους τούτου, ἣτις ὅμως διαφέρει παντάπασιν τῆς ἡμετέρας, διότι ἡ ἐκτύπωσις παρ' αὐτοῖς δὲν γίνεται ἀπὸ πλακῶν συγκεκολλημένων ἐκ τῆς συναρμογῆς τῶν κατ' ἰδίαν μεταλλίνων στοιχείων, ἀλλ' ἀπὸ ξυλίνων πλακῶν, τῶν ὁποίων ἐκάστη φέρει ἐγκεκαραγμένην μίαν σελίδα τοῦ βιβλίου.

Ἡ τελευταία δυναστεία τῆς προαναφερθείσης μακρᾶς ἐποχῆς εἶναι

ἡ δυναστεία τῶν Song, ἥτις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 920—1280 π.Χ., διεκρίθη δὲ μάλιστα διὰ τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπένευμεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν τέχνην, καὶ διότι οὐδένα φραγμὸν ἔθεσεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας καὶ εἰς τὰς μετ' ἄλλων λαῶν σχέσεις· ἀλλὰ διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀντίκειται εἰς τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους, ἀποστρεφόμενου πᾶσαν μετ' ἄλλοφύλων ἐπιμιξίαν, κατηγόρηθη αἰετοτε πικρῶς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Σινῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, περὶ τὰ ἔσχατα τῆς δυναστείας ἐκείνης ὁ μέγας τῶν Μογγόλων ἡγεμὼν Τσεγγιτχὰν κατέκτησε τὸ πλεῖστον τῆς Σινικῆς μέρος, ἐν ἔτι δὲ 1280, ὁ ἑγγονος αὐτοῦ Κουβλαΐ κατέβαλε τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς δυναστείας τῶν Song, καὶ καθυπέβαλεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἅπαν τὸ Σινικὸν ἔθνος.

Οἱ Μογγόλοι ἡγεμόνες, τῶν ὁποίων ἡ κυριαρχία διήρκεσε μέχρι τοῦ 1368 ἔτους, ἐπέτρεψαν ὡς καὶ οἱ Song, τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίαν. Ὅθεν τότε ἐγένοντο αἱ πρῶται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἀπόπειραι τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ δὲ περίφημος Ἐνετὸς Μάρκος Πόλος ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τὴν Σινικὴν περιήγησιν αὐτοῦ, τῆς ὁποίας ἡ περιγραφή εἶναι ἄχρι τοῦδε μία τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῶν περὶ τῆς χώρας ταύτης γνώσεων ἡμῶν⁽¹⁾. Ἐν ἔτει 1368, οἱ Σίνοι, ἐπαναστάντες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἀνδρὸς εὐτελοῦς καταγωγῆς, ὀνόματι Tachu ἢ, ὡς ὠνομάσθη ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, Hong-wu, ἀπέβαλον τὸν Μογγολικὸν ζυγόν. Ὁ Hong-wu ὑπῆρξεν ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Ming, ἥτις διεφύλαξε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1644, ὅτε κατελύθη ὑπὸ Μογγολικοῦ τινος ἔθνους κατοικοῦντος μὲν πρὸς τὸ βορειανατολικὸν μέρος τῆς Σινικῆς, καλούμενον δὲ Mandshu⁽²⁾. Ἡ δυναστεία τῶν ἡγεμόνων τοῦ ἔθνους τούτου βασιλεύει μέχρι τῆς σήμερον τῆς Σινικῆς καὶ ὀνομάζεται δυναστεία τῶν Tai Tsin· οἱ δὲ ξένοι οὗτοι κυριάρχει, οὐδεμίαν ἐπέφερον ἀλλοίωσιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν Σινῶν, ἐξ ἐναντίας, ἀποβαλόντες αὐτοὶ

(¹) Αἱ τοῦ Μάρκου Πόλου περιηγήσεις ἐγένοντο κατὰ τὰ ἔτη 1271—1295. (Κ.)

(²) Οἱ Mandshu ἢ Μαντσούριοι εἶναι ἔθνος Τουγγουζικόν, ὑπαγόμενον δηλονότι εἰς τὴν ὁμοφυλίαν τῶν Τουγγουζικῶν λαῶν τῆς βορειανατολικῆς Ἀσίας, ὅπερ ἀνθρωπολογικῶς μὲν ὑπάγεται εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, ἀλλὰ γλωσσολογικῶς εἰς τὴν Τουρανικὴν (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 7 σημ.). (Κ.)

τὸν ἴδιον ἐθνισμόν, ἐντελῶς παρεδέχθησαν τὰ ἥθη καὶ τὸν βίον τοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποῖου ἄρχουσιν.

Τὸ Σινικὸν ἔθνος ἔχει ἰδιάζοντάς τινας χαρακτῆρας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἀφ' ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς γῆς. Καὶ πρῶτον τοῦτο, ὅτι ἀείποτε ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ διατελῇ κεχωρισμένον ἀφ' ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀνθρωπότητος· τούτου δ' ἔνεκεν ἐξετέθη ἐνταῦθα κατὰ συνέχειαν ἅπανα αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἡ μόνωσις αὕτη δὲν ἀπέβη δυνατὴ εἰμὴ διὰ τὴν ἀχανῆ τοῦ κράτους ἐκείνου ἑκτασιν, τὸ ὅποιον κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμούς, συμπεριλαμβανομένων μὲν ὅλων τῶν ὑποτελῶν αὐτῷ χωρῶν, εἶναι διπλάσιον τῆς Εὐρώπης, περιοριζόμενον δὲ εἰς μόνην τὴν κυρίως Σινικὴν, ὑπερβαίνει τὸ ἡμισυ τοῦ ἡμετέρου τῆς γῆς μέρους. Οἱ κάτοικοι συμποσοῦνται εἰς 370 ἑκατομμ. ψυχῶν⁽¹⁾, ὥστε ὑπερτεροῦσι καθ' ἑκάτον ἑκατομμύρια ὅλον τὸν πληθυσμὸν τῆς Εὐρώπης. Διὰ δὲ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἑκτασιν, τὸ κράτος τοῦτο περιλαμβάνει τοσαύτην ποικιλίαν γῆς, προϊόντων καὶ κλίματος, ὥστε πολὺ ὀλιγωτέραν χρεῖαν ἔχει ξενῶν προϊόντων καὶ ἐμπορίου μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἢ ἅπανα ἡ ἡμετέρα Εὐρώπη. Ἄλλος ἰδιάζων χαρακτήρ τοῦ Σινικοῦ βίου εἶναι ἡ ἀνεπιτηδεϊότης αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόοδον, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὰ πατροπαράδοτα καὶ τὰ εἰθισμένα· ἡ πολιτεία, αἱ ἐπικρατοῦσαι ιδέαι καὶ ἡ βιομηχανία διέμειναν παρ' αὐτοῖς ἐν γένει τοιαῦται, ὅποῖαι ὑπῆρχον πρὸ 2500 ἐτῶν. Πρὸς τούτοις οἱ Σῖναι διακρίνονται ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι παρ' αὐτοῖς τὸ αἶσθημα καὶ ἡ φαντασία ἐλάχιστα ἐνεργοῦσι, πρὸ πάντων δὲ ἐπικρατεῖ ὁ λογισμὸς· εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης λ. χ. οἱ Σῖναι ἐπιδιώκουσι πρὸ πάντων τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἐπιτήδειον, τὸ τεχνικὸν καὶ ἐν γένει τὸ λογιζόμενον· ἐνῷ τὰ δυτικὰ ἔθνη ἐξεναντίας ἀποθλέπουσι κυρίως εἰς τὸ καλόν.

Ἡ Κυθέρνησις εἶναι, ὡς εἵπομεν, πατριαρχική· ἀλλὰ τοῦτο ὀνόματι μόνον, διότι ὑπάρχει μὲν παρ' αὐτοῖς ἀρχὴ ὑπερτάτη καὶ ἱερωτάτη, ὅτι πάντες ὀφείλουσιν ὑποταγῇ ἀπεριόριστον τῷ ἡγεμόνι, ἡ ἐξουσία ὁμῶς αὐτοῦ ἔν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπόλυ-

(1) Τὴν σήμερον ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σινικοῦ κράτους ἀνέρχεται εἰς 381—382 ἑκατ. κατ. (Κ.)

τος, δὲν εἶναι πραγματικῶς τοιαύτη, ἀλλὰ ρυθμίζεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θεσμῶν, ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ὁποίων ἡ ἀναλλοίωτος τήρησις ἀποτελεῖ τὸν κύριον χαρακτηῖρα τοῦ ἔθνους τούτου. Ἡ διοίκησις εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς λογίους, ἐξ ὧν καὶ μόνον λαμβάνονται οἱ ἀρχόντες, οἱ λεγόμενοι Μανδαρῖνοι. Οἱ δὲ σφώτατοι αὐτῶν συγκροτοῦσι συμβούλιον τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐκδίδει τοὺς νόμους καὶ ἀποφασίζει ἀμετακλήτως περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων. Ἐκ τούτων ἔπεται, ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶναι κατὰ τὸν τύπον μόνον μοναρχική, πραγματικῶς δὲ ἔρχει τοῦ τόπου ἀριστοκρατία τις, ἂν καὶ μὴ κληρονομική, ἡ ἀριστοκρατία τῶν λογίων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ὑπερτάτην τάξιν τοῦ ἔθνους. Ἀπαντες οἱ λοιποὶ πολῖται θεωροῦνται πολλοὶ κατώτεροι αὐτῆς, ἰδίως δὲ ἡ τάξις τῶν βιομηχάνων ἦτοι τῶν κυρίως ἀστῶν, ἥτις ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀποτελεῖ τὸ κράτιστον τῶν ἔθνῶν μέρος, εἰς τὴν Σινικήν ἐξεναντίας περιφρονεῖται δευνῶς καὶ θεωρεῖται ἀπλῶς ὡς ὄχλος. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ ἐξουσία πάλιν τῶν Μανδαρίνων δὲν εἶναι μεγάλη, διότι διοικοῦσι καὶ αὐτοὶ κατὰ κανόνας καὶ ὁρισμοὺς αὐστηρῶς προδιαγεγραμμένους. Αὐταὶ αἱ ἐλάχιστοι πῶν ὑποθέσεων, αὐτὸς ὁ ἰδιωτικὸς βίος, ρυθμίζονται κατὰ νομίμους διατάξεις. Οὐδεὶς λ. χ. δύναται νὰ ζήσῃ δημοσίᾳ ἄλλως εἰμὴ κατὰ τὸν νομίμως ὁρισμένον τρόπον· καὶ αὐτὴ ἡ ἐνδυμασία καὶ αὐτὴ ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προδιαγεγραμμένα. Ὁ νόμος ὀρίζει ὅποια πρέπει νὰ ἦναι ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν αἰψοικίας τῶν ὑπηκόων τάξεων, ἰδιώτης δὲ ἄνθρωπος, ὅσῳ πλούσιος καὶ ἂν ᾖ, δὲν εἰμπορεῖ νὰ οἰκοδομήσῃ ἑαυτῷ οἰκίαν ἄλλην παρὰ τὴν εἰς τὸν ἀπλοῦν ἀστὸν ἐπιτετραμμένην. Ἡ Σινικὴ πολιτεία ἄρα δὲν γνωρίζει τί ἐστὶ πολιτικὸς βίος καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξις, ἀλλ' ὁμοιάζει μηχανὴν ἀπαύστως περὶ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν περιστρεφομένην· ἡ, καθὼς εἰκόνισεν αὐτὴν εὐστόχως εἰς τῶν Σινῶν, ὁμοιάζει ἄμαξαν ἀκολουθοῦσαν ἀείποτε τὸν αὐτὸν δρόμον, τῆς ὁποίας ἡνίοχος μὲν εἶναι ὁ βασιλεὺς, χειρὲς δὲ τοῦ ἡνιόχου οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἡνία οἱ κατώτεροι, χαλινὸς οἱ νόμοι καὶ μάστιξ αἱ παῖναι.

Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ τέχνη ρυθμίζονται παρ' αὐτοῖς ἀμεταβλήτως, ὡς καὶ ἡ πολιτεία, κατὰ τὰ πάτρια καὶ εἰθισμένα· καὶ τινες μὲν κλάδοι αὐτῆς (λ. χ. ἡ γεωργία καὶ ἡ νομισματοκοπία)

ὕπάρχουσι τόσον ἀτελείς ὅσον ἦσαν εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἄλλοι δὲ (λ. χ. ἡ κατασκευὴ τῆς πορκελλάνης, τοῦ χάρτου, τῶν βαμβακερῶν καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων) προηχθήσαν ποτὲ εἰς πολλὴν τελειότητα, ὅμως διατελοῦσιν ἔτι ἀναλλοίωτοι πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων· ἰδίως δὲ ἐπινόημα τοῦ ἔθνους τούτου εἶναι ἡ παρασκευὴ καὶ ἡ ἐξεργασία τῆς μετάξης, γινώσκουσα παρ' αὐτῷ πρὸ 2500 ἡδὴ ἐτῶν, ἐνῶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην πρῶτον ἀνετράφησαν μεταξοσκώληκες κατὰ τὴν β. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν μόλις κατὰ τὴν 12.

Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Σινῶν διαφέρει ὁμοίως πολὺ τοῦ ἡμετέρου, διότι παρ' αὐτοῖς ἡ ἀνατροφή δὲν προτίθεται τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν νέαν γενεάν ἐπιτηδεύσαν εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν προϋπαρχουσῶν γνώσεων, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν διατήρησιν. Μέγα δὲ κώλυμα πρὸς ἀνάπτυξιν ἀληθοῦς διανοητικῆς διαπλάσεως παρέχει καὶ ἡ Σινικὴ γραφή, διότι εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην αἱ λέξεις δὲν ἐκφράζονται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ εὐαριθμῶν τινῶν φωνητικῶν στοιχείων, ἀλλὰ πᾶσα λέξις εἴτε δι' ἰδίου σημείου, εἴτε, τὸ πολὺ, διὰ συλλαβικῶν τινῶν σημείων· ὡς ἐκ τούτου δὲ ὀφθαλμῶν γίνεται ὅτι ἡ ἐκμάθησις τῆς Σινικῆς γραφῆς ἀπαιτεῖ πολὺ περισσότερον χρόνον ἢ ἡ ἐκμάθησις τῆς ἀναγνώσεως παρὰ τοῖς ἔθνεσι, τὰ ὅποια ἔχουσι τὴν ἀλφabetικὴν γραφήν. Ἀξιολογώτατα τῶν πολυαριθμῶν Σινικῶν συγγραμμάτων εἶναι τὰ 5 βιβλία τὰ καλούμενα King, τὰ ὅποια, θεωρούμενα ὡς ἀμίμητα καὶ ἱερά, ἐν μέρει μὲν συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κονφουκίου, ἐν μέρει δὲ συνελέγησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ προηγουμένων συγγραμμάτων καὶ περιέχουσιν ἠθικὰς διδασκαλίας, παραγγελίας περὶ τῶν πολιτικῶν καθηκόντων καὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἀρχαιότερας Σινικῆς ἱστορίας.

Αἱ ὑπάρχουσαι αὐτόθι θρησκεῖαι εἶναι τρεῖς, ἡ τοῦ Κομφουκίου, ἡ τοῦ Lao-tse καὶ ἡ τοῦ Φῶ. Ἡ πρώτη, τὴν ὁποίαν πρεσβεύουσιν οἱ πλείστοι λαοί, εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία καὶ ἀναγνώριζει μὲν τὴν ὕπαρξιν ἀοράτου θεοῦ, ἀλλ' οὐδένα διατάσσει ρητὴν προσκυνήσεως αὐτοῦ τρόπον, οὐδ' ἀπγολεῖται περὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ μυστηρίου τῆς θεότητος ἢ περὶ τὴν μετὰ θάνατον τύχην τοῦ ἀνθρώπου· τὸ θρησκευμα τοῦτο ρυθμίζει μόνον τὰ τοῦ ἐπιγείου κόσμου πράγματα, διδάσκον πῶς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ἥτις, κατὰ Κομφούκιον

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

1. Καλοῦμεν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ῥωμαίων τὴν ἐκθεσιν περὶ τοῦ πῶς οἱ Ῥωμαῖοι ἐβίουσαν κατ'οἶκον καὶ πῶς ἀνестρέφοντο ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς σχέσεσι καὶ διαστέλλομεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δημοσίου βίου, τῆς γραμματολογίας καὶ τῆς περὶ τῶν πολεμικῶν πραγματείας.

Ἡ διαίρεσις ὅμως τοῦ βίου εἰς δημόσιον ἢ πολιτικὸν καὶ ἐσωτερικὸν ἢ ἰδιωτικὸν ἦτο ἄγνωστος ἐν Ῥώμῃ, ἐνθα, κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦλάχιστον τῆς δημοκρατίας, ἕκαστον τοῦ βίου μέρος, μᾶλλον ἢ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν, ἦτο ἀχώριστον ἀπὸ τοῦ ὅλου.

Θέλομεν ἀνεῦρεν λοιπὸν καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν ἐθνικὸν τῶν Ῥωμαίων χαρακτῆρα, οἷον· τὸ βαθύ θρησκευτικὸν αἶσθημα (*religiositas*), τὸ ἀξίωμα (*dignitas*), τὴν ἐπιμέλειαν (*diligentia*), τὴν ἀνδρείαν (*virtus*), τὴν πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὸ δίκαιον εὐλάβειαν, τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας αἰδῶ κ.τ.λ.

Πρὸς δὲ καὶ ἄλλη τις ἰδιότης, χαρακτηρίζουσα μάλιστα τοὺς Ῥωμαίους, δὲν θέλει διαλάβει ἡμᾶς. Οἱ Ῥωμαῖοι δηλονότι ἀπέφευγον πάντοτε τὰ ἄκρα, οὔτε τὸν ἱλαρὸν βίον τῶν Ἑλλήνων διάγοντες, οἵτινες ἐβίουσαν ἄνευ σκοποῦ ὠρισμένου, οὔτε πολυμύχους ἀλλὰ ματαίους ἀγῶνας ἀγωνιζόμενοι, ὥς περ ἄλλοι λαοί, οἵτινες, τὸ δὴ λεγόμενον, τὰ ἀκίχνητα διώκοντες εἰς μάτην πονοῦσιν. Ἐπορεύοντο ἐν παντὶ τὴν μέσσην ὁδὸν, φρονίμως δ' ἀναμετροῦντες τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀπέβλεπον εἰς σκοπὸν ἐφικτὸν, οὐδὲ ἡσύχαζον πρὶν ἢ μετὰ καλῆς δόξης ἐπιτύχωσιν αὐτοῦ. Ἄμα κατάρθουν τὸ βουλευθὲν, τότε

ὡς εἰκὸς, τὰ σχέδια αὐτῶν ἐξετείνοντο βαρύνοντες τὴν
ἡδυνήθησαν ὅχι ἄνευ ἐλπίδος νὰ προσδοκῇσι τὴν ἐλευθερίαν
σιν ὡς σκοπὸν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν τὴν κοσμοκρατορίαν.

Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ἀρεταί, αἵτινες ἐπὶ τῆς δημοκρατίας
ιδίως ἀνεπτύχθησαν ἐν Ῥώμῃ, ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ
ἐξαφανίζωνται ἐφ' ὅσον καὶ ἡ δημοκρατία παρήκμαζε· συν-
απώλοντο λοιπὸν ὁμοῦ μετ' αὐτῆς ἡ ἀπλότης καὶ ἡ αὐστηρό-
της τοῦ ιδιωτικοῦ βίου, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ δσιότης τοῦ γάμου.

Κατὰ τίνα τῶρα τῶν τριῶν τούτων περιόδων, τῆς ἀρχαϊ-
κῆς, τῆς δημοκρατικῆς, τῆς αὐτοκρατορικῆς, θέλομεν ἐξετά-
σει τὸν βίον τῶν Ῥωμαίων; Ἐχοντες πάντοτε πρὸ ὀφθαλ-
μῶν τὰς δύο πρώτας καὶ ἰδίως τὴν δευτέραν, τίθεμεν ὡς
βάσιν τῆς ἡμετέρας πραγματείας τὰς ἀρχάς τῆς τρίτης περιό-
δου, ἐκεῖνου δηλαδὴ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ βίος ἦτο ὑπερ-
βαλλόντως ποικίλος. Διότι τότε καὶ τὰ δύο μεγάλα μορφω-
τικὰ ρεύματα τῆς ἀρχαιότητος συνέρρευσαν εἰς τὴν αὐτὴν
κοίτην, ἐνῷ ἡ στιβαρὰ χεὶρ τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου συνε-
κράτει μόλις τὸν διαλυόμενον οἰκογενειακὸν βίον.

Εκ 1875

αριθ. 332

I. ΦΥΣΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Α'. ΟΙΚΗΣΙΣ.

α. *Ἡ ἐν ἀγροῖς οἰκία.*

2. Φύσει οἱ Ῥωμαῖοι καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐκλινον πολὺ μᾶλλον πρὸς τὸν ἀγροτικὸν βίον ἢ πρὸς τὴν ἐν τῇ πόλει δίαιταν. Ἐνεκα τῆς φυσικῆς ταύτης κλίσεως οἱ μὲν πλείστοι τῶν Ῥωμαίων εὐγενῶν ἐπεμελοῦντο αὐτοὶ τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ ὡς ἐπὶ τὰ πολλὰ δι' ἐννάτης μόνον ἡμέρας (*nundinae*) ἐπορεύοντο εἰς τὴν Ῥώμην, νομίζοντες τοὺς ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντας ὡς ῥαθύμους τινας καὶ ἡδυπαθεῖς, οἱ δὲ πολιτευόμενοι, ἅμα ἡδύναντο πρὸς στιγμὴν νὰ ἡσυχάσωσιν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τύρβης, ἔσπευδον εἰς τὰς ἐπαύλεις αὐτῶν, ἔνθα ἐλάμβανον ἀναπνοὴν καὶ ἐσπούδαζον περὶ τὰ γράμματα. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀγόμενοι, ὁ μὲν πρεσβύτερος Κάτων ἔγραψε πραγματείαν περὶ γεωργικῆς, οἱ δὲ Οὐάρρων, Οὐεργίλιος καὶ Κολουμέλλας ἐπειράθησαν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀγροτικὴν ἀπλότητα τὴν ἀπὸ ταύτης ἀποτραπείσαν τῶν συγχρόνων αὐτῶν γνῶμην.

Ἐξ οὗ χρόνου ὁ πλούσιος τῆς πρωτευούσης κάτοικος ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀπολαμβάνῃ ἐνίοτε μικρόν τι τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, διεκρίθη καὶ ἡ ἐν ἀγροῖς οἰκία εἰς ἀστικὴν (*villa urbana*) καὶ εἰς ἀγροτικὴν ἐπαυλιν (*villa rustica*).

3. Περὶ τῆς ἀγροτικῆς ἐπαύλεως λέγει ὁ Οὐῖτρούδιος τάδε·

Qui fructibus rusticis serviunt, in eorum vestibulis stabula, tavernæ, in ædibus crypta, horrea, apothecæ cætera que quæ ad fructus servandos magis quam ad elegantiae decorem possunt esse, ita sunt facienda.

Περιελάμβανε λοιπὸν ἡ μόνον ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν βίον χρείας οἰκοδομουμένη ἀκόμψευτος ἀγροτικὴ ἔπαυλις τὰ οἰκήματα τῶν ἐπιστατῶν καὶ τῶν ἐργατῶν, τοὺς στάβλους καὶ τὰς ἀποθήκας. Οἱ σιτοβολῶνες, οἱ χορτοβολῶνες, οἱ μυλῶνες καὶ οἱ κλίβανοι ἔκειντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεχωρισμένοι ἀπὸ τῆς κυρίας οἰκοδομῆς τῆς ἀγροτικῆς ἐπαύλεως, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος, ὡς εἰκὸς, ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὴν εὐκαρπλίαν τῶν κτημάτων. Ἐν τῷ μέσῳ ὑπῆρχον μία ἢ δύο αὐλαί, ἐν ἑκατέρᾳ δὲ τούτων ἦτο ὠρυγμένη δεξαμενὴ (cisterna), πρᾶγμα πολὺτιμον ὑπὸ τὸν ἰταλικὸν οὐρανόν. Κύκλῳ τῶν αὐλῶν ἦσαν ὠκοδομημένα τὰ οἰκήματα τοῦ ἐπιστάτου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ (villicus καὶ villica), ὅστις συνήθως ἦτο ἡ δοῦλδς ἢ ἀπελεύθερος, οἱ θαλαμίσκοι (cellæ) τῶν δούλων, οἱ στάβλοι τῶν οἰκείων ζώων, ἵππων, βοῶν, δαμάλεων, ὄνων, αἰγῶν, προβάτων καὶ οἰκίδια ὀρνίθων παντοδαπῶν. Οἱ σταθμοὶ τῶν βοῶν οὕτω πως διετίθεντο, ὡς τε τὰ ζῶα ταῦτα νὰ βλέπωσι τὸ πῦρ τῆς ἐστίας καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἵνα ἐθισθέντα μὴ τραχύνωνται ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτων. Τοὺς ἵππους ἀπ' ἐναντίας ἐποποθέτουν μακρὰν τοῦ μαγειρείου ὥπως μὴ ἐμποιῇ εἰς αὐτοὺς φόβον ἢ λαμπηδὼν τοῦ πυρός. Πλὴν τοῦ μαγειρείου περιελάμβανεν ἡ villa rustica λουτρῶνας, ἐλαιοτριβεῖα, τρυγητήρια, οἰνοθήκας πρὸς βορρᾶν ὠκοδομημένας, ἐλαιοθήκας πρὸς νότον, ἵνα μὴ πῆγνυται εὐκόλως τὸ ἔλαιον κτλ. Τέλος ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τὸ οἶκημα ἔκειτο τὸ φοβερὸν κολαστικὸν ἐργαστήριον (ergastulum) τῶν δούλων, οὓς ἀμαρτάνοντας ἔπρεπεν ἢ ἐν ἀσφαλεῖ φυλακῇ νὰ κρατῶσιν ἢ αὐστηρῶς νὰ τιμωρῶσιν.

"Οθεν ἡ ῥωμαϊκὴ ἀγροτικὴ ἔπαυλις ὁμοιάζει κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διάταξιν, τὴν καθαριότητα καὶ τὴν κομψότητα πρὸς τὰ νεώτερα ἐξοχικὰ κτήματα, ἔνθα καὶ μετρίως ἐκτάσεως ἐὰν ᾖ ταῦτα, ἡ κατοικία τοῦ κυρίου, ἡ τῶν ἐργατῶν, οἱ στάβλοι καὶ αἱ ἀποθήκαι ἀποτελοῦσι τέσσαρα ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένα μέρη.

4. Πολὺ πολυτελεστέρα καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένη ἦτο ἡ ἀστικὴ ἔπαυλις (*villa urbana*). Ἡ ἀρχαιοτάτη ἐξ ὧν ἠξεύρομεν, ἡ τοῦ Σκηπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ ἐν Λιτέρνῳ τῷ παρὰ τὴν Κύμην, ἔνθα ὁ ἐνδοξος φυγὰς διήγαγε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μὲ τὰ ὀχυρά της τείχη καὶ τὰς ἐπάλλξεις της ὁμοιάζει πρὸς πύργον μεσαιωνικόν. Ἐπίσης ἡ πατρικὴ ἔπαυλις τοῦ Κικέρωνος παρὰ τὰ Ἀρπινὰ ἦτο πρὶν ἢ μετοικοδομήσῃ αὐτὴν ὁ πατὴρ τοῦ ῥήτορος ἀπλὴ καὶ εὐτελής. Καὶ ὅμως μετ' ὀλίγον ὁ Σαλλούστιος μετὰ πικρίας ἀναφέρει (Κατιλ. 12) ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐπαύλεις ἐξοικοδομοῦντο εἰς σχῆμα καὶ μέγεθος μικρῶν πόλεων. Ὁ οἶκος τοῦ δεσπότου περιλαμβάνων κήπους, λειμῶνας, ἀμπελῶνας, φυτείας δένδρων καρποφόρων, παραδείσους, θηριοτροφεῖα, λίμνας κ.τ.λ., ἀπετέλει συνήθως ἀρμονικόν τι ὅλον, συνεχόμενος δὲ συχνάκις τῇ ἀγροτικῇ ἐπαύλει διὰ δενδροστοιχίας εἶχεν, ἐκτὸς τῶν συνήθων μερῶν τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκίῳν (§ 8 κ. ἑ.), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πύργον χάριν τῆς θέας, ἡ ὄρον ἀρμόδιον πρὸς σφαιρισμὸν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ κρυπτὴν στοάν (*cryptoporticus*) ὡς ἀναψυκτικὸν περίπατον κατὰ τὰ μεγάλα τοῦ θέρους καύματα. Τὰ περὶ τὴν οἰκίαν προσαρτήματα ἦσαν διάφορα τὸ εἶδος, θηριοτροφεῖα (*theriotrophia*, *vivaria*), λαγωοτροφεῖα (*leporaria*), ἰχθυοτροφεῖα (*piscinae*), ὀρνιθῶνες (*ornithones*), ἔνθα ἐτρέφοντο τρυγόνες, κίχλαι καὶ ἄλλα ἐξαίρετα πτηνὰ, ἐνίοτε καὶ ἐλειοτροφεῖα (*gliraria*) καὶ κοχλιοτροφεῖα (*cochlearia*) κ.τ.λ. Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἡ ἀνήκουστος αὕτη πολυτέ-

λαία εἶχε καταστήσει εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀνοίας· ἀρκεῖ ν' ἀναλογισθῇ τις μόνον τὰς ἐν Καπρέαις δώδεκα τοῦ Τιβερίου ἐπαύλεις καὶ τὴν χρυσὴν οἰκίαν (aurea domus) τοῦ Νέρωνος τὴν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου, ἣτις εἶχε παντοῖα προσαρτήματα, ἀγρούς, ἀμπελῶνας, βοσκὰς, θηριοτροφεία καὶ λίμνην παρὰ τὰς ὄχθας τῆς ὁποίας ὑψοῦντο περίξ οἰκοδομήματα τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε πόλιν ἐνόμιζέ τις ὅτι ἔβλεπε. Αἱ ἐν Λαυρέντῳ καὶ Τύσκλῳ ἐπαύλεις Πλινίου τοῦ νεωτέρου εἶνε αἱ μάλιστα ἡμῖν γνωσταί (Plin. Epistl II, 17. V, 6). Ἐπόμενος δὲ ἐν τοῖς κυριωτάτοις εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν δύο τούτων ἐπαύλεων παρέχει ἡμῖν ὁ Becker ἐν τῷ Γάλλῳ τὴν ἐξῆς εἰκόνα ἐπαύλεως·

«Εὐρύς δρόμος πλατάνοις ἐπίσκιος καὶ ἡρέμα ἀνωφερὴς ἦγε πρὸς τὴν ὄχι τόσον μεγαλοπρεπῶς ὅσον κομψῶς ὠκοδομημένην οἰκίαν. Τῆς οἰκίας ταύτης τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν πρόσωπον ἀπετέλει εὐρύχωρον στοὰν ὑποβασταζομένην ὑπὸ κίωνων ρυθμοῦ κορινθιακοῦ, πρὸ δὲ τῆς στοᾶς ἐξετείνετο ὅτι ἐπὶ τῇ

διότι τὰ μεσόστυλα ἦσαν κατάκλειστα διὰ διαφανεστάτων ὑαλίνων πινάκων, ὁποῦθεν διέβλεπες τὴν καλύπτουσαν τὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιστύλου ὑπαιθρον χῶρον πρασίνην καὶ μαλακὴν ἐκ βρύων χαμαιστρωσίαν, ἣν αἱ ψακάδες τῆς ἐκεῖ που ἀναθρουσύης κρήνης ἐζωογόνουν καὶ ἐτήρουν ἀειθαλῇ. Εὐθὺς ὀπισθεν ἔκειτο ἡ οὐχ ἥττον ἐπίχαρις αὐλὴ τῆς οἰκίας· ἐν τῷ ἐλευθέρῳ δὲ τούτῳ χώρῳ περὶ μέγαν μαρμάρινον κρατῆρα κρήνης ἔθαλλον θάμνοι παντοειδεῖς καὶ χθαμαλά δεινδρία. Πρὸς τὴν αὐλὴν ταύτην ἦτο τετραμμένον τὸ ὑπεράνω τῆς ὅλης οἰκίας ὑπερῶν ἢ ἐστιατόριον (cœnatio), ὅπερ εἶχε παράθυρα ὑψηλὰ καὶ φθάνοντα μέχρι τοῦ ἐδάφους, ὅμοια πρὸς θύρας, δι' ὧν ἔβλεπες ἐκ τριῶν μερῶν πρασινίζουσιν θεάν· ἐμπρὸς ἐφαίνοντο τὰ πλησίον κείμενα Αὐρούγκια ὄρη, ἐκ τοῦ πλαγίου κῆποι τερπνότατοι, ἐν ᾧ εἰς τὰ ὀπισθεν αἱ ἀνοικταὶ δίοδοι ἐπέτρεπον διὰ τοῦ μεσαύλου (cavadium), τοῦ περιστύλου, τοῦ ἀτρίου καὶ τῆς στοᾶς νὰ βλέπῃς ὑπεράνω τοῦ ζυστοῦ εἰς τὰ ἔξω.

Παρά τὸν Κυζικηνὸν τοῦτον οἶκον (τὸ ἐστιατόριον), ὑπῆρχον δεξιά μὲν διάφορα οἰκήματα, ἅτινα πρὸς βορρᾶν κείμενα παρεῖχον τερπνὴν διαμονήν, μάλιστα κατὰ τὰ θερινὰ καύματα, πορρωτέρω δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἔκειτο τὸ κυρίως πρὸς διατριβὴν δωμάτιον καὶ ὁ κοιτῶν, ὧν τὸ πρῶτον ἦτο οἶκημα ἡμισφαιροειδὲς οὕτω πως ὠκοδομημένον, ὥστε νὰ δέχεται δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς δύσεως. Ἀπλὴ ἀλλὰ κομψὴ καὶ τῇ περικειμένη φύσει ἀρμόττουσα ἦτο ἡ διακόσμησις αὐτοῦ· διότι ἐπὶ μαρμαρίνης βάσεως χεῖρ τεχνίτου εἶχε γράψει κλάδους ὥσπερ προσπίπτοντας ἔξωθεν εἰς τὰ ἐντὸς, ἐφ' ὧν πτηνὰ πολυποικίλα ἔχι καθήμενα ἀλλὰ περυγίζοντα ἐφαίνοντο. Τὸν ἔντεχνον τοῦτον κῆπον διέκοπτεν εἰς ἓν μόνον μέρος ἐντοιχίος βιβλιοθήκη περικλείουσα συλλογὴν ἀξίων ἀναγνώσεως συγγραμμάτων. Ἀπὸ τοῦ οἴκηματος τούτου διεχώριζε τὸν

κοιτῶνα στενὸν μόνον δωμάτιον, ὅπερ τὸν χειμῶνα ἐθερμαίνετο δι' ὑποκαύστου (hypocaustum) καὶ μετεδίδετο ἔπειτα δι' ἀγωγῶν ἡ θερμότης εἰς ἀμφοτέρω τὰ γειτνιάζοντα δωμάτια. Τὸ λοιπὸν τοῦ μέρους τούτου τῆς οἰκίας ἐχρησίμευεν εἰς κατοικίαν τῶν δούλων, εἰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δωματίων ἦσαν καὶ πρὸς ὑποδοχὴν φίλων ἱκανῶς καλὰ.

Πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν, τὴν ἀπολαύουσαν τοῦ ἡλίου δύνοντος, ἔκειντο ὁ λουτρῶν καὶ τὸ σφαιριστήριον, ὅχι μόνον πρὸς σφαιρισμὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς παντὸς εἶδους σωματικὰς ἀσκήσεις ἐπιτήδειον καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρον, ὥστε πολλοὶ νὰ δύνωνται συνάμα νὰ παίζωσι πλείονας παιδιάς. Καὶ ὁ χώρος οὗτος ἠδύνατο ἐπίσης ἐν ὥρᾳ χειμῶνος νὰ θερμαίνεται διὰ σωλήνων ἐκ τοῦ ὑποκαύστου τοῦ λουτρῶνος ὑπὸ τὸ δάπεδον καὶ ἀνὰ τοὺς τοίχους ἡγμένων.

Ἐπὶ τῶν δύο ἄκρων τέλος τῆς ἐμπροσθινῆς πλευρᾶς ὑφούντο δύο πύργοι ὁμοίως ὠκοδομημένοι ἔχοντες διάφορα πατώματα καὶ ἐν ἐκάστῳ τούτων πλεῖστα μικρὰ οἰκήματα ἢ τρίκλινα, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχες τὴν θέαν τῶν πόρρω διαγελόντων ἀγρῶν.»

β'. Ἡ ἐν Ῥώμῃ οἰκία.

5. Ἡ παναρχαία Ῥώμη συνίστατο, ὡς λέγεται, ἐκ πενιχρῶν καλυβῶν (casæ, tuguria). Καὶ ὁ Ῥωμύλος μάλιστα θὰ κατώκησεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Παλατίνου ἐν καλύβῃ καλαμίνῃ, ἥτις ἔει ἀνακαινιζομένη διετηρήθη ὡς μνημεῖον ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς ἀπλότητι (casa Romuli). Ἐμπρησθεῖσα κατόπιν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ἐξανέστη ἡ πόλις ἐκ τῆς τέφρας ἄρρυθμος πάλιν καὶ ἄμορφος. Αἱ οἰκαίαι ἦσαν διὰ σχιδάκων ἐστεγασμέναι, αἱ ὁδοὶ ἀτάκτως κατεσκευασμέναι, ἰδίως δὲ ὀλίγος χώρος ἀφίνετο πρὸς σχηματισμὸν πλατειῶν. Καὶ καθὼς ἐν γένει ὁ βίος ὁ ἰδιωτικὸς ὀλίγην ἀξίαν εἶχεν ἀπέναντι τοῦ δημοσίου βίου, οὕτω καὶ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα μακρὸν χρόνον διετέλεσαν παρὰ πολὺ ταπεινότερα τῶν δημοσίων. Ἡ περὶ τὴν

στεγασμένη

οικοδομίαν ὅμως σπουδὴ καὶ ἀταξία αὕτη ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα καταστρεπτικᾶς πυρκαϊᾶς, δι' ὧν τοῦλάχιστον ἓνιαι τῶν μερῶν τῆς πόλεως ἀνακτιζόμενα ἀπέκτων χαριστέραν ὄψιν. Ἀλλὰ καὶ πλατεῖαι ἤρχισαν ἤδη νὰ σχηματίζωνται, αἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔτους 146 π. Χ. ἐκοσμοῦντο διὰ τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀποκομιζομένων καλῶν ἔργων τῆς τέχνης. Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα τῆς δημοκρατίας ἑκατονταετηρίδα καὶ ἰδίως ἀπὸ Κράσσου, Πομπητοῦ καὶ Καίσαρος εἰσηγησαμένων κατεκράτησεν ὁ ζῆλος περὶ τὴν οἰκοδομὴν πολυτελῶν οἰκῶν ἢ τοῦ Κικέρωνος λ. χ. οἰκία ἥξιζε περὶ τὰς 550 χιλ. δραχμῶν, ἡ δὲ τοῦ Κλωδίου περὶ τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια. Τὴν πολυτέλειαν ταύτην ὑπερέβησαν ἀκόμη αἱ ἐκ μαρμαροῦ οἰκοδομαὶ τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἡ Ῥώμη μετεβλήθη οὕτως ἀπὸ πλινθίνης πόλεως εἰς πόλιν μαρμαρίνην. Καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλιγώτερον εὐποροί, μὴ θέλοντες νὰ ὑστερῶσιν ὅλως τῶν πλουσιωτέρων κατὰ τὴν πολυτέλειαν, ἡμιλλῶντο ν' ἀπομιμῶνται πῶς τοὺς κρείττονας αὐτῶν.

6. Οἱ Ῥωμαῖοι κατῴκουν εἰς οἰκίας ἢ ἰδιοκτῆτους (domus) ἢ μεμισθωμένας (insulae). Ἐπὶ Αὐγούστου αἱ μὲν πρῶται συνεποσούντο εἰς 1790, αἱ δὲ μεμισθωμέναι εἰς 4602. Ἦσαν δ' αὗται συνήθως μεμονωμέναι (ἔθεν καὶ insulae, νῆσοι, ἐκαλοῦντο), ἢ ἔκειντο ὀπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ ἐνοικιαστοῦ, ἐν ᾧ αἱ ἰδιοκτῆται, συνεχεῖς οὔσαι ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἀπετέλουν τὰς ὁδοὺς καὶ ἔχουσαι δύο ἢ τρία πατώματα ἐφθانون εἰς ὕψος πολὺ. Τὰ ὑψηλότερα πατώματα κατεῖχον οἱ πολῖται τῆς μέσης τάξεως καὶ οἱ ἀπορώτεροι· ὁ ποιητὴς λ. χ. Μαρτιάλιος εἶχεν ἐκμισθῶσαι οἰκίαν εἰς ἣν τρεῖς κλίμακας ἀναβαίνων ἐφθανεν. Αἱ κλίμακας ἤγον ἀμέσως ἀπὸ τῶν διαφόρων πατωμάτων εἰς τὴν ὁδόν, ὥστε τὰ διάφορα μέρη τῆς οἰκίας δὲν συνεκοινώνουν πρὸς ἄλληλα. Ἀπὸ τοῦ 1763 μέχρι τοῦ 1774 ἀνέσκαφη ἐν Πομπητᾷ τριώροφος οἰκία, ἡ καλουμένη τοῦ Διομήδους. Οὐδὲ ἐν παράθῳρον ἔχει αὕτη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ τὰ

πλείστα δωμάτια φωτίζονται ἀπὸ τοῦ κατακλύστρου (impluvium. § 9, ε).

7. Ἡ κυρίως ῥωμαϊκὴ οἰκία, ἡ ἐν τῇ πόλει, ᾠκοδομεῖτο ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ἐκ πηλοῦ, βραδύτερον δὲ συνήθως ἐκ κανονικῶν λίθων, οἵτινες οὕτω πως διατίθεντο ὥστε παρίστων συναφὴν δικτύου (opus reticulatum) καὶ σπανιώτερον ἐξ ὀπτῶν πλίνθων· πάντοτε δὲ σχεδὸν ἦτο μονώροφος. Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι ἦσαν ἀηλημιμένοι δι' ἀρχαῖας ἀμμοκονίας, οἱ δὲ ἐσωτερικοὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἦσαν πιθανῶς μόνον κεκονιαμένοι, βραδύτερον δὲ ἄλλου μὲν διὰ λεπτοῦ καὶ πυκνοῦ κονιάματος ἐκ γύψου (albarium) ἐπικεχρισμένοι, ἄλλου δὲ, ἐν τοῖς λαμπροτάτοις δωματίοις, διὰ μαρμαρίνων πλακῶν περιβεβλημένοι ἢ ἐπικεκοσμημένοι διὰ παντοίου εἶδους γραφῶν, ἀπὸ τῶν ἀπλῶν ποικιλιμάτων μέχρι τῶν μεγάλων ἱστορικῶν εἰκόνων. Συχνότερον ἐξωγράφισον οἱ ῥωμαῖοι ἐπὶ ξηροῖς διὰ χρωμάτων μετὰ κόλλας μεμιγμένων (a tempera), σπανιώτερον ἐφ' ὑγροῖς (al fresco). Εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς οἰκίας ἐγένετο καθ' ὅλου μὲν ὀλιγωτέρα χρήσις παραθύρων ἢ παρ' ἡμῖν, ὀλίγιστα δὲ παράθυρα ἔβλεπον πρὸς τὴν ὁδόν· οὐδὲ ἐν σχέδιον τοιοῦτον ἀνευρέθη ἐν Πομπηῇ. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν δωματίων πολλὰ μὲν ἐφωτίζοντο ἀπὸ τῆς θύρας, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μόνον διὰ παραπετάσματος ἐκλείετο καὶ ὄχι, ὡς παρ' ἡμῖν, διὰ σανίδων, ἄλλα δὲ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ σκέπῃ ἐπὶ τούτῳ γενομένων ἀνοιγμάτων. Οὕτω λοιπὸν αἱ συνεχεῖς σειραὶ τῶν οἰκιῶν ἄνευ παραθύρων πρέπει νὰ ἐφαίνοντο ὅλως ἐστερημέναι ζωῆς καὶ καθ' ὑπερβολὴν μονότοναι καὶ σκοτειναί, ἂν καὶ ποῦ καὶ ποῦ τεχνικῶς κατεσκευασμένα πρόθυρα (vestibulum § 9, α) προσείλκυον τὰ βλέμματα τοῦ διαβάτου. Ὅπως κλείωσι δὲ τοὺς δυσαναλόγους καὶ ὑψηλὰ ἀνεωγμένους ἐκείνους φεγγίτας μετεχειρίζοντο κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους θυρίδια ἐκ σανίδων, βραδύτερον δὲ συχνὰ τὸν σεληνίτην λίθον (lapis specula-

ris). Ἐζητεῖτο πρὸ πολλοῦ ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἤδη μεταχειρισθῇ τὴν ἀληθῆ ὕαλον εἰς τὰ παράθυρα, ὅτε ἀνερεύθησαν ἐν Πομπηῖα ἐν τινι βαλανείῳ ἅπαντα τὰ τεμάχια τετρασμένον ὑαλίνου πίνακος παραθύρου ἐξ ἐνὸς μόνον μέρους λείου, ἵνα μὴ δύνωνται δι' αὐτοῦ νὰ εἰσδύωσι τὰ περιέργων διερχομένων βλέμματα. Τὸ εὔρημα τοῦτο καὶ ἄλλο παραπλήσιον ἐκ τῆς ἐπαύλεως τοῦ Διομήδους καὶ πολλὰ χωρία μεταγενεστέρων συγγραφέων οὐδένα ἀφίνουσι πλέον διασταγμὸν ὅτι ἡ ὕαλος, πλὴν ἄλλων, ἐχρησίμευε παρὰ Ῥωμαίοις ἐνίοτε καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Σημειωτέον πρὸς τοῦτοις ὅτι μεγάλη ἐγένετο χρῆσις τῆς ὕαλου ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ Μαρτιαλίου τὰ ὑάλινα ποτήρια ἦσαν συνηθέστατα, ἐν Πομπηῖα δὲ ἀνευρέθη πλῆθος πολὺ λαγῶνων, ποτηρίων καὶ ἄλλων ὑαλίνων οἰκιακῶν σκευῶν. Καὶ θερμάστραι δὲν ὑπῆρχον ἐν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς οἰκίαις, ἀλλ' ἀντὶ τούτων μετεχειρίζοντο ἐσχάραις (camini, camini portatiles fornaces, escharæ) ἐχούσας βραχὺν σωλῆνα ὡς καπνοδόχην (Horat. Sat. I, 5, 81, Epist. I, 11, 19. Od. I, 9, 5). Ὁ καπνὸς ἐξήρχετο διὰ τινος ἐν τῇ στέγῃ ὀπῆς ἢ διὰ τῶν φεγγιτῶν, δι' ἧς καὶ μετεχειρίζοντο ἐκείνας τὰς καυσίμους ὕλας, αἵτινες δὲν ἀποφέρουσι πυκνὸν καπνὸν, ἰδίως ἄνθρακας καὶ ξηρὰ ξύλα, ἅτινα ἐπέχριον διὰ πυκτῆς ἀμόργης (μούργας), ἵνα εὐκολώτερον καίωνται καὶ μὴ καπνίζωσι (acapna Horat. Carm. III, 17, 14. I, 9, 5). Ἐθερμαινον ἐπίσης τὰ δωμάτια καὶ δι' ἐσχαρίων, ἅτινα ὠμοιάζον πρὸς τὰ ἡμέτερα μαγγάλια (foculus) καὶ διὰ σωλῆνων, οἵτινες μετέδιδον τεθερμασμένον αἶρα ἢ τεθερμασμένον ὕδωρ (vaporarium, hypocaustum, tubi). Ἡ σκέπη τῶν δωματίων συνέκειτο τὸ κατ' ἀρχὰς μόνον ἐκ σανίδων ἐπὶ δοκῶν ἐπερειδομένων, προϊόντος ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ ἢ διέθετον τὰς δοκοὺς σταυροειδῶς, ὥστε ν' ἀποτελῶνται φατνώματα (lacus, lacunar, laquear) κατὰ τὰ κοῖλα μέρη ἢ ἐνέφρακτον ὅλως τὰ κενὰ ὀμαλὴν ποιοῦντες τὴν

ἐπιφάνειαν καὶ ποικίλλοντες ἔπειτα διὰ γραφῶν σχετικῶν πρὸς τὰς γραφὰς τῶν τοίχων. Ἄλλ' οὐδὲν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διασκευῇ τῆς ῥωμαϊκῆς οἰκίας ὑπερέβαλλε τὸ δάπεδον κατὰ τὴν καλλονήν. Συνέκειτο δὲ συνήθως κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τὸ δάπεδον (pavimentum) ἐκ στρώματος γῆς ἢ ἀμμοκονίας σσσαγμένης ὑπὸ λιθαρίων καὶ ὠμαλισμένης. Μετὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται ἀντὶ λιθαρίων ἀβακίσκους καὶ οὕτω βαθυμηδὸν παρήχθη τὸ ψηφοθέτημα (opus musivum ἢ vermiculatum). Ὁ Ῥουπέρτιος περιγράφει ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τοῦ ψηφοθετήματος, ὡς ἐξῆς· «Τὸ ἔδαφος ἀνεσκάπτετο εἰς ἐνὸς ποδὸς βάθος καὶ ἐτίθετο βάσις ἐκ χαλίκων, θραυσμάτων πλίνθων καὶ κονίας. Ἐπὶ ταύτης ἐπετίθετο στρώμα ἐκ τιτάνου, ἄμμου καὶ ποτιολησίας γῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ στρώματος τοῦτου ἄλλο δεύτερον συγκαίμενον ἐκ λεπτῆς κονίας κατατατρισμένων πλίνθων, ἀσβέστου καὶ ἐσβεσμένης τιτάνου καὶ ἐν μέρει ἴσως ἡφαιστιογενεοῦς τέφρας καὶ καθιστάμενον οὕτω στερεὸν καὶ πυκνόν. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀνώτερον τοῦτο στρώμα ἦτο ἀκόμῃ μαλακὸν ὠμαλίζετο καὶ ἐπεκροτεῖτο, ἔπειτα δὲ ἐστοιβάζοντο ἐπ' αὐτοῦ ἀβακίσκοι ἐκ ποικιλόχρου μαρμάρου τριῶν μέχρι τεσσάρων γραμμῶν διαμέτρου κατ' ἐσπουδασμένον καὶ καλὸν σχέδιον ἀναμιξ μετ' ἄλλων ποικίλων λίθων καὶ πλινθιδίων, ὅπως οὕτως ἀποτελεσθῇ εἰκὼν καλὴ ἢ ἄλλο κόσμημα. Ἀφ' οὗ δὲ αἱ μὲν ψῆφοι ἐπισαττόμεναι ἤθελον σχηματίσει μίαν καὶ ὁμαλὴν ἐπιφάνειαν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου στρώματος, ἐκεῖνο δὲ ἤθελε σκληρυνθῇ, περιετρίβετο διὰ λίθου τὸ ψηφοθέτημα, ὅπως ἡ εἰκὼν τύχῃ τῆς ἀπαιτουμένης λειότητος καὶ στιλπνότητος.» Ἡ διὰ ψήφων διακόσμησις τοῦ δαπέδου ὑποδοκίμησε καθόλου, διότι ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι καὶ στερεὰ καὶ ὡραία, παρέχει δὲ καὶ δάπεδον δροσερὸν, ὅχι μικρὸν πλεονέκτημα διὰ τὰ μεσημβρινὰ κλίματα. Εἰκονίζοντο δὲ συνήθως ἐπὶ τῶν τοιούτων δαπέδων ἄνθη, κλάδοι, ἰχθυῖς, ὄφεις,

πτηνὰ, κάπροι, θεοὶ ποτάμιοι, κένταυροι, νύμφαι καὶ φαῦνοι, μάλιστα δὲ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἷον μάχαι, ἵπποδρομαί, βακχικαὶ τελεταὶ κτλ. Ἐκ τοῦ τελευταίου εἵδους περιβόητον ψηφοθέτημα εἶναι ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1831 ἐν τῇ ἐν Πομπηΐα οἰκίᾳ τῇ καλουμένῃ τοῦ Φαύνου (casa del Fauno) ἀνευρεθεῖσα μάχη τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνακείμενον τὰ νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μανικοῦ θορόβου τῶν μαχομένων διατρυπᾷ ὁ νεαρὸς τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς εὐγενὴ Πέρσην, ἐν ᾧ ὁ Δαρεῖος ἴσταται ὄρθιος ἐπὶ τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἄρματος, οὕτινος οἱ τέσσαρες ἵπποι φαίνονται πρὸς φυγὴν τετραμμένοι. Ὀλίγοι πιστοὶ ἡρωίσθησαν περὶ τὸν δεσπότην αὐτῶν ἐξ ὧν εἷς κατακρατεῖ ἐκεῖ που πλησίον ἵππον προσπαθοῦντα ν' ἀποδράσῃ, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβῇ ὁ μέγας βασιλεὺς. Τοιούτῳ τρόπῳ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο καλλιτέχνημα, ὅπερ εἶνε ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων ἐν ταῖς μέχρῃς ἡμῶν διασωθεῖσι, παρέχει ἡμῖν εἰς ὄψιν τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῆς ἐν Ἰσῳ πρὸς Περσὶν μάχης. — Ὑπερβαλλόντως κομψὰ εἶνε καὶ τὰ δύο ἀπολεσθέντος ἀρχετύπου ἀπομιμήματα τὰ καλούμενα «περιστεραὶ τοῦ Καπετωλίου», ἀνακαλυφθέντα τὴ μὲν ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Ἀδριανοῦ, τὸ δὲ ἐν Νεαπόλει. Ἐπὶ τοῦ χείλους ἀγγείου κάθεται περιστρεφά ἐπισκοτιζούσα τὸ ὕδωρ διὰ τῆς σκιᾶς τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, ἐν ᾧ ἄλλαι παρ' αὐτῇ ἱστάμεναι καὶ διὰ τοῦ ῥάμφους ἀναξυόμεναι ἡλιάζονται. — Ἐν τοῖς καλλίστοις ψηφοθετήμασι κατέλεγεν ἡ ἀρχαιοφύτης τὸν ὑπὸ τοῦ Σώσου τεχνουργηθέντα «ἀσάρωτον οἶκον», δάπεδον ἐστιατορίου ἐν Περγάμῳ. Τὸ ἀπολεσθὲν τοῦτο ἀριστοτέχνημα, ἐν ᾧ περιείχοντο μέχρις 150 ψῆφοι ἀνὰ τετραγωνικὸν δάκτυλον, παρίστανε λείψανα δεῖπνου ἀπὸ τῆς τραπέζης πεπτωκότα καὶ διεσπαρμένα, προσομοιάζοντα οἶονεὶ πρὸς σαρώματα ἀκαθαρίστου ἐδάφους.

8. Τὰ μέρη τῆς οἰκίας, ἃτινα δὲν ὑπῆρχον πάντοτε καὶ εἰς πάσας τὰς οἰκίας ἐν ᾗ τάξει καταλέγομεν αὐτὰ ἐνταῦθα,

εἶνε τὰ ἐξῆς: α') ἡ περίφρακτος αὐλή ἢ πρόθυρα (vestibulum), β') ἡ θύρα (ostium γ'), δ' πρόδομος ἢ ἄτριον (atrium), δ') τὰ πτερά (alæ), ε') τὸ μέσσαυλον (cavum ædium), ς') τὸ γραμματοφυλάκιον (tablinum), ζ') τὰ στενά ἢ διὰδρομοὶ (fauces), η') τὸ περίστυλον (peristylum).

9. α') Τὰ πρόθυρα, vestibulum (ἐκ τοῦ ve ἔξω καὶ stare), ἐσχημάτιζον βαθεῖαν ἐσοχὴν ἐν τῷ μετώπῳ τοῦ οἰκοδομήματος διὰ τῆς προεκτάσεως τῶν δύο πλευρῶν, ἦσαν δ' ἄσπεγα καὶ ἀνοικτὰ καθ' ὅλην τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν πλευράν. Τὰ πρόθυρα δὲν ἦσαν μέρος ἀπαραίτητον τῆς οἰκίας, τότε δὲ μόνον ὑπῆρχον ὅτε τὸ ὅλον τῆς οἰκοδομῆς εἶχεν ἀνάλογον διακόσμησιν.

β') Ἡ θύρα, ostium. Ὁ βουλόμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν ἔκρουε τὴν θύραν διὰ τοῦ πρὸς αὐτὴν προσσηρτημένου ῥόπτρου (malleus) ἢ ἐκωδώνιζε. Ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ ἦτο συνήθως διὰ μουσειώσεως γεγραμμένη ἡ λέξις SALVE. Συχνάκις καὶ κίσσα ἐκρέματο ὑπὲρ τὴν θύραν ἢ ψιττακὸς δεδιδαγμένος ἀντιφωνῶν πρὸς τοὺς εἰσερχομένους ΧΑΙΡΕ.

Παρά τὴν εἰσόδον ἦσαν τὰ οἰκήματα τοῦ θυρωροῦ (ostiarus ἢ janitor), παρὰ τινι δὲ τῶν οἰκημάτων τούτων διητάτο κύων, ὑπὲρ οὗ ἦσαν πάλιν διὰ μουσειώσεως γεγραμμέναι αἱ λέξεις cave canem! Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν ζῶντα κύνα ἀνεπλήρου κύων διὰ ψήφων εἰκονισμένος.

γ') Τὸ atrium (ἐκ τοῦ ater, διὰ τὸ μελανοῦσθαι ἐκ τοῦ καπνοῦ ἢ ἐκ τοῦ αἵθριον, sub divo ἢ ἐκ τοῦ ἀθρόον, διὰ τὸ συνέρχεσθαι ἐκεῖ ἀθρόαν τὴν οἰκογένειαν ἢ, κατὰ τὸν Οὐάρωνα, ab Atriatribus Tuscis), πρόδομος, αὐλή, αὐλειον, αἷθριον, ἦτο τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον ἐστεγασμένον χωρίσμα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τῆς ὅλης οἰκίας (Horat. Carm. III, 1, 45). Ὑπερβὰς τὴν ἐξωτερικὴν θύραν (ostium) εἰσῆρχετο διὰ τῆς ἐσωτέρας θύρας (janua interior) εἰς τὸ ἄτριον, εἶχε δ' οὕτως ἐνώπιόν σου ἐκτεταμένον χῶρον ἀπὸ

τοῦ ὁποίου διὰ δύο σειρῶν κίωνων ἐχωρίζοντο ἐκατέρωθεν δεξιά καὶ ἀριστερὰ δύο στεναὶ παράπλευροι στοαί, ὅπως εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο στοῶν, ἐν τῷ κυρίως ἀτρίῳ, ἔκειντο ἡ γαμήλιος εὐνή (*lectus genialis* ἢ *adversus* δηλ. *januæ*), ὁ βωμὸς τῶν ἐφεστίων θεῶν ἡ λαρήτων (*Lares*), ἐφ' οὗ ἡ ἐστία (*Horat. Epod. II, 65. Ovid. Fast. I, 35*) καὶ οἱ ἱστοὶ τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν δούλων. Ἐνταῦθα συνηθροίζετο ἡ οἰκογένεια, ἐνταῦθα παρτίθετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὸ δεῖπνον, ἐνταῦθα ἡσυχολοῦντο περὶ τὰ γυναικεῖα ἔργα ἡ οἰκοδεσποινα καὶ αἱ δούλαι, ἐνταῦθα περιέμενε τὸν πάτρωνα ὁ πελάτης.

δ') Πτερὰ, *alæ*, ἐλέγοντο αἱ παράπλευροι στοαὶ τῆς αὐλῆς. Ὁ μέγιστος αὐτῶν κόσμος συνίστατο εἰς τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων (*imagines majorum, ceræ, expressi cera vultus*). Μόνοι οἱ εὐπατρίδαι εἶχον τὸ δικαίωμα (*jus imaginum*) ν' ἀναθέτωσιν ἐν τῇ αὐλῇ τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων αὐτῶν τῶν ἐν τῷ βίῳ τιμηθέντων διὰ τινος κουρουλίου ἀξιωματοῦ, τῶν ἀσκησάντων ἐπομένως τοῦλάχιστον τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγορανόμου (*ædilis*), τοῦτο δὲ τὸ δικαίωμα προῆλθε πιθανώτατα ἐκ παναρχαίων οἰκογενειακῶν ἐθίμων τῶν πατρικίων. Τὰ τοιαῦτα ὁμοιώματα τῶν συγγενῶν καὶ κηδεστῶν (*agnati, cognati, affines*), ἐν οἷς κατελέγοντο καὶ γυναικῶν εἰκόνες, εἴτε κηρῶ πεπλασμένα εἰς ὁμοιότητα τοῦ ἀποθανόντος εἴτε καὶ ἀπλῶς γεγραμμένα, πάντοτε δὲ *imagines* καλούμενα, ἐκλείοντο εἰς ξύλινα ἀρμάρια καὶ ἀνηρτῶντο ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δύο στοῶν. Ἰφ' ἕκαστον τῶν ὁμοιωμάτων τούτων, ἅτινα ἐκοσμοῦντο δαφνίνῳ στεφάνῳ, ἀνεγινώσκοντο τὸ ὄνομα, τὸ ἀξίωμα καὶ τὰ καλὰ ἔργα τοῦ τεθνεῶτος (*tituli, indices*). Δὲν ἀνηρτῶντο δὲ ταῦτα τὸ ἐν παρὰ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ καὶ κατὰ γένη καὶ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν οὕτω πως συμπεπλεγμένα ἐτάσσοντο, ὥστε ἀπετέλουν ἐν συνόλῳ οἶον εἰς στέμμα γενεαλογικὸν (*stemma*). Καὶ ὅτε κατὰ τὰς δη-

μοτελείς θυσίας ἢ τὰς οἰκιακὰς ἐορτὰς ἡνοίγοντο μὲν τὰ ἀρ-
μάρια, ἀνενεοῦντο δὲ οἱ στέφανοι, τὰ σοδará τῶν πατέρων
ὁμοιώματα κατεθεῶντο τὰς πράξεις τῶν ἀπογόνων, ὅτε μὲν
περιχαρῇ, ὅτε δὲ ἀπαιτητικὰ καὶ ἄλλοτε παραινετικά. Σε-
μνοπρεπῇ χρῆσιν τῶν εἰκόνων ἐποιοῦν μάλιστα κατὰ τὰς
ἐκφοράς. Ἄνδρες ὡς ὁμοιότατοι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν
ὄψιν πρὸς τοὺς μεταλλάξαντας, ἔχοντες πρὸ τοῦ προσώπου
τὰ κήρινα ὁμοιώματα καὶ προσαναλαμβάνοντες τὴν ἀνήκου-
σαν πρὸς τὸ ἀξίωμα περιβολὴν, ἐὰν μὲν ὁ ἀποθανὼν ἦτο
ὑπατος ἐσθῆτα περιπόφυρον, ἐὰν δὲ τιμητῆς, πορφυρᾶν, ἐὰν
δὲ τεθριαμβευκῶς, διάχρυσον καὶ τᾶλλα παράσημα τὰ εἰς τὸ
ἀξίωμα ἀνήκοντα φέροντες, ἐφ' ἀρμάτων ἐπορεύοντο κατὰ
τὴν κηδεῖαν, ὅταν δὲ ἐφθκνον ἐπὶ τοὺς Ἐμβόλους ἐκάθηντο
πάντες κατὰ σειρὰν ἐπὶ δίφρων ἐλεφαντίνων ὅπως ἀκούσωσι
τὸν λόγον τὸν ἐπιτάφιον. (§ 92. Πρβλ. καὶ Πολύβ. VI, 51 κ.ε.).

ε) Τὸ μέσαυλον, *cavum aedium* ἢ *cavædium*, ἦτο ἐσω-
τέρα αὐλὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκίας, περὶ αὐτὸ δὲ ἔκειντο διά-
φοροι ἀποθήκαι (*cellæ*), οἶον· ἡ ἀποθήκη τοῦ μαγειρείου, τῶν
τροφίμων, τοῦ οἴνου κ.τ.λ. (*cella coquinaria, penuaria,*
vinaria). Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεσαύλου ἦτο τὸ κατάκλυστρον
(*impluvium*), ἄστεγος χώρος περικλειόμενος ὑπὸ ἐστεγα-
σμένων στοῶν, ἐν ᾧ κατεκλύζοντο τὰ ἄνωθεν καταπίπτοντα
ὄμβρια ὕδατα· ἐφωτίζοντο δὲ διὰ τοῦ ἀστεγίου τούτου χώρου,
ἂν καὶ ἀμυδρῶς, τὰ περικείμενα δωμάτια. Ἡ τῶν κύκλω
στοῶν στέγαις ἐπερείδετο ἐπὶ κιόνων, παρ' οἷς ἀνέκειντο οἱ
μύχιοι θεοὶ (*penates*). Κρήνη τέλος ἢ δεξαμενὴ κατεῖχε τὸ
μέσον τοῦ κατακλύστρου (*Verg. Æn II, 511, sq.*).

ς') Τὸ γραμματοφυλάκιον, *tablinum*, κείμενον, ὡς φαί-
νεται, ὀπισθεν τοῦ μεσαύλου (*cavædium*), ἦτο οὕτως εἰπεῖν
τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ οἰκοδεσπό-
του. Μετὰ τοῦ γραμματοφυλακίου τελειώνει τὸ κυρίως ῥω-
μαϊκὸν μέρος τῆς οἰκίας, πρὸς τὴν βιωτικὴν ὠφέλειαν μάλ-

λον ἢ πρὸς τὴν πολυτέλειαν ἀποβλέπον· τὸ λοιπὸν μέρος εἶνε ἑλληνικῆς ἀρχῆς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ποιῶνται χρῆσιν τούτου εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ὅτε ὁ πολιτισμὸς εἶχε λάβει μείζονα ἐπίδοσιν.

ζ') Τὰ στενὰ, ἢ διάδρομοι, *fauces*, ἦσαν πιθανῶς πάροδοι δι' ὧν εἰσέρχοντο ἐκ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ γραμματοφυλακίου εἰς τὸ περίστυλον.

η) Τὸ περίστυλον, *peristylum*, εἶχε συχνότερον μὲν σχῆμα προμήκης, σπανιώτερον δὲ τετραγωνικὸν καὶ ἔκειτο πλαγίως ὀπισθεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μέρους τῆς οἰκίας, ἥτο δὲ χώρος ἀνοικτὸς κύκλῳ περικλειόμενος ὑπὸ πυκνῆς σειρᾶς κιόνων, κεκοσμημένος δ' ἐν τῷ μέσῳ διὰ κρήνης ἢ δεξαμενῆς, ἣν περιέστεφον δένδρα, θάμνοι καὶ πρασιαὶ πεφυτευμέναι δι' ἀνθέων.

10. Τὰ ὀκτὼ μέρη περὶ ὧν διελάβομεν εἶχον εἰς πάσας τὰς Ῥωμαϊκὰς οἰκίας τὴν αὐτὴν πάντοτε θέσιν, τὰ λοιπὰ ὀκτὼ τοῦταντίον ἦσαν καταμεμερισμένα ἄλλοτε ἄλλως, κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἦσαν δὲ τὰ μέρη ταῦτα τὰ ἐξῆς· θ') οἱ κοιτῶνες (*cubicula*), ι) τὰ τρίκλινα (*triclinia*), ια') οἱ οἶκοι (*œci*), ιβ') αἱ ἐξέδραι (*exedrae*), ιγ') ἡ πινακοθήκη (*pinacotheca*), ιδ') ἡ βιβλιοθήκη (*bibliotheca*), ιε') ὁ λουτρὼν (*balneum*), ις') τὰ ὑπερῶα ἢ ἐστιατόρια (*cœnacula*). Τὸν Κυζικηνὸν οἶκον (*œcus cyzicenus*), μεγαλοπρεπὲς οἶκημα ἔχον μακρὰ παράθυρα μέχρι τοῦ ἐδάφους καὶ θέαν πρὸς τρία διάφορα μέρη, θεωροῦμεν ὡς ξενότροπον ἐργασίαν καὶ μὴ καταλεκτέαν ἐνταῦθα.

11. θ') Κοιτῶνες ἢ εὐναστήρια, *cubicula*, καλοῦνται τὰ πολλὰ καὶ μικρὰ δωμάτια τὰ χρησιμεύοντα πρὸς ὕπνον (*cubicula dormitoria* ἢ *nocturna*) ἢ πρὸς διατριβὴν (*cubicula diurna*), κείμενα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κύκλῳ τοῦ μεσαύλου καὶ πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένα. Διότι ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ οἰκίᾳ κρατεῖ καθόλου ἡ ἐξῆς ἀρχή· ταῦτα μὲν τὰ *cubicula*, ὡς

καὶ τὰ μέρη τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, οἷον αἱ ἀποθήκαι, τὰ οἰκήματα τῶν δούλων, οἱ λουτρῶνες, τὰ μυχσιρεῖα κ.τ.λ. νὰ κτίζωνται περὶ τὸ ἄτριον καὶ τὸ μέσαι-
λον (atrium καὶ cavædium), τουτέστι περὶ τὸ κυρίως ῥω-
μαϊκὸν μέρος τῆς οἰκίας, τὰ δὲ μεγαλοπρεπέστερα δωμάτια
νὰ οἰκοδομῶνται περὶ τὸ ἐλληνικὸν περίστυλον. Οἱ πλείστοι
τῶν κοιτῶνων εἶχον μῆκος 14—20 ποδῶν καὶ πλάτος
40—15, ἦσαν λοιπὸν ἱκανῶς μικρότεροι τῶν συνήθων ση-
μερινῶν δωματίων. Ἐὰν τώρα ἀναλογισθῶμεν πρῶτον μὲν
ὅτι ὁ Ῥωμαῖος ἀνῆκε μᾶλλον εἰς τὴν πολιτείαν ἢ εἰς τὴν οἰ-
κογένειαν, ὅτι τὸν πλείστον καὶ κάλλιστον χρόνον τοῦ βίου
διῆγεν ὄχι εἰς τὴν ἡρεμον αὐτοῦ κατοικίαν, ἀλλ' εἰς τὰ δη-
μόσια οἰκοδομήματα καὶ τὰς ἀγοράς καὶ ὅτι ὡς ἐκ τοῦ ἔθους
τούτου πολλὰς ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ
δημοσίου βίου ἐπεκράτει ἔτι ὁ αὐτὸς τοῦ οἰκοδομεῖν τρόπος,
δὲν θέλομεν ἐκπλαγῇ πῶς εἰς τόσον σμικρὰ δωμάτια διη-
τῶντο οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπειτα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν
ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀνάγκην καὶ πολλῶν δωματίων, διότι
ἐν ᾧ ἡμεῖς σήμερον εἰς ἐκάστην χρεῖαν ἔχομεν ἀφωρισμένον
ἐν καὶ μόνον δωμάτιον, ἐκεῖνοι, διὰ διαφόρους λόγους, εἶχον
πλείονα, εἶχον λ. χ. ἄλλο ἐστιατόριον καὶ ἄλλον κοιτῶνα
διὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ἐποχάς. κ.τ.λ.

ι) Τὰ τρίκλινα, triclinia, ἦσαν μικρὰ ἐστιατόρια καί-
μενα ὁμοίως ὅπως καὶ τὰ cubacula.

ια) Οἱ οἶκοι, aeci, τοῦναντίον ἦσαν μεγάλα καὶ μεγαλο-
πρεπῆ ἐστιατόρια ποικίλου ῥυθμοῦ.

ιβ) Αἱ ἐξέδραι, exedrae, ἦσαν ἐπίσης ἐκτεταμέναι χωρί-
σματα ἀφωρισμένα εἰς τὴν συνέντευξιν καὶ τὴν συναναστροφὴν.

ιγ) Ἡ πινακοθήκη, pinacotheca, εἰσαχθεῖσα, ὡς εἶδος,
ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ οἰκίᾳ ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις, ἔκειτο πρὸς
βορρᾶν, ὅπως τὸ φῶς τοῦ ἡλίου μὴ βλάβῃ τὰ χρώματα
τῶν εἰκόνων.

ιδ') Ἡ βιβλιοθήκη, *bibliotheca* (τὸ δωμάτιον δηλ. ἐν ᾧ
ἔκειντο τὰ βιβλία), ἦτο εἰς τὰς πλείστας οἰκίας μᾶλλον τοῦ
συρμοῦ ἀπαίτησις ἢ πραγματικῆς φιλομαθείας τεκμήριον.
Κατ' ἀρχὰς ἤρκει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπλῆ ἐντοίχιος θήκη. Αἱ
βιβλιοθήκαι ἔπρεπε νὰ κῆνται πρὸς ἀνατολὰς, ὡς ὀρίζει ὁ
Οὐιτρούβιος, λέγων (VI. 7) «*Bibliothecæ ad orientem spe-
ctare debent; usus enim matutinum postulat lumen;
item in bibliothecis libri non putrescunt*». Αἱ βιβλιοθη-
και ἦσαν συνήθως πολὺ μικραὶ, μία τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ βιβλιο-
θηκῶν λ.χ. ἦτο τόσῳ μικρὰ ὥστε ἡδύνατό τις ἀνάπεπταμέ-
νους ἔχων τοὺς βραχίονας νὰ ἐγγίσῃ τοὺς δύο τοίχους κατὰ
πλάτος. Κύκλῳ τῶν τοίχων ὑπῆρχόν αἱ θῆκαι ἐν αἷς ἐνετί-
θεντο αἱ βίβλοι, κυλινδρικὸν ἔχουσαι τὸ σχῆμα. Ἐκκοσμοῦντο
δὲ αἱ βιβλιοθήκαι δι' εἰκόνων, προτομῶν καὶ ἀγαλμάτων.
Τὴν ἐφορείαν τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ πλου-
τίζωνται μὲν αὐταὶ διὰ νέων ἀντιγράφων, νὰ περικαλύπτων-
ται δὲ καταλλήλως τὰ ὑπάρχοντα, ὅπως μὴ φθείρωνται, εἶ-
χον οἱ πρὸς τοῦτο ἐπιτήδαιοι λόγιοι δοῦλοι ἢ ἀπελευθέροι οἱ
καλούμενοι *librarii*, ἐν ὑστερωτέροις δὲ χρόνοις *antiquarii*.

ιε') Ὁ λουτρὸν, *balneum* (*balineum*), συνέκειτο κατ' ἀρ-
χὰς μόνον ἐξ ἐνὸς θερμοῦ καὶ ἐνὸς ψυχροῦ λουτροῦ. Τότε δὲ
δὲν ἔλουοντο καθ' ἑκάστην οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ἔπλυνον τὰς ρυ-
παρὰς ἀπὸ τῆς ἐργασίας χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ μόνον δι'
ἐννάτης ἡμέρας (*nundinæ*) ἔλουον ὅλον τὸ σῶμα (*balneum
non quotidianum, alveus rarus*, λέγει ὁ Κάτων). Ἰδίως δὲ
προσεῖχον νὰ μὴ λούωνται οἱ δοῦλοι καθ' ἡμέραν, ἀλλὰ μό-
νον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως, ἵνα μὴ ἐλαττωταὶ ἡ
σωματικὴ αὐτῶν ῥώμη. Ἐντεῦθεν οἱ λουτρῶνες κατ' ἀρχὰς
μὲν ἦσαν ἀπλοὶ (*in usum non oblectationem reperta*),
κατὰ μικρὸν ὁμως διαδιδομένης τῆς ἑξέως τῶν συχῶν λου-
τρῶν ἔγειναν μεγαλείτεροι καὶ μεγαλοπρεπέστεροι μέχρις οὗ
κατήντησαν εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν θερμῶν (*thermæ*).

Ἄγνοοῦμεν τὰς λεπτομερείας τῆς διατάξεως τῶν ιδιωτικῶν λουτρῶνων καὶ τῶν θαυμαστῶν θερμῶν, τὸ ἐν ἔτει ὅμως 1824 ἀνακκλυφθὲν ἐν Πομπηΐα βαλανεῖον κατέστησεν ὁπωσδήποτε εἰς ἡμᾶς γνωστὴν καὶ τὴν τῶν μεγάλων θερμῶν καθόλου διάταξιν καὶ τὴν τῶν ιδιωτικῶν λουτρῶνων, διότι ἀναμφισβητήτως οὗτοι θὰ ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἐν Πομπηΐα βαλανεῖον.

ις') Τὰ ὑπερῶα, ὅταν ἡ οἰκία εἶχε δύο πατώματα, ἐκαλοῦντο μιᾷ λέξει *caenacula*, ἐθεωροῦντο δὲ ταῦτα κατώτερα τοῦ πρώτου πατώματος κατὰ τὴν τάξιν. Ἐκ τῶν ὑπερῶων ἦγον εἰς τὸ κάτω πάτωμα στεναὶ κλίμακες. Ἐὰν ἡ στέγη τῆς οἰκίας ἦτο ἐπίπεδος, ἐφύτευον αὐτὴν δι' ἀνθέων, θάμνων καὶ δένδρων, σχηματίζοντες οὕτως ὑπὲρ τὸ ὑπερῶον ἡλιαστήρια (λιακωτὰ, *solaria*). Ἄλλαι ὅμως οἰκίαι ἦσαν διὰ κεραμίδων (*tegula*) ἐστεγασμέναι.

γ' Ἐπιπλά καὶ σκεύη.

12. Τὸ ἀρμάριον, *armarium*, ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς ὄπλων θήκη, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἔπειτα δὲ ἐσημαίνετο διὰ τῆς λέξεως μεγάλη ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐρειδομένη σκευοθήκη ἐν ᾗ ἐναπετίθεντο πάντα τὰ τῆς οἰκιακῆς χρείας, οἷον· ἐνδύματα, σκεύη, φαγήματα, πολύτιμα εἶδη κ.τ.λ., ἔστιν ὅτε καὶ βιβλία.

Τὸ δὲ *scrinium* (χαρτοφυλάκιον) ἦτο στρογγύλον κιβώτιον ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο βιβλία καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ὅπως ταῦτα προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς κόνεως καὶ τῶν σπητῶν. Τὰ κιβώτια ταῦτα ἦσαν ἐνίοτε καταλλήλως διεσκευασμένα ὥστε νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς ὁδοιποροῦντας.

Δακτυλιοθήκη, *dactyliotheca*, ἐκαλεῖτο ἡ ἡ συλλογὴ πολυτίμων λίθων ἢ τὸ κιβώτιον ἐν ᾧ ἐφυλάττοντο οἱ δακτύλιοι.

Ὡρολόγιον, *horologium*, ἐκάλουν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μηχανήμα καθ' ὅλου τὸ δεικνύον τὰς ὥρας. Ἦσαν δὲ δύο εἶδη τοιούτων μηχανημάτων, τὸ ἡλιωρολόγιον ἢ σκιαθήρον, *solarium* καὶ τὸ ὕδωρολόγιον ἢ κλεψύδρα, *horologium ex aqua*. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν ὅλως ἄγνωστα τὰ ὠρολόγια καὶ κατὰ μὲν τὰς εὐδαίμωνας ἡμέρας ὠδηγοῦντο οἱ ἄνθρωποι παρατηροῦντες τὸ μῆκος τῆς σκιάς αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰς αἰθρίας νύκτας τὸ ὕψος τῶν ἀστέρων, ὅτε δ' ὁ οὐρανὸς ἐβολοῦτο εὐρίσκοντο ἐν ἀμηχανίᾳ. Ἐν ἔτει 263 π.Χ. ἐστάθη ἐν Ῥώμῃ τὸ πρῶτον ἡλιωρολόγιον, τούτῳ δ' ἠκολούθησαν μετ' οὐ πολὺ πλείστα ἄλλα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν κατὰ τὰς τεβολωμένας ἡμέρας οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκοντο ἐν τῇ προτέρᾳ ἀμηχανίᾳ, μέχρις οὗ τέλος ἐπενόησαν τὰς κλεψύδρας, μηχανήματα ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἀμμορολόγια, διαφέροντα δὲ τούτων μόνον καθ' ὅσον ἀντὶ ἄμμου διέρρεεν ὕδωρ ἐν ὠρολογίῳ χρυσῷ συχναίῳ ἢ ἀπὸ πολυτίμου λίθου εἰργασμένῳ. Ταῦτα δὲ τὰ ὠρολόγια ἦσαν συνηθέστατα ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις. Δυσκόλως ὅμως ἠδύναντο νὰ κανονισθῶσι, τὸ μὲν διότι ἡ ἡμέρα ἀπὸ τῆς

ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς δύσεως αὐτοῦ διηρεῖτο εἰς δώδεκα ὥρας, ὃ δὲ λοιπὸς χρόνος κατελογίζετο εἰς τὴν νύκτα, τὸ δὲ διότι αἱ ὥραι τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς δὲν ἦσαν ἰσομήκεις κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Τεσσάρων ἡμερῶν κατ' ἔτος ἐδείκνυον ἀκριβέστατα τὰς ὥρας, τῶν ἄλλων περίπου μόνον. Ἡ κυρίως παρὰ Ῥωμαίοις καλουμένη *clepsydra* ἦτο πῆλινον σκεῦος τετροπημένον πρὸς τὸ κάτω μέρος, ἐξ οὗ ἐν χρόνῳ ὠρισμένῳ ἔρρεεν ὕδωρ εἰς ἄλλο ἀγγεῖον κείμενον ὑπὸ τὸ πρῶτον.

Διὰ τῆς λέξεως *lectus* ἐσημαίνετο παρὰ Ῥωμαίοις καὶ τὸ παρ' ἡμῖν κρεβάτι καὶ ὁ σοφᾶς. Καὶ ὁ μὲν *lectus cubicularis* (κρεβάτι) καὶ τοὺς πόδας πολὺ ὑψηλοὺς εἶχε καὶ ἐπὶ βαθμίδος ἵστατο, ὥστε ἦτο χρεῖα ὑποβάθρου ἢ ὑποποδίου (*scamnum*) ὅπως ἀναβῇ τις ἐπ' αὐτοῦ (*lectum ascendere*). Ὑψηλὰ ἐπικλιντρα (σανίδες) περιέβαλλον ἐκ τριῶν μερῶν τὴν κλίνην, τὸ δὲ τέταρτον μέρος δι' οὗ τις εἰσῆρχετο ἦτο ἀνοικτόν. Ἐπὶ ταινιῶν χονδροῦ ὑφάσματος συμπεπλεγμένων καὶ συνεχομένων πρὸς τὸ περιζῶμα τῆς κλίνης ἔκειτο παχὺ στρῶμα, ἐπὶ τούτου δὲ ἡ κυρίως στρωμνὴ (*torus*) καὶ τὸ προσκεφάλαιον (*cervical*) καὶ ἐπὶ τούτων τὰ σκεπάσματα (*stragulae*). Ἐνίοτε προσετίθετο εἰς τὴν κλίνην καὶ οὐρανίσκος καὶ αὐλαῖα (*aulæa*)—Ὁ δὲ ἀπλοῦς *lectus* (σοφᾶς) ἢ ἦτο *lectulus lucubratorius* δηλονότι ἀνακλιντήριον, ἐφ' οὗ τις κείμενος διελογίζετο, ἀνεγίνωσκεν ἢ ἔγραφεν ἢ *lectus tricliniarius* (καὶ *triclinium*) τουτέστι δειπνητικὴ κλίνη, ὀλίγον χαμηλοτέρα τῆς κυρίως κλίνης (πρβλ. § 42).—Ὁ *lectus funebris* τέλος ἦτο ἡ νεκρικὴ κλίνη, ἐφ' ἧς προὔτιθετο ὁ νεκρὸς καὶ ἦν ἐκόσμου δι' ἀνθέων. Ἡ κλίνη αὕτη ἦτο συνήθως δι' ἐλέφαντος πεποιικλήνη καὶ κατεστρωμένη διὰ ταπήτων χρυσοπορφύρων.

Ὁ λύχνος, *lucerna*, ἦτο ἐπίμηκες ἀγγεῖον μετὰ λαβῆς ἔχον ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μυκτῆρα ἐν ᾧ ἐνετίθετο ἡ θρυαλλίς. Ἐπωμάζετο δὲ συνήθως δι' ὀμαλοῦ πώματος συνεχομένου

πρὸς τὸν λύχνον διὰ μικρᾶς ἀλύσεως καὶ διαφοροτρόπως ἐκοσμεῖτο. Οἱ λύχνοι ἐναπετίθεντο ἢ ἐπὶ τινος ἐπίπλου ἢ ἐπὶ στύλου ἢ καὶ ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ φατνώματος τοῦ θαλάμου. Ἐν Πομπητᾷ ἀνευρέθησαν πολλοὶ καὶ κομφοὶ λύχνοι ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ ἔτι πολυτελέστεροι χαλκοῖ, εἶνε δὲ μονόμυξοι, δίμυξοι (*lucerna bilychnis*), πολύμυξοι, εἰς δὲ καὶ τεσσαρακαίδεκάμυξος. Ἐκτὸς τῶν λύχνων οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο καὶ λαμπάδας (*candelas*) ἐκ κηροῦ, στέατος ἢ πίσης ἐχούσας ὡς θρυαλλίδα σχοίνου ἐντεριώνην καὶ πηγνυμένας ἐπὶ λυχνούχων (*candelabrum*). Οἱ λυχνούχοι δὲν ἀπετίθεντο ἐπὶ τραπέζων ἀλλ' ἀμέσως ἐπὶ τοῦ δαπέδου, δι' ὃ καὶ εἶχον ὕψος 2 1/2—5 ποδῶν.

Ἡ τράπεζα καθόλου, *mensa*, ἦτο παρὰ Ῥωμαίοις χαμηλοτέρα ἢ παρ' ἡμῖν. Αἱ σφενδάμνινοι τράπεζαι ἐτιμῶντο πολλοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἀπὸ δὲ τοῦ Κικέρωνος αἱ θύϊνοι τράπεζαι (*mensæ citreæ* ὅχι ἐκ ξύλου κιτρείας ἀλλ' ἐκ θυίας ἢ θύας, εὐώδους δένδρου τῆς Ἀφρικῆς) εἶχον λάβει ὑπερβολικὴν καὶ σχεδὸν ἀπίστευτον εἰς ἡμᾶς ἀξίαν, ἔνεκα τῶν σπειρῶν τοῦ ξύλου, αἵτινες ἄλλοτε μὲν παρίστων οἰνοὶ δορὰν τίγρεως ἢ πάνθηρος, ἄλλοτε δὲ εἰκόνιζον οὐρὰν ταῶ. Αἱ κυκλοτερεῖς καὶ μονόποδοι τράπεζαι ἐκαλοῦντο *orbes*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐχούσας ὀρθογώνιον σχῆμα καὶ τέσσαρας πόδας. Τὰ δὲ ἐπιδεικτικὰ πραπέζια τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὸ νὰ ὑποβαστάζωσι πολυτελῆ ἀγγεῖα, ἀργυρώματα, ποτήρια, σκεύη τῆς τραπέζης κ.τ.λ. ἐκαλοῦντο *abaci*. Χρῆσις ἐπιτραπέζιου ὀθόνης ἤρχισε νὰ γίνηται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, δι' ὃ πρότερον ἐπετίθεντο τὰ ἐδέσματα ἐπὶ δίσκου (*repositorium*), ὅστις ἐφέρετο εἰς τὸ ἐστιατόριον καὶ ἐτίθετο ἐπὶ τῆς κυρίως τραπέζης (ὅθεν *mensam apponere* ἢ *inferre*).

Sella ἢ *sedile* ἦτο τὸ ὄνομα τὸ δηλοῦν τὴν ἑδραν καθόλου, μετὰ ἢ ἄνευ νώτου, ἐστρωμένην ἢ ἄστρωτον,

χαλκίνην ἢ ξυλίνην. Ἡ καθέδρα (cathedra), ἔχουσα νῶτον, ἦτο κάθισμα γυναικεῖον· ancon δὲ ἐκαλεῖτο ἡ ἔδρα ἢ ἔχουσα ἀγκῶνας. Οἱ βασιλεῖς, οἱ ὑπατοί, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ κουρούλιοι ἀγορανόμοι ἐχρημάτιζον καθημένοι ἐπὶ τοῦ καλουμένου ἡγεμονικοῦ ἢ ἐλεφαντίνου ἢ ἀγκυλόποδος δίφρου (sella curulis), ἦτο δ' οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ γλυφῶν κεκοσμημένος καὶ ἐλεφαντοκόλλητος, βραδύτερον δὲ περίχρυσος, ἄνευ νώτου καὶ εἶχε τέσσαρας ἀγκύλους πόδας ἀνὰ δύο διασταυρουμένους. Ὅμοιος πρὸς τοῦτον ἀλλ' ἀπλούστερος ἦτο ὁ στρατοπεδευτικὸς δίφρος (sella castrensis). Τέλος ὁ θρόνος τῶν θεῶν καὶ τῶν βασιλέων ἐκαλεῖτο solium.

Τὰ κάτοπτρα (speculum) σπανιώτατα μόνον ἀνηρτῶντο εἰς τοίχους, συνήθως δ' ἐκρατοῦντο ἀνὰ χεῖρας. Ἦσαν δὲ ταῦτα στρογγύλου, ὠοειδοῦς ἢ ἐρθογωνίου σχήματος καὶ κατεσκευάζοντο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐκ λευκοῦ μεταλλοῦ παραγομένου ἐκ τῆς μίξεως τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ κασσιτέρου, ἔπειτα δὲ καὶ ἐξ ἀργύρου ἐστιλῶμένου καὶ ἀπαυγάζοντος ἢ καὶ ἐξ ὕαλου ἐνίοτε. (*)

Β'. ΕΝΑΥΜΑΣΙΑ.

α. Ἀρδρεῖα ἐρδύματα.

13. Πρὸς ὑπόδεσιν μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι τὸ σανδάλιον (solea) ἢ τὸ ὑπόδημα (calceus). Τῶν σανδαλίων ἡ χρῆ-

(*) Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς συνιστᾷ ὡς λίαν διδακτικὰ διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου δύο βιβλία, τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ Wüstemann, ἐπιγραφόμενον «ὁ οἶκος τοῦ Σκαύρου», τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Bulwer, καὶ τελευταῖα ἡμέραι τῆς Πομπηίας», ὅπερ ὁ ἡμέτερος Γ.Χ. Ζαλοκώστας ἐξελλήνισε. Σ. Μ.

σις ἦτο ὅλως οἰκιακὴ καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον ἰδιάζουσα· οὐδέποτε ὑπεδέοντο σανδάλια οἱ Ῥωμαῖοι τηβεννοφοροῦντες ἢ ὅπωςδὴποτε χρηματίζοντες, ἀλλ' ἔχαιρον φοροῦντες ταῦτα ὅτε ἐπορεύοντο εἰς συμπόσιον ἢ εἰς τὸ λουτρὸν, ὁπότε καὶ μανδύαν (*lacernam*) ἐπὶ τῷ χιτῶνι περιεβάλλοντο. Πρὶν ἢ ἀνακλιθῶσιν ἐπὶ τοῦ τρικλίνου ὑπελύοντο τὰ σανδάλια (*demere soleas*) καὶ ἐλάμβανον αὐτὰ πάλιν μέλλοντες νὰ ἐπιστρέψωσιν οἰκαδε (*poscere soleas*). Ὑπεδέοντο δὲ τὰ σανδάλια οἱ παλαιοὶ διαπερῶντες διὰ μέσου τῶν δύο μεγάλων δακτύλων τοῦ ποδὸς ἱμάντα, ὅστις ἐκεῖ συνείχετο διὰ γλωττίδος (*ligula*) μετὰ δευτέρου ἀναβαίνοντος ἐκ τοῦ πλαγίου κατὰ μῆκος τοῦ ποδὸς καὶ ὁμοῦ μὲ τρίτον ἄλλον ἐρραχμμένον παρὰ τὸ σφυρὸν συγκρατοῦντος τὸ ὅλον.—Ὁ *calceus* ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἢ ἐπίσημος ὑπόδεσις, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι τηβεννοφοροῦντες, ἐκάλυπτεν ὅλον τὸν πόδα, συνεκρχεῖτο δὲ πιθανῶς ἐμπροσθεν διὰ ταινίας διασταυρουμένης. Τὸ σεμνὸν τοῦτο ὑπόδημα ἀντετίθετο πρὸς τὸ κοῦφον σανδάλιον. Τῶν κοινῶν ὑποδημάτων διέφερον τὰ ἐρυθρὰ ὑποδήματα τῶν συγκλητικῶν, ἅτινα διεκρίνοντο ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐφοροῦντο καὶ ἐκ τοῦ μηνίσκου (*lunula*), ὅστις ἐκόσμει αὐτά. Ὅποιου χρώματος ἦσαν τὰ κοινὰ ὑποδήματα, ἐὰν ἦσαν μέλανα ἢ μονόχροα, δύσκολον εἶνε νὰ εἴπῃ τις.

14. Τὸ στρατιωτικὸν ὑπόδημα ἐκαλεῖτο *caliga*, ὁπόθεν ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον καὶ ὁ Καλιγόλας.—Τὰς κρηπίδας (*crepidæ*) ἐθεώρουν ὡς ξενικὴν ὑπόθεσιν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐφόρουν δ' αὐτάς ὅτε περιεβάλλοντο ἐλληνικὸν ἱμάτιον (*pallium*) ἢ χλαμίδα.—Τὰς κνήμας ἄφινον, ὥσπερ οἱ Σκῶτοι νῦν, γυμνάς ἀπὸ τοῦ γόνατος καὶ κάτω. Ἐπὶ τῶν ἐσχάτων μόνον αὐτοκρατόρων ἀναφαίνονται ἐν Ῥώμῃ βράχαι (*bracæ*) ἢ ἀναξυρίδες διαφόρων σχημάτων. Ἐπεχωρίζον δὲ ἰδίως αἱ ἀναξυρίδες ἐν χώραις βαρβαρικαῖς, οἷον ἐν τῇ Γαλατίᾳ, τῇ Μοισίᾳ, τῇ Δακίᾳ, ἢ παρὰ τοῖς Πέρσαις, οἵτινες ἐφόρουν αὐτάς

ἀκριβῶς ἐφηρμοσμένας ἐπὶ τῆς κνήμης. Ἀντὶ νὰ φορῶσιν ἀναξυρίδας οἱ ἀσθενέστεροι τῶν Ῥωμαίων, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας, συνείθιζον νὰ περικαλύπτωσι τὰς κνήμας, περιδέοντες αὐτάς διὰ ταινιῶν (fasciæ). Ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπιδέσμους μετεχειρίζοντο καὶ τὸν τράχηλον καὶ τὰ ὦτα ἐκάλυπτον οἱ ἀσθενῶς ἔχοντες ἢ οἱ ἀδυνάτου κράσεως ὄντες.

Κατάσαρκα ὅπως ἡμεῖς τὸ ὑποκάμισον ἐφόρουσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν χιτῶνα, τὴν tunicam, ἥτις ἦτο τὸ κύριον αὐτῶν ἔνδυμα. Ἦτο ἡ tunica ἐξ ἐρίου λευκοῦ κατασκευασμένη, ἄνευ χειρίδων, τοσοῦτῳ δὲ βραχεῖα, ὥστε ἐφθανε μόνον μέχρις ὀλίγων ὑπεράνω τῶν γονάτων, διεπεράτο δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ὡς αἱ σημεριναὶ πλεκταὶ φλανέλαι καὶ περιεδέτο περὶ τὴν ὀσφύν διὰ ζώνης. Τὸν ἀπλοῦν χιτῶνα (tunica pura) ἐφόρουσαν οἱ πολῖται καθόλου, τὸν δὲ πλατύσημον (tunica laticlavia) μόνον οἱ συγκλητικοί, ἀπὸ δὲ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐφεξῆς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν. Ὁ πλατύσημος χιτὼν ἦτο οἶονεῖ ἡ ἐπίσημος στολὴ τοῦ ἀξιώματος τοῦ συγκλητικοῦ. Ἐφθανε δὲ μέχρι τοῦ μέσου τῆς κνήμης περίπου, ὦν κατὰ τὸ ἥμισυ μακρότερος τοῦ συνήθους καὶ ἦτο κεκοσμημένος διὰ πλατειῶν πορφύρων παρυφῶν καθηκουσῶν ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τοῦ κρασπέδου. Ὁ χιτὼν οὗτος δὲν ἐζώνετο ἀλλὰ κατέπιπτε συνεχῆς ἕως κάτω, διὸ καὶ ἐσπούδαζον οἱ Ῥωμαῖοι πολὺ περὶ τὸ σεμνῶς ἐνδύεσθαι αὐτὸν καὶ εἰς κακὴν ὑπόληψιν εἶχον τοὺς ἀττημελήτως περὶ τοῦτο ἔχοντας. Εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν ἱππέων ἰδιάζων χιτῶν ἦτο ὁ στενόςσημος (tunica angusticlavia), διακρινόμενος διὰ μιᾶς ἢ δύο πορφύρων παρυφῶν στενωτέρων. Καὶ ἔξω μὲν τῆς οἰκίας αἱ παρυφαὶ ἐκείναι τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐφαίνοντο μόνον ἐπὶ τοῦ στήθους διότι ἡ τήβεννος (toga), ἣν ἐφόρουσαν ἐπὶ τοῦ χιτῶνος, ἐκάλυπτε τὸ λοιπὸν μέρος, οἴκοι ὅμως ἔνθα ἀπετίθετο ἡ τήβεννος, διακρίνοντο αὐταὶ ὁλοσχερῶς ἄνωθεν ἕως κάτω.—Ὁ δὲ χιτὼν

ὑποκάμισον
tunica = χιτῶν
ἀσθενῶς
ὄντες
tunica = χιτῶν ἀσθενῶς
ὄντες
tunica = χιτῶν ἀσθενῶς
ὄντες

ὁ πεποικιλμένος κλάδους φοίνικος (tunica palmata) ἀπετέ-
λει μέρος τῆς στολῆς ἣν περιεβάλλοντο οἱ θριαμβεύοντες στρα-
τηγοί.—Κατόπιν, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο τρυφηλότεροι,
ἐφόρουσαν δύο χιτῶνας τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου, οἵτινες ἐκαλοῦντο
ὁ μὲν ὑποχίτων, subucula, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς χιτῶν, suppa-
rus. Συνήθως ἡ μὲν subucula στενὴ εὖσα καὶ ἐξωσμένη
εἶχε μακρὰς χειρίδας (tunica manicata. Cic. Cat II, 10
22), ὁ δὲ supparus, πλατύτερος καὶ εὖςωστος, ἢ ὅλως ἐξε-
ρεῖτο χειρίδων ἢ βραχείας εἶχε. Ὁ Αὐγουστος οὗτινος ἦτο
λίαν ἀκροσφαλὴς ἢ ὑγεία ἐφόρει τέσσαρας χιτῶνας, τὸν ἕνα
ἐπὶ τοῦ ἄλλου (Suet. Octav.). Μεῖζον ἔτι δαῖγμα μαλθακό-
της ἦτο ὁ ποδήρης χιτῶν (tunica talaris).

Mard'ar. Σικελί
toga = τὴν ἐν ἑαυτῷ
ἐν τῇ στήν ὠκυμένη
Sagum = σάγον ἐν ἑαυτῷ
οὐρανίου
16. Ἡ τήβεννος, toga (ἐκ τοῦ tego), ἦτο ἐν εἵδει μαν-
δύου περίβλημα (toga alba), ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἐπὶ Κά-
τωνος τοῦ πρεσβυτέρου ἔτι λ. χ., ἐφόρουσαν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ
σώματος, βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος· ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς
τὸ κυρίως ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τοὺς ἀπολέ-
σαντας τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα, εἰς τοὺς ξένους καὶ
εἰς τοὺς δούλους ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ χρῆσις τῆς τηβέννου.
toga candida = λευκὴ
λευκὴν ἐν ἑαυτῷ
ἐν τῇ στήν ὠκυμένη
μυρτα
Οἱ τηβεννοφόροι πολῖται (togati) ἀντιτίθενται τὸ μὲν πρὸς
τοὺς βαρβάρους, τὸ δὲ πρὸς τοὺς στρατευομένους (sagati).
διότι τὸν μὲν σάγον (sagum) ἐφόρουσαν οἱ Ῥωμαῖοι στρατευό-
toga praetoria = λευκὴ
σεμνὴ
ἐν τῇ στήν ὠκυμένη
μυρτα
Καὶ ἐφόρουσαν αὐτὴν οἱ πολῖται ἐν Ῥώμῃ μένοντες, ὅσας ἐπρόκειτο
νὰ ἐξασκήσωσι τι τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, οἷον
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐπὶ δικαστηρίου καὶ καθ' ὁδὸν ὡς ἐπὶ τὸ
πολὺ, ἀείποτε δὲ τὸν calceum ὑποδεδεμένοι, ἐφόρουσαν δὲ αὐ-
toga picta = χροματ
ἐν τῇ στήν ὠκυμένη
μυρτα
τὴν καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ εὐρισκόμενοι ὅτε ἐμελλον νὰ ἐκπρο-
σωπήσωσι τὴν ἰδίαν χώραν. Ἐξέλαμπε τότε ἐκεῖ ἡ φοβερά
περιβολὴ ἀναμέσον τῶν ποικίλων στολῶν τῶν βαρβαρικῶν
φύλων! Τὴν λαμπρὰν τήβεννον (toga candida) περιεβάλ-
toga purpurea = πορ
φυρεὶν ἐν τῇ στήν ὠκυμένη
μυρτα
λοντο ἐν ἐορτασίοις ἡμέραις ἢ ἀρχὴν τινα μεταπορευόμενοι.

Ἔργαζόμενοι δὲ καὶ ἰδίως γεωργοῦντες, ὁπότε οἱ βραχίονες ἔμπρεπεν ἐλευθέρως νὰ κινῶνται, ἢ ὁπότε ἀπητεῖτο ἐλεύθεροι νὰ μένωσιν οἱ πόδες πρὸς ταχεῖαν κίνησιν, ἢ τέλος οἴκοι ἡσυχίαν ἄγοντες ἀπέβαλλον τὴν τήβεννον καὶ ἔμενον μετὰ μόνου τοῦ χιτῶνος (*tunica. Tunicata quies*). Ἡ τήβεννος ἦτο πιθανῶς παλαιὰ τυρρηνικὴ στολὴ διατηρηθεῖσα παρὰ Ῥωμαίοις μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὑπέστη δὲ ὑπὸ τοῦ ἄλλοτε ἄλλου συρμοῦ μεταβολὰς μόνον κατὰ τὰς διαστάσεις καὶ τὸν μᾶλλον καὶ ἥττον ἔντεχνον τρόπον τοῦ περιβάλλεσθαι αὐτήν. Ἦτο ὅπως καὶ ὁ χιτὼν εἰργασμένη ἐξ ἐρίου καὶ ἰδίως ἀπουλίου, μιλησίου ἢ λακωνικοῦ, μόνον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν τελευταίων Καيسάρων ἀναφαίνονται καὶ τήβεννοι μεταξῶται καὶ εἶχε σχῆμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡμικυκλικὸν καὶ διαστάσεις ἄλλοτε ἄλλας (*Horat. Epist. I, 18, 30. Cic. Cat. II, 10*). Ὡς εὐρυτάτην ἀναφέρει ὁ Ὀράτιος (*Epod. IV, 8*) τήβεννον ἐξάπηχυν καὶ ἐν ταῖς ὑστερωτέροις δὲ χρόνοις ἐνομιζέτο ἡ στενωτέρα τήβεννος εὐπρεπεστέρα καὶ σεμνοτέρα. Ἦτο δὲ ἢ εἰς ἓν μόνον κομμάτιον ἐξυφασμένη ἢ συνερραμμένη ἐκ πολλῶν κομματίων καὶ τότε, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀγαλμάτων, αἱ πτυχαὶ ἐκάλυπτον τὰς ῥαφάς. Χρῶμα εἶχεν ἡ τήβεννος τὸ φυσικὸν τοῦ ἐρίου, λευκὸν δηλονότι, διὸ καὶ συχνὰ εἶχεν ἀνάγκην τῆς καθαριστικῆς χειρὸς τοῦ κναφέως (*fullo*). Ἡ φαιὰ τήβεννος (*toga pulla*) ἦτο πένθους ἱμάτιον· ἂν δὲ τὸ χρῶμα τοῦτο προήρχετο ἐκ ῥυπαρότητος, ὅπερ δυσκόλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν πρὸς τὴν εἰς τὰς ἐκφορὰς ἰδιάζουσαν μεγαλοπρέπειαν, ἢ ἂν ἡ τήβεννος αὕτη ἐξυφαίνετο ἐπίτηδες ἐκ φαιοῦ ἐρίου μελαγχρόων προβάτων, περὶ τούτου οὐδὲν ἱκανῶς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα χωρία. Ἀλλ' ὅτε τις κατηγορούμενος ὑπὸ ἐτέρου ἤθελε νὰ διεγείρῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν οἰκτον καὶ τὴν εὐνοιαν τοῦ λαοῦ, τότε ἐπαρουσιάζετο φορῶν ἀληθῶς τήβεννον ῥυπαράν καὶ ἀτημελήτως περιβεβλημένην (*toga sordida*).

Toga prætexta ἐκαλεῖτο ἡ λευκὴ περιπόρφυρος τήβεννος, ἡ ἔχουσα δηλονότι ἔμπροσθεν διηκούσας παρυφάς πορφυράς, ἣν ἐφόρουν οἱ ὕπατοι, στρατηγοὶ, ἀγορανόμοι, ἱερεῖς τινες καὶ τινες τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς ἰσοπολίτισι πόλεσι (*municipia*) καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις (*coloniæ*). Παραδόξως δὲ περιεβάλλοντο τὸ τιμητικὸν τοῦτο περίβλημα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ τὰ τῶν ἐλευθέρων τέκνα τὰ μὴπω τυγχόντα τῆς ἀνδρικῆς τηβέννου (*toga virilis*) μέχρι ἐφήβων (*tirocinium fori*). τὰ παιδία ὡς καὶ αἱ γυναῖκες δὲν ἐθεωροῦντο ἀνήκοντα εἰς τὴν πολιτείαν.— Ἡ δὲ *toga picta* ἦτο ἡ χρυσοπόρφυρος τήβεννος, ἣν ἐφόρουν ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ πεποικιλμένου κλάδοις φοίνικος (*tunica palmata*) οἱ νικηφόροι στρατηγοὶ θριμβεύοντες.— *Purpurea toga* τέλος ἐκαλεῖτο ἡ πορφυρὰ τήβεννος, ἣν ἀπὸ Καίσαρος περιεβάλλοντο οἱ αὐτοκράτορες.— Αἱ γινώμαι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι (ὅχι ἐνεδύοντο ἀλλὰ) περιεβάλλοντο τὴν τήβεννον εἶναι πολλὰ καὶ διάφοροι, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον νὰ καταλεχθῶσι καὶ νὰ ἐπικριθῶσιν αὗται, περιοριζόμεθα εἰς τὸ ν' ἀναφέρωμεν τὴν τοῦ Becker, ἀνδρὸς εἴπερ τις καὶ ἄλλος κρατίστου περὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ τὸν Becker (ἐν τῷ Γάλλῳ), ἡ *toga* ἦτο μακρὸν καὶ πλατύτατον ἀναλόγως τοῦ μήκους ἡμικυκλικὸν ἱμάτιον, ὅπερ ἐρρίπτετο κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Ἡ μία πτέρυξ αὐτῆς καθικνεῖτο τοιουτοτρόπως πολὺ κάτω καὶ διὰ πολλῶν πτυχῶν ἐκάλυπτεν ἐντελῶς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα. Εἵλκετο ἔπειτα διὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος ὀπισθεν τῶν νώτων εἰς τὰ ἔμπροσ ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην καὶ ἐρρίπτετο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ πλάτους αὐτῆς λαμβανομένη, εἰς τρόπον ὥστε τὸ μὲν ἄνω μέρος νὰ σχηματίζῃ κόλπον ἐκ πτυχῶν (*sinus*), τὸ δὲ κάτω νὰ καλύπτῃ τὴν γαστέρα καὶ τὰ σκέλη· ὁ ἀριστερὸς ὤμος καὶ ὁ ἀριστερὸς βραχίον ἦσαν οὕτω δις κεκαλυμμένοι. Αἱ πτέρυγες ἔληγον

εἰς κροσσούς, ἐνίοτε δὲ ἐκρέμαντο ἐπ' αὐτῶν καὶ μικρὰ βάρη ὅπως κρατῶσι κάτω τὴν τήθεννον. Τέλος παρὰ τὸν κυρίως κόλπον ἐσχηματίζετο καὶ ἄλλος μικρότερος, καλούμενος umbo.

17. Τὴν κεφαλὴν δὲν ἐκάλυπτον συνήθως οἱ Ῥωμαῖοι ἐντὸς τῆς πόλεως· ἀπὸ αἰφνιδίας βροχῆς ἐπροφυλάσσοντο καλύπτοντες τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένου μέρους τῆς τηθέννου ἢ σύροντες ἐπ' αὐτῆς τὸ μετὰ τοῦ φαινόλου (prænula) ἢ τοῦ μανδύου (lacerna) συνεχόμενον ὀξύ κάλυμμα (cuculus). Τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ ὅταν ἤθελον νὰ πορεύωνται ἀγνώριστοι. Εἰς ὠρισμένας θρησκευτικὰς τελετὰς ἐφόρουν ἐρεοῦν πῖλον (pileum), τοιοῦτον δὲ πῖλον ἐλάβανον καὶ οἱ δοῦλοι ἀπελευθερούμενοι (ὅθεν καὶ ἡ φράσις *servum ad pileum vocare*—ἀπαλλαγὴν δουλείας ὑπισχνεῖσθαι). Ἐν ὁδοιπορίαις μετεχειρίζοντο τὸν πέτασον (petasus, ἐκ τοῦ πετάννυμι), κυκλοτερές, ἀβαθεὶς καὶ λίαν πλατυστέφανον κάλυμμα καταλληλότατον δὲ ὅπως προφυλάττη ἀπὸ τε τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἡλίου. Ὁ Καλιγύλας ἐπέτρεπεν εἰς τὸ θέατρον εἰς τοὺς θεατὰς νὰ φορῶσι πετάσους, ἵνα μὴ ἐνοχλῇ αὐτοὺς ὁ ἥλιος. Ἄλλο κάλυμμα σχήματος κωνοειδοῦς ἦτο ἡ κυνῆ (galerus), τοιοῦτος δὲ ἦτο καὶ ὁ καλούμενος apex, ὁ κορυφαῖος πῖλος, ὃν ἐφόρουν οἱ ἱερεῖς, κατεσκευασμένος ἐκ δορᾶς θύμακτος καὶ ἔχων ἐπὶ τοῦ ἄκρου λόφου ἐμπεπηγυῖαν μικρὰν μαλλωτὴν ῥάβδον (virga oleaginea) Apex ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ τὸ κάλυμμα τῶν παλαιῶν βασιλέων τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀσίας.

18. Εἰς διαφόρους χρείας ἐχρησίμευσον παρὰ Ῥωμαίοις καὶ τὰ ἐξῆς περιβλήματα· prænula (φαινόλης), lacerna (μανδύας), laena (χλαῖνα), abolla (ἀναβολή), endromis (ἐνδρομῖς), synthesis (δειπνητικὴ ἐσθῆς). Ἡ prænula, ἣν ἐνεδύοντο ὅταν ἔβρεχεν ἢ ὅταν τὸ ψυχρὸς ἦτο δριμύ οἱ πολῖται πάσης τάξεως, ἦτο εἶδος μικροῦ καὶ ἀπερίττου μανδύου ἄνευ

χειρίδων, εἶχε δὲ μίαν μόνην ἐκκοπὴν δι' ἧς διεπέρων αὐτὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκάλυπτεν ὅλον τὸ σῶμα καὶ τοὺς βραχίονας, εἰς τρόπον ὥστε δυσκόλως ἡδύνατό τις νὰ κινῇ αὐτούς. Κατεσκευάζετο συνήθως ἐκ χονδροῦ καὶ μαλ-
λωτοῦ ὑφάσματος, σπανιώτερον ἐκ δέρματος. Ἐν ὁδοιπο-
ρίαις ἐφόρουν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τοῦ χιτῶνος, ἐν Ῥώμῃ
δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τηβέννου. Ἡ *lacerna* εἰσῆχθη ἐν Ῥώμῃ μετὰ
τὸν φαινόλην καὶ πρὸ τοῦ Πλαύτου ἤδη ἐθιζόμενον, διέφερε
δ' ἐκείνου καθότι δὲν διεπερᾶτο ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ περι-
εβάλλετο ὡς τὸ ἑλληνικὸν ἱμάτιον, συνείχετο δὲ πρὸς τὸ
ἄνω μέρος διὰ περόνης (*sibula*). Ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ
Κικέρωνος ἡ *lacerna* καθόλου οὐπω ἐνομιζέτο κοσμία περι-
βολὴ συνάγεται ἐξ ὧν ὁ ῥήτωρ πικρῶς μέμφεται τὸν Ἀντώ-
νιον (Philip. II, 30). Τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ *lacerna* ἐξενίκη
ἀεὶ μᾶλλον καὶ αὐτὴν τὴν τηβέννον, ὑπέρβη δὲ πολὺ κατὰ
τὴν κομψότητα τὸν φαινόλην. Ἦτο ἄλλοτε μὲν λευκὴ, ἄλλοτε
δὲ ποικίλη καὶ κατήντησε νὰ ἀζίζῃ ἕως 2150 περίπου δραχ.
σημειωτέον καὶ τοῦτο ἔτι ὅτι εἰς τὴν *pænulam* καὶ εἰς τὴν *la-
cernam* ἦτο προσηρητημένον ὀπισθεν ὀξὺ κάλυμμα (*cuculus*),
ὅπερ κατὰ βούλησιν ἡδύνατό τις νὰ σύρῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ
πάλιν ν' ἀφήσῃ νὰ καταπέσῃ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τῶν
ὤμων (§ 17). Ἡ *laena* φαίνεται ὅτι ἦτο κατ' ἐξοχὴν μακρὰ
καὶ εἰς τὰς τελευτὰς ἀφωρισμένη στολὴ, ἡ *abolla* πιθανῶς
πολυτελὲς ἑλληνικὸν ἱμάτιον καὶ ἡ *endromis*, περιβολὴ δι'
ἧς κατεῖλοντο οἱ δι' οἰκονομίαν αἰτίαν θερμὸν ἔχοντες τὸ
σῶμα, ἵνα μὴ προσβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ αἰφνιδίου ψύχους. Ἡ
synthesis (συντίθημι, διότι πολὺ ἐφρόντιζον περὶ τὰς πτυχάς),
ἦτο ἐσθῆς ποικιλόχρους καὶ τὰ μάλιστα εὐρεῖα ἢ ἐφόρουν εἰς
τὰ συμπόσια, ἔνθα ἀνάρμοστον μὲν θὰ ἦτο νὰ παρακάθηνται
τηβεννοφοροῦντες, ἀπρεπὲς δὲ μετὰ μόνου τοῦ χιτῶνος.
Περὶ τῆς ἐνδυμασίας καθόλου τῶν Ῥωμαίων λέγομεν ὅτι

αὕτη ἤρμοζε πρὸς τὸ μέτριον κλίμα τῆς Ἰταλίας, οὔτε πολὺ ἐλαφρὰ οὔσα, οὔτε πολὺ βαρεῖα.

β'. *Γυναικεῖα ἐνδύματα.*

19. Ὡσπερ ἡ τῶν ἀνδρῶν, οὕτω καὶ ἡ τῶν γυναικῶν κυρία ἔθνηκὴ ἐνδυμασία διέμενε κατὰ τὸν κεφαλαιώδη αὐτῆς τύπον ἀμετάβλητος. Σὺν τῷ προϊόντι χρόνῳ μετεβλήθη μόνον τὸ εἶδος τοῦ ὑφάσματος, τὸ χρῶμα, τὰ παρυφάσματα, ἡ ἐπικόσμησις καὶ τινὰ ἄλλα δευτερεύοντα.

20. Τὸ λευκὸν χρῶμα ἰδιάζεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ἡ ἀρχὴ δὲ αὕτη κατίσχυσε καὶ τοῦ συρμοῦ ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ τῶν δεσποινῶν. Καὶ δὴ καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ῥωμαίων γυναικῶν (*calcei, soleæ, crepidæ*), ὅταν αὗται ἤθελον νὰ φαίνωνται ἐστολισμέναι, ἔπρεπε νὰ ᾔνε λευκαυγῇ καὶ τὸ πλεῖστον χρυσοποίκιλα. — Ἐπὶ δὲ τοῦ γυμνοῦ σώματος ἐφόρουσαν αἱ γυναῖκες τὸ ὑποχιτώνιον (*tunica interior ἢ intima, interula, subucula*), στενὸν καὶ ἄζωστον μᾶλλον καὶ βραδύτερον λινοῦν ἢ βύσσινον ἢ μεταξωτὸν ὑποκάμισον μετὰ μακρῶν χειρίδων καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων. *Indusium* δὲ (ἐκ τοῦ *induo* καὶ ὅχι *intusium* ἐκ τοῦ *intus*) ἐκαλεῖτο ὃ ἐπὶ τῷ ὑποχιτωνίῳ ἐπενδυόμενος χιτωνίσκος, ἢ ὅλως ἀχειρίδωτος ἢ μὲ μικρὰς μόνον χειρίδας. — Τὰς στηθοδέσμας τὰς δεσμευούσας τὴν φυσικὴν τοῦ σώματος εὐσαρκίαν καὶ καθιστώσας αὐτὸ παρά φύσιν ἰσχνόν, δὲν ἐγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι· βδελυρὸν δὲ πρᾶγμα ἤθελε φανῇ εἰς αὐτοὺς ἡ σφηκώδης μέση, ἐὰν ἔβλεπον τοιαύτην. — Ἡ κυρίως ἰδιάζουσα εἰς τὰς *matronas* τιμητικὴ ἐσθῆς ἦτο ἡ εὐρυτάτη, ποδήρης καὶ ὀπισθεν συρομένη *stola*, ἥς ἡ χρῆσις ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τὰς γυναῖκας τῶν δούλων ἢ τιμὴ δὲν ἦτο ἀνεπηρέαστος ὥς καὶ τὰς ἀπελευθέρους καὶ τὰς δούλας. Εἶχε χειρίδας ἄλλοτε μακράς καὶ ἄλλοτε βραχείας καὶ συ-

νείχετο πρὸς τὸ ἄνω μέρος διὰ πόρπης (fibula). Ἐζώνετο δὲ διὰ δύο ζωνῶν, διὰ μὲν τῆς μιᾶς ὑπὸ τοὺς μαστοὺς, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ὑπὲρ τὰ ἰσχία. Ὅθεν τὸ μέρος ὑπὲρ περιελαμβάνετο μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζωνῶν ἐσχημάτιζε πληθὺν μικρῶν καὶ ἀκανονίστων πτυχῶν (rugæ). Ὑπὸ τὴν κατωτέραν ζώνην ἡ stola εἶχε προσεραμμένον (subsuta) μεγαλοπρεπὲς τι ἐπίσυρμα (instita), ἐν εἶδει οὐρᾶς, καλύπτον τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ποδὸς ἀπὸ τοῦ σφυροῦ καὶ κάτω τοῦτο δὲ τὸ ἐπίσυρμα, ὅπερ μᾶλλον ἢ ὁ ἐκ τῶν πτυχῶν ἀπατελούμενος κόλπος διέκρινε τὴν ἐσθῆτα ταύτην ἀπὸ τοῦ συνήθους χιτῶνος, ἐποικίλλετο πρὸς τε τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ διὰ χρυσῆς πικρυφῆς ἢ διὰ πλατείας πορφυρᾶς ταινίας. Ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς μετεχειρίζοντο αἱ Ῥωμαῖαι γυναῖκες συνήθως τὸν κεκρύφαλον (reticulum) ἢ τὴν μίτραν (mitra, mitella), ἀσιατικὸν κεφαλόδεσμον συνιστάμενον ἐκ πλατείας ταινίας ὑφάσματος ποικίλων χρωμάτων περιδεομένης περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ ὑπὸ τὸ πηγούνιον. Ἐνίοτε συνεῖχον τὴν κόμην διὰ σεμοῦ διαδήματος (vitta) ἐξ ἐρίου λευκοῦ. Ἐξερχόμεναι δὲ τῆς οἰκίας περιεβάλλοντο τὸν πέπλον (palla), εὐρὺ, ποδῆρες, πολὺπτυχον ὥσπερ ἡ τήβεννος καὶ ἀχειρίδωτον ἱμάτιον. Τὸ σχῆμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πέπλου δὲν εἶνε τόσον ἀκριβῶς γνωστὸν ὅσον τὸ τῶν ἄλλων ἐνδυμάτων.

21. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους αἱ δέσποιναι αἱ περὶ πολλοῦ ποιούμεναι τὴν καλὴν περὶ αὐτῶν ὑπόληψιν δὲν μετεχειρίζοντο ἄλλου χρώματος ἱμάτια, ἐκτὸς τῶν πορφυρῶν καὶ τῶν χρυσοποικίλων, εἰμὴ λευκά. Τοῦτου ἕνεκεν ἐπειρῶντο νὰ καθιστῶσι ταῦτα διὰ τῆς τέχνης ὡς μάλιστα λευκαυγῇ καὶ δὴ καὶ ἐπίτηδες πιεστήριον (pressorium) μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀ ἡδὴ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν τὰ ποικιλόχροα ἱμάτια ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ εἰσάγονται εἰς τὴν Ῥώμην· μνημονεύονται δὲ μονόχροα (ιδιόχροα) μὲν ἱμάτια, τὰ πορφυρᾶ, τὰ κοκκοβαφῆ, τὰ ἀμεθυστό-

χροα, τὰ ἰοβαφῇ, τὰ πράσινα, τὰ ὑπόξανθα, τὰ ἰώδη ἢ σι-
δηρίζοντα, τὰ κυανοειδῇ ἢ θαλασσόχροα, τὰ μαλαχόχροα, τὰ
κροκωτά, τὰ ὑακίνθινα· πολύχροα δὲ (εἴτε διὰ τυπώσεως εἴτε
διὰ ποικίλσεως παρασκευαζόμενα), τὰ ποικιλτά (*vestes plu-
mata*), τὰ κυματώδη (*undulatae*) κ.τ.λ. Προαγομένης δὲ
τῆς τέγνης συνανεπτύσσετο καὶ ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα καλαι-
σθησία. Καθόλου· εἰπεῖν τὸ σεμνὸν καὶ στερεὸν διέκρινε τὴν
στολὴν τῶν τιμίων γυναικῶν, τὸ δὲ κοῦφον καὶ ἐλαφρὸν τὴν
τῶν ἑταίρων.

22. Πάντα ταῦτα τὰ ἐνδύματα τά τε ἀνδρεῖα καὶ τὰ γυναι-
κεῖα ἢ ἐξυφαίνοντο ὁλοσχερῶς παρσκευασμένα ἢ ἐξήρχοντο
τοῦ ἴστου εἰς μεγάλα κομμάτια, ἅτινα ἐφυλάσσοντο οὐδενὸς
ἄλλου δεόμενα εἰμὴ μόνον ἐπιδεξίου συναρμογῆς. Ῥάπτας
ἐξ ἐπαγγέλματος δὲν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι, μόνον δὲ ἐπισκευα-
σται ἐνδυμάτων ἢ παλαιορράφοι (*sarcinatores, sarcinatri-
ces*) μνημονεύονται παρ' αὐτοῖς· οἱ δούλοι καὶ αἱ δούλαι
ἐφρόντιζον νὰ συναρμόζωσι τὰ ἐξυφανθέντα κομμάτια πρὸς
ἀποτελέσιν ἐνδύματος. Ἐὰν δὲ οἱ ἀναφερόμενοι *pænararii* ἢ
vestiarii ἦσαν ἱματίων καὶ φαινολῶν κατασκευασταὶ ἢ ἀπλῶς
μόνον ἱματιοπῶλαι, δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος ν' ἀπο-
φανθῶμεν.

23. Οἱ ἀρχαῖοι οὐδέποτε ἐπλυνον τὰ ἱμάτια εἰς τὴν οἰκίαν,
ἀλλ' ἐδίδον αὐτὰ πρὸς πλύσιν εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ κναφεῖα
(*fullonica, fullonia* ἢ *fullonicum*). Οἱ κναφεῖς ἔχι μόνον
ἐλεύκαινον, ἀλλὰ καὶ ἐλέαινον αὐτὰ διὰ πιεστηρίου (*presso-
rium*), ἀπετέλουν δὲ ἀξίαν λόγου συντεχνίαν ἔν τε τῇ πρω-
τευούσῃ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Αἱ
ἐντοίχιοι γραφαὶ κναφείου τινος ἀνασκαφέντος ἐν Πομπηῆα
παριστῶσι λεπτομερέστατα τὸν τρόπον τῆς πλύσεως καὶ
τῆς ἄλλης παρασκευῆς τῶν ἐνδυμάτων.

γ'. Δούλεια ἐνδύματα.

24 Ὅτι οἱ δοῦλοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν ἐλευθέρων ἀνδρῶν ὅχι μόνον διὰ τῆς μακρᾶς κόμης καὶ τοῦ ἀξυρίστου γενείου, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδίας ἐνδύμασις, μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων (Tac. Hist. IV, 36. Annal. XIII, 25. Cic. in Pis. 38). Συνήθως ἐνεδύοντο οἱ δοῦλοι βαθέος χρώματος ἐνδύματα κατεσκευασμένα ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος, ὁμοιάζον λοιπὸν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν περιβολὴν πρὸς τοὺς ἀπορωτέρους τῶν πολιτῶν. Ἡ τήβεννος ἦτο πάντως εἰς αὐτοὺς ἀπηγορευμένη, ὡς καὶ ἡ stola εἰς τὰς δούλας. Ὑπεδέοντο δὲ οἱ μὲν δοῦλοι κρηπίδας (crepidæ), αἱ δὲ δοῦλαι ὑποδήματα (calcei). Οἴκοι μὲν καθ' ἡμέραν ἐνεδύοντο ἐξωμίδα (exomis), συνήθως μίαν μόνην. Ἡ ἐξωμὶς ἦτο χιτῶν ἐπιτήδειος πρὸς ταχείας κινήσεις, στενώτερος τοῦ συνήθους χιτῶνος τῶν ἐλευθέρων καὶ μελανόφαιος. Ἐξερχόμενοι δὲ τῆς οἰκίας περιεβάλλοντο ἐπὶ τὴν ἐξωμίδα pænulam ἢ lacer-nam (Horat. Sat. II, 7, 58). Πλειότερα περὶ τῶν δουλείων ἐνδυμάτων δὲν ἠξεύρομεν, ἰδίως δὲ ἀγνοοῦμεν τὰ κατὰ τὰς δούλας.

Γ'. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ.

α. Τῶν ἀνδρῶν.

25. Κάλλιστος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου κόσμος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἦσαν τὰ ὅπλα, ἃ ἔφερε καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν εὐτελές, ἔπειτα δὲ καὶ ὠφελείας ὅχι μικρὰς συνεπαγόμενον γέρας, δι' οὗ ἡ πολιτεία ἀντήμειβε τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ· τὸ δὲ γέρας τοῦτο ἦτο κατὰ τὸν βαθμὸν ἄλλοτε ἄλλο, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπλοῦς στέφανος ἐκ πόας, ἐπὶ τέλους

δὲ ἢ εἰς Ῥώμην θριαμβευτικὴ εἴσοδος. Ταχέως ὁμως καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἀδιαφθόρῳ ἐποχῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, οἱ Ῥωμαῖοι, πολλὰ ὥς παρεκκλίναντες ἀπὸ τῶν πατρίων ἡθῶν, ἤρχισαν ν' ἀγαπῶσι πλείοτερον ὁσημέραι τοὺς κόσμους καὶ τοὺς στολισμούς· πρῶτον δὲ σημεῖον τῆς μεταβολῆς ταύτης εἶνε ὅτι εἰσῆχθη παρ' αὐτοῖς τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ ξυρίζωσι τὸν πώγωνα. Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γαλατῶν πάντες οἱ Ῥωμαῖοι ἔφερον μακρὸν πώγωνα, ὡς διαρρήδην μαρτυρεῖ ὁ Τίτος Λίβιος (V, 4). Ἦδη ὁμως πρὸ τῶν λυδικῶν πολέμων συνείθιζον νὰ διευθετῶσι τὴν κόμην καὶ νὰ ξυρίζωσι τὸν πώγωνα. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει (H. N. VII, 59) ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 484 ἀπὸ Ῥώμης ἦλθον τὸ πρῶτον κουρεῖς εἰς Ἰταλίαν ἐκ Σικελίας, ὅτι πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεὶς ἐξυρίζετο καὶ ὅτι ὁ πρῶτος, ὅστις ἔπειτα συνείθισε καθ' ἐκάστην νὰ ξυρίζηται ἦτο Σκηπίων ὁ Ἀφρικανός. Μετ' οὐ πολὺ ἐκράτησεν ἡ συνήθεια καὶ πάντες ἄφινον λείας τὰς παρειάς καὶ τὸ γένειον, ἔκοπτον δὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς βραχείας, ὅπως καὶ τὰ διασωθέντα ἀγάλματα δεικνύουσι. Μόνον ὅτε ἐπένθουν, οἱ μὲν ἄνδρες ἄφινον μακρὰν τὴν κόμην καὶ τὸν πώγωνα (*barban et capillum promittere*), αἱ δὲ γυναῖκες ἔλυον τὴν κόμην (*capillum solvere*). Οἱ φιλόσοφοι κατὰ δεύτερον λόγον ἔτρεφον ἀνυμνήρην καὶ δασὺν πώγωνα (Horat. Art. Poet. 297 κ. ἑ.), ἐξ οὗ καὶ ἄφθονον ὕλην παρῆχον εἰς παντοσευδῆ σκώμματα. Καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἐξυρίζοντο ὑπὸ δούλων ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένων, οἱ δὲ ἀπορώτεροι εἰς τὰ κουρεῖα (*tonstriae*), ἐνθα, ὅπως περὶπου καὶ σήμερον γίνεται, ἐμάνθανον καὶ τὰ νέα τῆς ἡμέρας. Πλείστοι αὐτοκράτορες ἀπὸ Ἀδριανοῦ καὶ ἐξῆς δὲν ἐξυρίζον τὸν πώγωνα, ὡς δεικνύουσι τὰ διασωθέντα νομίσματα αὐτῶν, οὕτω δὲ βλέπομεν ἐπανερχομένην πάλιν τὴν παλαιὰν συνήθειαν.

Καὶ ἡ ποικίλη *lacerna* (§ 18) πρὸς κόσμον μᾶλλον ἐχρησίμευεν ἢ πρὸς ἐξυπηρέτησιν χρείας τινος.—Ἐφόρου πρὸς

τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸν παράμεσον δάκτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἐπόμενοι εἰς παλαιὰν συνήθειαν, δακτύλιον, κατ' ἀρχὰς μὲν σιδηροῦν καὶ βραδύτερον χρυσοῦν· ἔπειτα ἀνθ' ἐνὸς ἐφόρου δύο, ἔπειτα πλείονας, μέχρις οὗ ἔφθασαν εἰς γελοίαν ὑπερβολήν. Διότι οἱ καλλωπισταὶ ὄχι μόνον κατεκάλυπτον τοὺς δακτύλους διὰ δακτυλίων καὶ ἐχρειάζοντο δακτυλιοθήκας (§ 12), εἰς αἷς ἐνέπηγον αὐτοὺς κατὰ στίχους, ἀλλὰ καὶ ἡλλαζον δακτυλίους κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, φοροῦντες ἐλαφροὺς μὲν τὸ θέρος, βαρεῖς δὲ τὸν χειμῶνα. Τοιοῦτος καλλωπιστὴς ἦτο ὁ Χαρίνος ἐκείνος, ὃν σκώπτει ὁ Μαρτιάλιος (Epigr. XI, 59), λέγων ὅτι ἕξ δακτυλίου εἰς ἕκαστον δάκτυλον ἐφόρει καὶ οὕτε τὴν νύκτα ἀπετίθετο αὐτοὺς, οὕτε ὕταν ἐλοῦετο. Κατὰ τὰ λοιπὰ μετεχειρίζοντο οἱ καλλωπισταὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ταῦτά περὶπου μηχανήματα, τὰ ὁποῖα κατωτέρω ἀναφέρομεν περὶ τῶν γυναικῶν τὸν λόγον ποιούμενοι.

β'. *Tōr gynaiκῶn.*

26. Αἱ Ῥωμαῖαι γυναῖκες περὶ πολλοῦ ἐποιούντο τὴν διευθέτησιν τῆς κόμης, ὅπως καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν αἱ γυναῖκες. Καὶ ἄλλοτε μὲν συνείθιζον νὰ ἀνέλκωσι τὰς τε ὀπισθεν καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ μετώπου τρίχας πυργοειδῶς προσδέουσαι αὐτὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς διὰ πορφυρᾶς ταινίας καὶ κομφῶς σχηματίζουσαι τὸν καλούμενον κόρυμβον (*tutulus*), ἄλλοτε δὲ ἐβοστρύχιζον τὴν κόμην διὰ τῆς καλαμίδος (*calamister*, *calamistrus*, *calamistrum*), ἄλλοτε πάλιν, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν τοὺς Γερμανοὺς, συνέπλεκον τὰς τρίχας εἰς πλοκάμους, κατὰ τὸν παρ' ἐκείνοις εἰθισμένον τρόπον. Αἱ τῶν εὐπορωτέρων γυναῖκες ἔχαιρον μετὰ μαργαριτῶν συμπλέκουσαι τὴν κόμην, κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον. Ἐξόχως μεγαλοπρεπὴς ἦτο ἡ διὰ διαδήματος ἀνάδεσις τῆς κόμης· ἦτο δὲ τὸ διάδημα (*frontale*) εἶδος ἡμικυκλίου, ὕπερ ὕπερ

τὸ μέτωπον ἐνεπήγνυτο εἰς τὴν κόμην καὶ ὑπερώθει αὐτὴν μετὰ τοσαύτης κομψότητος, ὥστε μόνον ἡ ἐν τῷ μέσῳ ὑφουμένη ἄκρα τοῦ ἡμικυκλίου προεῖχε. Τὴν ὥραιαν ταύτην ἀνάδεδιν συχνάκις βλέπομεν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς τέχνης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν θεαίνων καὶ τῶν σεμνῶν γυναικῶν. Μυραλοιοφὰς καὶ εἶχον καὶ πολὺ ἡγάπων αὐτάς οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκείνας ἰδίως, αἵτινες ἐχρησίμευον εἰς τὸ νὰ δίδωσιν εἰς τὴν κόμην τὸ πυρρὸξανθον χρῶμα, ὅπερ ἐθαύμαζον παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Ἐὰν δέ τις Ῥωμαία εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ χάσῃ εἴτε ὅλην εἴτε ἐν μέρει τὴν κόμην, παρεμυθεῖτο ἀντικαθιστῶσα αὐτὴν διὰ περιθέτων τριχῶν ἢ φενάκης (capillamentum, galericulum). Καὶ ἐκ τῶν φενάκων δὲ ἐπροτιμῶντο, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καίσαρος, αἱ ἀποτελούμεναι ἐκ τῶν ξανθῶν τριχῶν τῶν γυναικῶν τῶν Σιγάμβρων ἢ τῶν Χάττων.

27. Τὰ ὧτα ἐκοσμοῦντο δι' ἐνωτίων (inaures), περὶ ὧν μεμψιμοιρῶν λέγει ὁ Σενέκας (de Benef. VII, 9)· «Δύο μαργαρίται· ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον καὶ τρίτος ὑπεράνω τούτων ἀποτελοῦσι νῦν ἐν καὶ μόνον ἐνώτιον, αἱ δὲ μωραὶ γυναῖκες νομίζουσιν, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἀνοησίᾳ τῶν ὅτι οὐπω ἰκανῶς ταλαιπωροῦσι τοὺς ἄνδρας τῶν, ἃν δὲν ἔχωσι κρεμαμένας εἰς ἕκαστον ὥτιον δύο ἢ τρεῖς κληρονομίας.»

28. Τὴν πτῶσιν τῶν ὀδόντων ἐπειρῶντο νὰ ἐμποδίσωσι μασῶσαι χιακὴν μαστίχην (mastiche)· πολὺ δὲ πρῶϊμα μετεχειρίσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ψευδεῖς ὀδόντας. Ἦδη ὁ δωδεκάδελτος νόμος κελεύει νὰ ἀφίνωσιν εἰς τοὺς νεκροὺς τοὺς χρυσοὺς ὀδόντας (Cic. de Leg. II, 24).

29. Καὶ περὶ τῆς χροᾶς (γαλ. teint) πολὺ ἐφρόντιζον αἱ Ῥωμαῖαι καὶ ἵνα τηρήσωσιν αὐτὴν ἀνθηρὰν μετεχειρίζοντο καλύπτρας (calyptra), σκιᾶδια (umbella) καὶ πολυτίμους ριπίδας (flabellum) ἐκ πτερῶν ταῶν ἢ στρουθοκαμήλων. Ὅπως δὲ μάλλον καλλύνωσι ταύτην ἐπέθετον τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ προσώπου φύραμα ἐξ ἄρτου σεμιδαλίνου ὀνείῳ γάλακτι ἐμ-

πεποτισμένου. Καὶ διὰ κισσήρεως ἐπίσης ἐλέαινον εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους τὸ δέριμα καὶ μεγάλην ἐποιοῦντο χρῆσιν σμηγμάτων διαφόρων καὶ ψιμυθίου καὶ φύκους ἢ ἀγγούσης καὶ ὑπεγράφοντο τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ στίμμεως.

30. Ἄλλα κοσμήματα ἦσαν ὁ ὄρμος (*monile*), ὁ στρεπτός (*catena, catella, torques*), τὰ ὀφειοειδῆ (ὄφεις παρ' Ἀθηναίοις) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ψέλλια (*armillae*), ἐξ ὧν πλῆθος πολὺ ἐξεκομίζετο εἰς ξένας χώρας καὶ διὰ τοῦτο συχνάκις νῦν πολλὰ πολλαχοῦ τοιαῦτα ἀνευρίσκονται ἐν τάφοις καὶ οἱ δακτύλιοι (*annuli*). Ἐν τῇ ἐν Πομπητῆ οἰκίᾳ τῇ καλουμένη τῆς Ἑστιάδος, ἀνευρέθησαν διάφορα καλλωπιστικά ὄργανα (*objets de toilette*), οἷον· στρογγύλον μετάλλινον κάτοπτρον, χρυσὴ πόρπη, καλαμὶς (*acus crinalis* ἢ *comatoria*) ἐξ ἐλέφαντος, κτένιον (*pecten*), μυροθήκη (ἀλάβαστρον, *alabastum*), ὑέλινον ἀγγεῖον (*vitreum*) ἐντριμμάτων, λαγῆνιον εὐωδῶν ὑδάτων, ψέλλια ἐξ ἐλέφαντος, ἐνώτια, περιδέραια, ὀδοντογλυφίς (*dentiscalpium*), ὠτογλυφίς (*auriscalpium*), ψαλὶς (*forfex*),

Ἡ περὶ τοὺς καλλωπισμοὺς μανία τῶν Ῥωμαίδων πολλὰ ὥς σκώπτεται ὑπὸ τῶν σατυρογράφων καὶ τῶν ἐπιγραμματοποιῶν μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Μαρτιαλίου, οὗ ἰδὲ τὸ 38 ἐπίγραμμα τοῦ Θ' βιβλίου καὶ ἄλλα (*).

Δ'. ΒΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΣΙΣ.

4. Βρῶσις.

31. α. Τροφαί, ἐδέσματα. Οὐδεὶς λαὸς τῆς ὑψηλίου δύναται νὰ ἐπιδείξῃ, ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι, παρομοίαν σειρὰν ἀνδρῶν

(*) Ἀναφέρει εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ὡς ἄξιον ἀναγνώσεως

ἀγαθῶν, ὧν ἡ λιτότης νὰ ᾔνε ἴση πρὸς τὴν δόξαν· οὐδεὶς ἄλλος μετεκάλεσεν ἄνδρας ἀπὸ τοῦ ἀρότρου ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Ἄλλ' ἡ λιτότης αὕτη δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο μεγάλοι ἐπ' ὀλίγον διετηρήθη, ὀλίγα δὲ περὶ αὐτῆς ἔχομεν νὰ εἴπωμεν. Ἦδη ὁ Ὀράτιος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰουβενάλιος, ὁ Μαρτιάλιος καὶ ὁ Πετρώνιος διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων εἰκονίζουσι τὴν ἀνόητον πολυτέλειαν τῶν Ῥωμαϊκῶν συμποσίων.

32. Ἡ τροφή ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν σημερινὸν ἄρτον ἦτο παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ πόλτος (puls), παρασκευαζόμενος ἐκ ζέας (far, ador) ἢ ἐκ σίτου (triticum) καὶ σπανιώτερον ἐκ λαχάνων (olera) ἢ ἐξ ὀσπρίων (legumina. Πρὸβλ. § 58). Κατ' ἀρχὰς κυρίως ἐτρέφοντο ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν, σπανιώτερον δὲ ἔτρωγον κρέατα· βραδύτερον ὅμως ἐπεκράτησεν ἡ χρῆσις τοῦ κρέατος, ὥπως καὶ νῦν συμβαίνει. Ὅποιά τινα ἦσαν τὰ γεύματα τῶν ἀπορωτέρων δὲν ἠξεύρομεν, δυνάμεθα ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα ἦσαν γλισχρότατα ἐκ τῆς συνηθείας, ἥτις καὶ παρὰ τοῖς ἐπιφανεστέροις μακρὸν χρόνον παρέμεινε, τοῦ νὰ τρώωσιν εἰς τὴν coenam δύο μόνον φαγητά. Ἡ ἀπλουστερά τροφή συνέκειτο ἐκ κυάμων καὶ κρομμύων· ὁ Ῥωμαῖος ὁ ἀρχαιοτρόπος ἤρκειτο εἰς σκόροδα καὶ κρόμμυα.—Βραδύτερον κατακτηθείσης τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἤλθον ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην ἀρτοποιοὶ (pistores), περματουργοὶ ἢ κατασκευασταὶ γλυκασμάτων (dulciarii) καὶ μάγειροι (coqui), τότε δὲ πρῶτον ἤρχισαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τρώωσι ποικιλώτερα φαγητά. Καὶ ἄρτον τότε κυρίως ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσιν, ἐκάλουν δὲ αὐτὸν κατὰ τὴν

βιβλίον τὸ ἐπιγραφόμενον Sabina oder Morgenscenen im Putzzimmer einer reichen Römerin, ὑπὸ Bottiger ὅπερ καὶ γαλλιστὶ μετεφράσθη ὑπὸ Clapier. Ἀξίον ἀναγνώσεως εἶνε καὶ τὸ Toilette d'une Romaine au temps d'Auguste κτλ. ὑπὸ C. James. Σ. Μ.

τοιάνδε ἢ τοιάνδε ὕλην ἐξ ἧς ἐγίνετο, ποιότητα καὶ χροιάν, ἄρτον πιτυρίαν (*panis cibarius* ἢ *secundus*), λευκὸν (*candidus*), παλαιὸν (*vetus*), ναυτικὸν (*nauticus*), κρίθινον (*hor-daceus*) καὶ σελιμιδαλίτην (*seligineus*). Τὰ λεπτότερα πέμ-ματα ἐκαλοῦντο πλακοῦντες (*placenta*), τροχίσκοι (*pastilli*) καὶ ἔγκαιοι ἢ ψωμίσματα (*bucella*). Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λουκούλλου καὶ τοῦ Σύλλα ἡ τέχνη τῶν καθ' ἐκάστην ἀπὸ φυτῶν καὶ ζώων νέα ἐξευρισκόντων λιχνεύματα μαγείρων προήγαγε τὴν γαστρονομίαν μέχρι βαθμοῦ διεγείροντος πλέον ἀποστροφήν καὶ ἀηδίαν. Οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἀγροῖκοι οἱ ἐσθί-οντες σκόροδα καὶ κρόμμυα μετεβλήθησαν εἰς λίχνους, οἷους οὐδέποτε ἄλλοτε εἶδεν ὁ κόσμος καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτρόπου λιτότητος ἀνεπτύχθη ἐν βραχεὶ ὕλισμός ἐλευθέρως ἐπενεργή-σας καὶ ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ἐπὶ τῶν λατινικῶν γραμμάτων.

33. Εἶχον παρέλθει λοιπὸν ἐκεῖνοι οἱ χρόνοι, οἱ πρὸ τοῦ 400 ἔτους π.Χ., περὶ ὧν ὁ Ὀβίδιος ἔψαλλε (*Fast.* VI, 173).

Piscis adhuc illis populis sine fraude natabat,

Ostreaque in conchis tuta fuere suis.

Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives,

Nec quæ Pygmæo sanguine gaudet avis.

Et præter pennas nihil in pavone placebat etc.

οἱ δὲ Ῥωμαῖοι εἶχον πλέον χρεῖαν πολλῶν ζώων ὅπως κορέ-σωσι τὴν πείναν αὐτῶν. Ἐκ τούτων καταλέγομεν ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερόμενα, ὡς μάλιστα πρέποντα εἰς συμπόσιον.

34. Μαστοφόρα ζῶα. Χοῖρος καὶ κάπρος, παρατιθέμενοι συνήθως ὀλόκληροι ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπὶ τὸ ἀστειότερον προὔτίθετο ἐνίοτε πρὸ ἐκάστου συνδαιτημόνου ὀλόκληρος κά-προς. Οἱ περὶ τὴν γαστρονομίαν ἐντριβέστεροι προετίμων τοὺς τυρρηνικοὺς, ἢ λευκανικοὺς ἢ ὀμβρικοὺς κάπρους (*Horat. Sat.* II. 4, 40 καὶ II, 2, 234). Ἠγάπων δὲ πρὸς τούτοις τὰ ἐν

Ἄραγωνία καὶ Γαλατία παρασκευαζόμενα χοιρομήρια (πέρ-
ναι καὶ πετασῶνες, perna, petaso), τοὺς χοιρίους ἀλλᾶντας
(farcimen, botellus), τὴν καπνιστὴν κεφαλὴν τοῦ κάρου,
μάλιστα δὲ τὰ γαλαθινὰ χοιρίδια (porcellus lactans)—Εἰς
τοὺς μετέπειτα χρόνους διαφερόντως μνημονεύονται ὁ λαγὼς
(lepus), ὁ ἐλειὸς (glis), τὸν ὁποῖον ἐπάχυνον τρέφοντες μὲ
κάστανά, ὁ ἔριφος (hædus) καὶ ὁ κόνικλος (cuniculus).

35. Πτηνὰ. Τῶς (pavo), χὴν (anser), τοῦ ὁποῖου τὸ ἥπαρ
ἐθεωρεῖτο ἀξιόλογον ἔδεσμα (ὅπως περίπου νῦν τὰ pâtés de
foie gras τοῦ Στρασβούργου), νήσσα (anas), κάρων (capo),
ὄρνις (gallina), φασιανὸς (phasianus), φάττα (palumbes),
τρογὼν (turtus), κίχλα (turdus), κόσσυφος (merula), πέρ-
διξ (perdix), ἀηδὼν (lusciniæ. Horat. Sat. II, 3, 248). Καὶ
τὸν γέρανον δὲ (grus) καὶ τὸν πελαργὸν (ciconia) ἀσπασίως
ἐτρωγον (Horat. Sat. II, 8, 87. Plin. H. N. X, 23). Συ-
νείθιζον δὲ, ζημιοῦντες κατὰ τοῦτο τοὺς θηρευτὰς, νὰ ἐξη-
μερόνωσι καὶ νὰ διατρέφωσιν οἴκοι κίχλας, πέρδικας, ὄρ-
τυγας κτλ.

36. Ἰχθῆς. Ῥόμβος (rhombus), ἀλιευόμενος ἰδίως ἐν τῇ
Ἀδριατικῇ, μύραινα (muræna), ἐκ τῶν σικελικῶν ὑδάτων,
τρίγλα (mullus), τιμωμένη μέχρι 2000 δραχμῶν, ψῆττα
(passer), λύκος (lupus) ἐκ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, σκόμβρος
(scomber), ἔλλοψ (helops).

37. Ὀστρακκῆρὰ ζῶα. Διμνόστρεα τοῦ Λοκρίνου κόλπου
τῆς Καμπανίας (ostrea), ἐχῖνος (echinus), κτεῖς (pecten),
κοχλίας (cochlea. § 4 cochleare).

38. β'. Γεύματα τῶν Ῥωμαίων. Οἱ ὑγιῶς καὶ σωφρόνως
ἐχόντες ἐγείνοντο μόνον δις τῆς ἡμέρας καὶ ὄχι τετράκις καὶ
πεντάκις, ὅπως οἱ ὑπὸ τὸν βόρειον οὐρανὸν βιοῦντες συνεθί-
ζουσι. Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐιτέλλιος, ὅστις τετράκις τῆς ἡμέρας
καὶ δαψιλῶς ἐτρωγεν, ἐνομιζέτο μέγας πολυφάγος. Τὰ δύο

κύρια γεύματα τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρξαν τὸ ἄριστον (*prandium*) καὶ τὸ δεῖπνον (*cœna*).

39. Καὶ ἤριστουν μὲν περὶ τὴν ἑκτὴν ἢ ἑβδόμην ὥραν, τὴν μεσημβρίαν περίπου καθ' ἡμᾶς, τρώγοντες τροφὴν ἐλαφρὰν καὶ μετρίαν, ἵνα ἔχωσιν ὄρεξιν καὶ διὰ τὸ δεῖπνον. Παρετίθεντο ἐν τῷ ἀρίστῳ καὶ ζεστά καὶ κρύα φαγητά, τὰ δ' ἐν χρήσει ποτὰ ἦσαν τὸ οἶνόμελι (*mulsum*) καὶ σπανιώτερον ἡ *caldā* (§ 47 α). Συχνάκις ἐπὶ ποδὸς ἤριστουν, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς περὶ τὴν τροφὴν λιτότητος.

40. Ἐδείπνουν δὲ καθ' ἡν ὥραν ἡσύχαζον ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς ἡμέρας, μεταξὺ τῆς δευτέρας δηλονότι καὶ τῆς τρίτης μετὰ μεσημβρίαν ὥρας. Τὸν χειμῶνα ἐδείπνουν ὑστερώτερον ἔτι, μάλιστα δὲ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν πολιτῶν. Τὸ λίαν ταχέως ἄρχεσθαι τοῦ δείπνου ἔλεγον διὰ τοῦτο *cœnare die* (*Horat. Sat. II, 8, 3*). Κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας προετίμων νὰ δεῖπνῳσι κατ' ἐξαίρεσιν ἐνωρίτερον καὶ ὅχι σπανίως ἤδη περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Ἡ *cœna* συνίστατο ἐκ τῶν ἐξῆς μερῶν·

1) *gustus, gustatio, promulsis*—δείπνου προοίμιον ἢ πρόδειπνα.

2) *caput cœnæ, fercula*—κεφαλὴ δείπνου ἢ πρῶται τράπεζαι.

3) *mensæ secundæ*—δεύτεραι τράπεζαι ἢ τραγήματα.

4) *Gustus, gustatio, promulsis*, ἦτο οἶονεῖ ἢ εἰσαγωγὴ εἰς τὸ δεῖπνον, ἥτις ἐσκόπει νὰ διεγείρῃ τὴν ὄρεξιν ἐρεθίζουσα μᾶλλον τὸν στόμαχον ἢ πληροῦσα αὐτόν. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι δριμέα χορδεύματα, καρυκεύματα ὀξέα (οἶον τὸ γάρον, *garum*), κατασκευαζόμενον ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τῶν σπλάγχχνων θαλασσίων ἰχθύων καὶ ἀντιστοιχοῦν πῶς πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν χαβιάρει, εὐεψήτους ἰχθύς, ὅστρεα διάφορα, ἐλαίαις, θριδακίνην (σαλάταν, *lactuca*), πράσα (*porrum*), πῆγανον (*ruta*). Θαυμαστὸν δὲ ὅτι ἐπὶ τούτοις ἔτρωγον εἰς τὰ πρό-

δειπνα καὶ ὠά (ἔθεν καὶ ἡ παροιμία *ab ovo usque ad mala*=ἀπ' ἄρχῃς μέχρι τέλους, ἀπὸ τῶν ὠῶν τουτέστι μέχρι τῶν ὀπωρικῶν), τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστὸν, εἶνε τροφή ἰδιαζόντως χορταστική. Ὁ Κικέρων ὁμῶς (*ad div. XIX, 20*) δὲν συμπεριλαμβάνει τὰ ὠά εἰς τὰ πρόδειπνα. Μήπως κατεσκευάζον ἐξ ὠῶν καρύκευμα τοιουτότροπον, ὥστε ταῦτα ν' ἀποβάλωσι τὸ φυσικὸν αὐτῶν βάρος; Ὡς ποτὸν μετεχειρίζοντο καὶ ἐνταῦθα τὸ πεφιλημένον *mulsum*, κρᾶμα οἴνου ἢ γλεῦκους καὶ μέλιτος, ὑπερ καὶ ἡδύτερον καὶ ἐλαφρότερον ἦτο τῶν κατωτέρω καταλεγομένων (§ 47 α) οἶνων.

2) Ἡ κεφαλή τοῦ δείπνου συνίστατο ἐκ διαφόρων δειπνοφοριῶν ἢ μερῶν (*fercula* ἐκ τοῦ *ferre*=παρατιθέναι), καλουμένων *prima, altera, tertia cæna*. Τούτων δὲ τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα εἰς τὰ καθημερινὰ δείπνα καὶ τῶν εὐπορωτέρων ἔτι σπανίως ἦσαν πλειότερα τῶν δύο, τὸ κυριώτατον ἐκαλεῖτο καὶ *pompa*. Ὁ οἶνος, ὃν μετεχειρίζοντο ἐν ταῖς πρώταις ταύταις τραπέζαις ἦτο βαρὺς καὶ αὐστηρὸς.

3) Τὰς δευτέρας τραπέζας ἀπετέλουν τὰ πέμματα, τὰ κάρυα καὶ τὰ χλωρὰ καὶ ξηρὰ ὀπωρικά, οἶον· σῦκα, ἄπια, σταφυλαί, ἐλαταί, μῆλα, πρὸς δὲ καὶ ὁ γλυκὺς οἶνος. Τὸ δεῖπνον τὸ περιλαμβάνον οὕτως ἅπαντα τὰ διάφορα μέρη, ἅπερ κατελέξαμεν, πρεπόντως διατεταγμένα, ἀπὸ τῶν ὠῶν μέχρι τῶν ὀπωρικῶν, ἦτο καὶ ἐλέγετο δεῖπνον καλῶς παρεσκευασμένον, *cæna recta*.

41. Πλὴν τοῦ ἀρίστου καὶ τοῦ δείπνου ἔτρωγον ἐνίοτε καὶ κατ' ἄλλας ὥρας οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐκ τῶν ἐκτάκτων τούτων προγευμάτων καταλεκτέα

4) Τὸ *jentaculum* (ἀκράτισμα) συνιστάμενον ἐξ ἄρτου ἐμβεβαμμένου εἰς οἶνον καὶ ὀπωρῶν, γάλακτος, ὠῶν καὶ τυροῦ, ὑπερ φαίνεται ὅτι ἐλάμβανον οἱ Ῥωμαῖοι μόνον ὅταν συνέβαινε νὰ ἐγερθῶσι πρωϊαίτερον τοῦ συνήθους εἴτε διὰ νὰ ὀδοιπορήσωσιν εἴτε δι' ἄλλον λόγον ἢ ὅταν δὲν ἡδύναντο νὰ

ὑπομείνωσι διατελοῦντες νήστεις μέχρι τῆς ὥρας τοῦ ἀρίστου. Τὸ ἀκράτισμα δυνάμεθα καὶ νῦν ἔτι ν' ἀνεύρωμεν ἰδίως παρὰ τοῖς Ἱταλοῖς ἀγρόταις.

2) Ἡ *merenda* (δειλινὸν ἄριστον), καλουμένη καὶ *ante-cœnium*, ἥτις ἐλαμβάνετο μετὰ τὸ ἀρίστον καὶ τοῦ δεῖπνου ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων εἰς πολυμόχθους ἐργασίας καὶ ὑπὸ τῶν παιδίων.

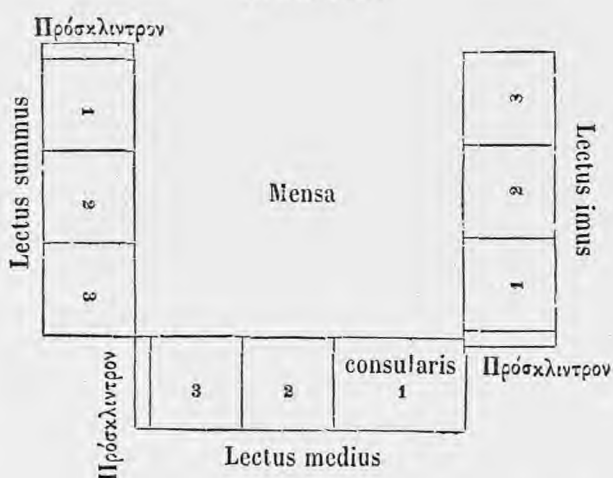
42. γ'. Τὰ κατὰ τὴν συνήθη *cœnam* καὶ τὸ συμπόσιον.

Πρὸ τοῦ φαγητοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἔχαιρον ἐκπονοῦντες τὸ σῶμα εἴτε διὰ τοῦ περιπάτου, εἴτε διὰ τοῦ σφαιρισμοῦ καὶ διεγείροντες τὴν ὄρεξιν διὰ τοῦ λουτροῦ. Ἐπειτα δὲ περιεβάλλοντο τὴν ὠρισμένην ἐκπρεπῆ στολὴν (§ 18) καὶ ὑπεδέοντο τὰ στανδάλια, ἅπερ πρὸ τοῦ ν' ἀρχίσῃ τὸ δεῖπνον πάλιν ἀπέβαλλον. Ἐτρωγον δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους εἰς τὸ *atrium* καθήμενοι. Βραδύτερον ἐχρησίμευσον πρὸς τοῦτο τὰ ἐστιατόρια, οἱ δὲ ἄνδρες κατεκλίνοντο ἐπὶ τὸ δεῖπνον, κατὰ τὸ ἐξ Ἀσίας προσελθὼν καὶ εἰς ἡμᾶς πάντῃ ἀκατανόητον ἔθος. Αἱ γυναῖκες ἀπ' ἐναντίας παρεκάθηοντο εἰς τὰ δεῖπνα, μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς, ὅποτε καὶ εἰς αὐτὰς ἐπετράπη ἡ κατάκλισις. Τοῦτο τὸ ἰδίωμα μετηνέχθη καὶ ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν λατρείαν καὶ δὴ ἐπὶ κεκοσμημένης στρωμνῆς κατέκλινον οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς καὶ παρετίθουν αὐτῷ μακάριον συμπόσιον (θοῖνην, *lectisternium*), ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἐκάθιζον ἐκατέρωθεν ἐπὶ ἐδρῶν τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὰ ὁμοιώματα. Παρὰ ταῖς γυναῖξιν ἐκάθηοντο αἱ θυγατέρες καὶ τὰ τέκνα.

43. Περὶ τετράγωνον χαμηλὴν τράπεζαν ἐτίθεντο τρεῖς χαμηλότεραι καὶ διὰ πολυτελῶν σκεπασμάτων ἐστρωμέναι κλῖναι (*lectus tricliniaris*), οὕτως ὥστε τὸ ἐν μέρος νὰ μένῃ ἐλεύθερον, ἵνα δύνωνται νὰ προσέρχωνται οἱ ὑπηρέται. Αἱ κλῖναι αὗται ἐκαλοῦντο *lectus summus, medius, imus*, αἱ τρεῖς δ' ὁμοῦ τρίκλινον (*triclinium*), δι' ἧς λέξεως δηλοῦ-

ται ἐνίοτε καὶ αὐτὸ τὸ ἐστιατόριον. Ἐκ τῶν τριῶν κλινῶν ἐντιμότερα ἦτο ἡ μέση (lectus medius), ἡ κειμένη καταντικρὺ τοῦ ἀνοικτοῦ μέρους τῆς τραπέζης, ἔπειτα ἤρχετο δευτέρα κατὰ τὸν βαθμὸν ἢ πρὸς τὰ ἀριστερὰ κειμένη (lectus summus), τελευταία δὲ ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ (lectus imus). Ἐφ' ἐκάστης τῶν κλινῶν τούτων κατεκλίνοντο τρεῖς ἄνδρες, δὲν ἦτο ὁμῶς ἀσύνηθες νὰ κατακλίνωνται καὶ τέσσαρες καὶ πέντε, ἀλλὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὀλιγώτερον ἄβρὸν. Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ τοῦ τρικλίνου κατεκλίνοντο ἐννέα ἄνδρες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δαιτυμόνες ἔπρεπε νὰ στηρίζωνται ἐν τῇ κατακλίσει, αἱ δὲ κλίνειναι δὲν εἶχον πρόσκλιντρον (pluteus, pluteum) εἰμὴ μόνον πρὸς τὸ ἄνω μέρος αὐτῶν, διεχωρίζοντο αἱ θέσεις ἀπ' ἀλλήλων διὰ προσκεφαλαίων (ὑπαγκωνίων, tori), ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς ἐπιστήριξιν. Ἐντιμότερα πασῶν τῶν θέσεων ἐθεωρεῖτο ἡ ἀπὸ τοῦ προσκλιντροῦ τρίτη θέσις τῆς μέσης κλίνης (περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς Ἡθικοῖς), ἀφωρισμένη εἰς τὸν ἐπιφανέστερον τῶν συνδαιτυμόνων καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑπατικὴ (consularis) καλουμένη. Οἱ δύο ἄλλοι τόποι τῆς μέσης κλίνης, οἱ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ὑπατικοῦ, κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν δύο ἀμέσως ἐπομένων κατὰ τὸ ἀξίωμα.

Triclinium.

Ἐν τῇ κλίνῃ τῇ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς μέσης (lectus summus) ἐθεωρεῖτο ἀπ' ἐναντίας τιμητικὴ θέσις ἢ παρὰ τὸ πρόσκλιντρον, ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ (lectus imus) κατεκλίνετο ὁ οἰκοδεσπότης ἐν τῇ θέσει τῇ πλησίον τῆς ὑπατικῆς, ἀνωτέρω δὲ κατὰ σειρὰν ἢ σύζυγος αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα. Ἐνταῦθα ἐλάμβανον θέσιν αἱ παράσιτοι καὶ αἱ σκιαί (umbræ. Horat. Sat. II, 8, 22), τουτέστιν οἱ κατωτέρας τάξεως ἄνθρωποι, οἵτινες ἄκλητοι αὐτοὶ ὄντες ἠκολούθουν τοῖς εἰς τὸ δεῖπνον κεκλημένοις. — Εἰ δὲ πλείονες τῶν ἐννέα ἦσαν προσκεκλημένοι, παρσκευάζετο καὶ δεύτερον τρίκλινον. Καὶ διὰ τὰ δύο ταῦτα τρίκλινα ἢ καὶ διὰ πλείονα, ἐὰν ἦτο ἀνάγκη, ἤρκει εἰς τὰ μεγάλα ἐστιατόρια (καλούμενα καὶ ταῦτα triclinia) τὸ ἄνω μέρος, τὸ δὲ κάτω κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν πρὸς διασκέδασιν τῶν συνδαιτυμόνων μεταπεμπομένων προσώπων. — Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὅτε εἰσῆχθησαν εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν αἱ στρογγύλαι τράπεζαι, ἔδωκαν εἰς τὰς κλινὰς τοξοειδὲς σχῆμα, κληθείσας διὰ τοῦτο σίγμα (ἀπὸ τοῦ ἐλλ. γράμματος C).

44. Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης χρεωδῶν ἀναφερόμεν ἐν πρώτοις τὸ χειρόμακτρον (mappa, gausape, γαυσάπης. Horat. Sat. II, 8, 63), ὃπερ ἕκαστος τῶν δαιτυμόνων ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ περιέδενε συνήθως ὑπὸ τὸ γένειον. Ἦσαν δὲ τὰ χειρόμακτρα τότε κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἀναγκαῖα ἢ τὰ νῦν, καθ' ὅσον πάσας σχεδὸν τὰς στερεωτέρας τροφὰς ἔφερον εἰς τὸ στόμα οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ ὁ διανέμων τὰ βρώματα διέτεμνεν αὐτὰς εἰς μικρὰ κομμάτια, διὰ μόνον τῶν δακτύλων, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἔθος, οὐδόλως μεταχειριζόμενοι μαχαίρῃ ἢ πηρούνῃ. Διὰ τοῦτο δὲ δοῦλοι περιεφέροντο μετὰ τὸ τέλος ἐκάστου φαγῆματος χέοντες ὕδωρ ἐπὶ τῶν χειρῶν τῶν εὐωχομένων, ὥς οὗτοι ἀπέμασσον διὰ τοῦ χειρομάκτρου. Μάχαιραν (culter) μετεχειρίζετο μόνον ὁ διανέμων τὰ κρέατα (ὁ δαιτρός). — Ὡσάυτως ὀλιγίστην ἐποιοῦντο χρῆσιν ἐπι-

τραπεζίου θρόνης, μεταχειριζόμενοι ἀντὶ ταύτης τὸν δίσκον (repositorium § 12). Ἐν τοῖς ὑστερωτέροις μόνον χρόνοις ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον τοιαύτη, ὑπὸ τὸ ὄνομα *mante-
lium*.—Cochlear ἐκαλεῖτο ἰδίως τὸ κοχλιάριον, ὅπερ μετε-
χειρίζοντο τρώγοντες ὡς ἡ κοχλίας, ἄλλο δὲ εἶδος ἦτο ἡ li-
gula, ἀνθρωπίνη γλώσση προσομοιάζουσα καὶ χρησιμεύουσα εἰς
τὸ νὰ τρώωσιν ἡδύσματα (γαλ. *confitures*) καὶ τὰ τοιαῦτα.
—Μάταιον θὰ ἦτο τὸ νὰ θελήσῃ τις ἐκ τοῦ σχήματος τῶν
διαφόρων σκευῶν τῆς τραπέζης, τῶν ἀνευρεθέντων ἐν Πομ-
πητῇ, νὰ ὀρίσῃ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν.—Αἱ λεκάναι (*patina,
lanx*) ἦσαν ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐκ πηλοῦ, τού-
των δ' αἱ κάλλισται ἐτεχνουργοῦντο ἐν Κύμῃ, βραδύτερον
δὲ ἐξ ἐντέχνως πεποικιλμένου ἀργύρου.

45. Ἡ ὑπηρεσία τῆς τραπέζης ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὴν
φροντίδα τοῦ τρικλινιάρχου (*tricliniarcha, architriclinius*),
ἔχοντος ὑπ' αὐτὸν διαφόρους δούλους, οἷον τὸν τραπεζοποιὸν
ἢ τραπεζοκόμον (*stuctor*), τὸν διανέμοντα τὰ βρώματα ἢ
δαιτρὸν (*scissor, carptor*), τὸν ὀνοματοκλήτορα (*nomen-
clator*), τοῦ ὁποίου φροντίς ἦτο νὰ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν
δαιτυμόνων ἐπὶ τῶν σπανιωτέρων καὶ ἐκλεκτοτέρων φαγημά-
των, κτλ. Ἡ ἐπὶ τῆς τραπέζης παρουσίας ἐκάστης λοπά-
δος (γαλ. *plat*), ὡς παρ' ἡμῖν γίνεται, καθόλου εἶπεῖν ὅχι μόνον
δὲν συνεθίζετο, ἀλλὰ καὶ κακόζηλον πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο τὸ
τοιοῦτον.

46. Εἰς τὰ μεγάλα συμπόσια οἱ δαιτυμόνες δὲν συνδιελέ-
γοντο μόνον, ἀλλὰ μετεπέμπετο πρὸς τέρψιν αὐτῶν ὁ οἰκο-
δεσπότης καὶ μουσικοὺς καὶ ἀναγνώστας (*anagnostæ*) καὶ
ὑποκριτὰς (*histriones*) καὶ μονομάχους (*gladiatores*) καὶ
ὀρχηστρίδας (*saltatrices*) καὶ σχοινοβάτας (*funambuli*) καὶ
γελωτοποιοὺς (*mimi*). Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως ἡγάπων νὰ παί-
ζωσιν ἐν τῷ δειπνεῖν. *Alea* ἐκαλεῖτο καθόλου ἡ κυβεία, παι-
διὰ, ἣν κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐμμανῶς ἔπαιζον. Διέκρινον δὲ τοὺς

κύβους ἐκ τοῦ σχήματος εἰς κυρίως κύβους (tesseræ) καὶ εἰς ἀστραγάλους (tali), μικρὰ ὅστ' ἐκ τοῦ ὀπισθίου ποδὸς ζῶων τινων. Ὁ κάλλιστος τῶν ἀστραγάλων βόλος ἐλέγετο Ἀφροδίτη (Venus, jactus venereus), ὁ χεῖριστος, κύων (canis). Ἄλλαι ἐν τῷ δεῖπνῳ συνεθιζόμεναι παιδία ἦσαν ἡ πεττεία (ludus latrunculorum), ὁ καλούμενος ludus duodecim scriptorum, ἡ εἰκαστικὴ παιδιὰ par impar (μονὰ ἢ ζυγά. Horat. Sat. II, 3, 248) καὶ ὁ ἐλληνικὸς κότταβος, ὅστις κατὰ τὸν ἀπλούστατον τρόπον τοῦ παίζειν αὐτὸν συνίστατο εἰς τὸ ἀναρρίπτειν οἶνον ἐξ ἀποστάσεως εἰς πόρρω κείμενον ἀγγεῖον οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἐκχυθῇ τι ἐκτὸς αὐτοῦ.

2. Πόσις.

47. α. Κράματα. Ἀγαπητότατον ποτὸν ἦτο κατὰ πρῶτον τὸ οἰνόμελι (mulsum § 39), κραμα οἴνου ἢ γλεύκους καὶ μέλιτος, ὅπερ ἔπινον εἰς τὸ ἄριστον καὶ εἰς τὰ πρόδειπνα. Ἔτι μᾶλλον ἐτιμᾶτο καὶ συχνάκις κατὰ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἐπίνετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὁ οἶνος ὁ θερμῷ ὕδατι κεκρασμένος (calda), εἰς ὃν ἀνεμίγνυον ἴσως καὶ ἀρώματα. Πρὸς τοῦτο εἶχον ἐπίτηδες μηχανάς, αἵτινες καὶ ταχέως ἐθερμαίνον καὶ ἐτήρουν θερμὸν τὸ ὕδωρ. Ἄλλα ποτὰ ἐκ πυρῶν καὶ κριθῶν κατασκευαζόμενα ἦσαν ὁ ζύθος (zythum), τὸ camum καὶ ἡ cervisia (εἶδη ζύθου). Πρὸς τούτοις ἔπινον καὶ οἶνους ὀπωρικὸς οἶον μηλίτην (cydoneum), ὑδρόμελι (hydromelum) κτλ, τούτων ὅμως κυρίως ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ κατωτέρα τάξεως ἄνθρωποι καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἀγρόται τῆς τε Ἰταλίας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

β'. Οἶνοι.

48. 1) Ἐγχώριοι. Τὸ κύριον ποτὸν παντὸς μὴ λίαν πεπομένου Ῥωμαίου ὑπῆρχεν ὁ οἶνος (vinum), διακρινόμενος ἐκ τοῦ χρώματος εἰς λευκὸν (album), κίρρον (fulvum), ἐρυθρὸν

(sanguineum) καὶ μέλανα (atrum ἢ nigrum). Ἐκ τῶν ἰταλικῶν οἴνων ὁ εὐγενέστερος ἦτο ὁ Καμπανικὸς, μετὰ τοῦτον δὲ ἔπονται κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἀρετῆς αὐτῶν οἱ ἐξῆς· πρῶτον ὁ Καίκουβος (Horat. Carm. I, 37, 5) καὶ ὁ Φαλερνός, (id. ibid. II, 11, 9. I, 20, 9), ὃ τε ἡδὺς καὶ ὁ αὐστηρὸς, ἔπειτα ὁ Ἀλθανός, ὁ Συρρεντῖνος, ὁ Μασσικὸς (id. ibid. I, 4, 19), ὁ Καληνός, ὁ Φουνδανός, ὁ Μαμερτῖνος, ὁ Σητῖνος (ὁ ἀγαπητὸς οἶνος τοῦ Αὐγούστου). Εὐτελεστέρου δὲ εἶδους οἶνοι ἦσαν, ὁ Οὐήεντανός, ὁ Οὐατικανός, ὁ Πελιγνός καὶ ὁ Σπολητῖνός. Ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον μείζονος ἐπιμελείας τυγχάνων Καμπανικὸς οἶνος ἐλογίζετο ὡς ὁ εὐγενέστατος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἕως εἰς τὰς ἀπωτάτας Ἰνδίας ἐξεκομίζετο.

49. 2) Ξένοι (transmarina, διαπόντιοι). Οἶνους πρὸς τοῦτοις εἰσεκόμζον εἰς Ῥώμην ἐκ Χίου, Θάσου, Λέσβου, Σικυῶνος, Κλαζομενῶν, Κύπρου. Ἐξ Ἰσπανίας προήρχετο ὁ μέλας καὶ αὐστηρὸς Λαλητανός, ἐκ Γαλατίας δὲ ὁ Μασσαλιωτικὸς οἶνος. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον ὀγδοήκοντα πόλεις ἐν αἷς κατεσκευάζοντο εὐγενεῖς οἶνοι, ἐξ ὧν πλεον τῶν πεντήκοντα ἦσαν πόλεις ἰταλικαί.

50. 3) Πρακσκευὴ καὶ μεταχείρισις τῶν ἰταλικῶν οἴνων. Αἱ συλλεχθεῖσαι καὶ ἐπ' ἀλλήλων ἐπισωρευθεῖσαι σταφυλαὶ αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους θλιβόμεναι ἐξῆγον πρόχυμά τι (protropum, πρότροπος ἢ πρόδρομος οἶνος), ὅπερ ἐνομίζετο ὡς τὸ πρῶτον καὶ ἐκλεκτότατον εἶδος οἴνου. Μετὰ τοῦτο ἐπατοῦντο αἱ σταφυλαὶ ψιλοῖς τοῖς ποσὶ (vinum calcatum, δεύτερον εἶδος) καὶ τέλος ὑπεβάλλοντο τὰ στέμφυλα εἰς πιεστήριον (vinum pressum, τρίτον εἶδος). Ὁ νέος οἶνος ἐνετίθετο εἰς μεγάλους ἐκ κεραμίτιδος γῆς κατεσκευασμένους καὶ πεπισσωμένους πίθους (dolia), οἷτινες ἢ ὅλοι ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ κατεπήγνυντο εἰς τὸ ἔδαφος τῆς οἰνοθήκης (cella vinaria). Ἀνεσκάφη τοιοῦτος καταπεπηγὼς οἶνοφόρος πίθος περιέχων ὑπὲρ τὰς 450 λίτρας οἴνου. Ἐντὸς τῶν

πίθων τούτων ἐγίνετο ἐπὶ ἐν ἔτος ἡ ζύμωσις τοῦ οἴνου, δὲν ἐπωματίζοντο δὲ τὰ ἀγγεῖα, ἵνα δύνηται οὗτος νὰ ἐξαφρίζεται.

Μετὰ ταῦτα μετηγγίζετο ὁ οἶνος εἰς ἀμφορεῖς ἢ λαγήνους (amphoræ, lagenæ) ἐκ κεραμίτιδος γῆς, ἐκ πηλοῦ ἢ ἐξ ὑάλου καὶ ἐπωματίζοντο τὰ ἀγγεῖα ταῦτα διὰ φελλίνου πώματος, ὅπερ ἤλειπον διὰ πίσεως ἢ γύψου. Ἐπέγραφον δὲ ἀμέσως μὲν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἐὰν οἱ ἀμφορεῖς ἦσαν πήλινοι, ἐπὶ δελτίων (tesseræ) δὲ, ἐὰν ἦσαν ὑάλινοι, τὸ εἶδος τοῦ οἴνου, καὶ τοῦ ὑπάτου τὸ ὄνομα, ἐφ' οὗ ἐγένετο τῶν σταφυλῶν ἡ συγκομιδὴ. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ ἐκλεκτότατος οἶνος ἦτο ὁ ἐπὶ Α. Ὀπιμίου, ὑπατεύσαντος τῷ 421 π. Χ. Ἐπειτα ἀπετίθεντο οἱ ἀμφορεῖς ἐν τῇ ἀποθήκῃ κειμένη ἐν τῷ ὑπερώῳ τῆς οἰκίας, ὑπεράνω τοῦ μαγειρείου καὶ τοῦ λουτρῶνος, τοῦτο δὲ συνετέλει εἰς τὸ νὰ ὠριμάζῃ ὁ οἶνος ταχύτερον διὰ τῆς θερμότητος καὶ νὰ προσλαμβάνῃ ὁσμὴν τινα καπνοῦ ἀρεστήν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ παρασκευὴ αὕτη ἄφινεν εἰς τὸν οἶνον πολλὴν τρύγα καθιστῶσαν ἀναγκαίαν τὴν διύλιν αὐτοῦ μάλιστα διὰ τοῦ ἡθμοῦ (colum)· πολλοὶ τοιοῦτοι ἡθμοὶ ἀνευρέθησαν ἐν Πομπηῇ. — Ἐκ τῶν ἀμφορέων ἢ λαγήνων ἐχρεῖτο ἐν τοῖς συμποσίοις ὁ οἶνος εἰς τὸν κρατῆρα (crater) καὶ ἐκεῖ ἐκινῶτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἴσος ἴσῳ ὕδατι· περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ἐστιάσεως ἡ χρᾶσις ἐγένετο ἐνίοτε τοιαύτη, ὥστε ν' ἀναλογῇ ὁ οἶνος πρὸς τὸ ὕδωρ ὡς τρία πρὸς ἓν. Τὸ ἀκρατοποτεῖν (merum) ἐθεωρεῖτο ἴδιον ὅχι σωφρονούντος ἀνδρὸς, ἀλλὰ κραίπαλου. Ἐκ τοῦ κρατῆρος μετηγγίζετο τὸ κῆμα δι' ἐκπωμάτων εἰς τὰ ποτήρια. Θέλοντες δὲ νὰ καταστήσωσι δριμυτέραν τὴν τε γεῦσιν καὶ τὴν ὁσμὴν τοῦ οἴνου οἱ Ῥωμαῖοι, εἴτε ἐκίρνων αὐτὸν ἀλόῃ, σμύρνῃ, ἀρώμασι καὶ εὐώδεσιν ἐλαίοις, εἴτε ἐνέβαλλον ἐν αὐτῷ, μάλιστα ἐν ὥρᾳ θέρους, πάγον ἀπὸ τοῦ Ἀπεννίνου. — Τοὺς εὐτελεστέρους οἶνους ἐτίθεσαν οἱ ἀγρόται τῆς Ἰταλίας, ὅπως

καὶ ἐν Ἑλλάδι καθόλου συνειθίζετο, εἰς ἀσχοῦς (uter), οὓς εὐχερῶς ἠδύναντο ἐπ' ὤμου νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον πρὸς πώλησιν.

51. γ'. Τὰ κατὰ τοὺς κώμους.

Ὁ κῶμος (comissatio) συχνάκις διαστελλόμενος ἀπὸ τοῦ κυρίως συμποσίου, ἤρχιζεν ὁψὲ τῆς νυκτὸς καὶ κατέπαυε μόνον πρωτὶ τῆς ἐπομένης ἡμέρας, πολλάκις δὲ οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ παράτασις καὶ ἀποτελείωσις τοῦ συμποσίου. Ἀφ' οὗ οἱ συμπόται ἤθελον κατακλιθῆ ἐπὶ τῶν τρικλίνων ἐξελέγετο δι' ἀστραγάλων ὁ συμποσίαρχος ἢ βασιλεὺς ἢ ἄρχων τῆς πόσεως (magister ἢ rex convivii), ὅστις ὥριζε κατὰ ποίαν ἀναλογίαν ἔπρεπε νὰ κερασθῇ ὁ οἶνος μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ πόσα ποτήρια ἔπρεπεν ἕκαστος νὰ πῇ. Τὰ ποτήρια ἦσαν ἐστεμμένα καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ συμπόται ἀπὸ τῶν δευτέρων τραπεζῶν καὶ πέρα ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στεφάνους ἀνθέων εἴτε χλωρῶν, εἴτε καὶ, ἑραδύτερον, τεχνητῶν (Hort. Carm. I, 4, 9. I, 38, 4, II, 7, 24 κ.ε. Virg. Aen. I, 725. III, 255). Ἐπλέκοντο δὲ οἱ στέφανοι οὗτοι ἐκ τῶν πρασίνων φύλλων κισσοῦ, μυρσίνης ἢ σελίνου καὶ ἐκ ῥόδων καὶ ἴων. Τὴν φαιδρὰν συνήθειαν τοῦ νὰ πίνωσιν ἀνθεσιν ἐστεμμένοι παρέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐδόξαζον, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χλωρὰ ἀνθη προεφύλαττον ἀπὸ τῆς μέθης. Ἡ ῥωμαϊκὴ ὁμῶς σεμνότης παρεκώλυε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔθους τούτου ἐπὶ πολὺν χρόνον. Τὰ ἐν χρήσει ποτήρια ἦσαν ὁ κύαθος (cyathus), ὁ triens (τριτημόριον τοῦ ἑκτέως, modius=4 κύαθοις), ἡ φιάλη (patera, phiala), ἡ κύλιξ (calix) καὶ τὸ ρυτὸν (rhytium), ὅπερ ἦτο ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ προσωμοίαζε πρὸς κεφαλὴν ζώου, ἐλάφου, κυνὸς, χοίρου, ἵππου καὶ ἔφερεν ἄλλοτε μὲν τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν «Vivas, valeas, vincas», ἄλλοτε δὲ τήνδε «Utere felix». Οἱ οἰνοχόοι ἢ οἰνηροὶ θεράποντες (ministri vini, pueri ad cyathos, pocillatores) ἐφρόντιζον νὰ παρσκευάζωσι τὸν οἶνον καὶ

νά παρέχῃσι κατὰ σειρὰν εἰς πάντας πλήρη τὰ ποτήρια. Οἱ συμπόται προέπινον μὲν εἰς ὑγίαν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν παρόντων λέγοντες «Bene vobis, bene mihi», προέπινον δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐρωμένων τόσα ποτήρια, ὅσα γράμματα ἠρίθμει τὸ ὄνομα αὐτῶν. Ὅσῳ προὔχῳρει ἡ νύξ, τοσοῦτῳ καθαρώτερον διεκρίνετο ὁ θόρυβος τῶν εὐθυμούντων, τοσοῦτῳ μεῖζονα ποτήρια εἰσήγοντο, τοσοῦτῳ ἀμειγέστερος ἐπίνετο ὁ οἶνος. Οὕτω δὲ βαθμηδὸν προέβαινον πίνοντες καὶ εὐθυμούντες ἕως οὗ καὶ ἄκρατον ἔπινον καὶ τέλος ἐμεθύσκοντο. Τότε τὸ ἐστικτόριον ὁμοιάζετο πρὸς πεδίον μάχης· ἄλλοι μὲν ἐκτάδην ἔκειντο κατὰ γῆς ἀναίσθητοι, ἄλλους δ' ἀπεκόμιζον ἐκείθεν.

5. Τὸ συμπόσιον τοῦ Τριμαλχίου.

52. Ἡ τρυφή καὶ ἡ πολυτέλεια καὶ εἰς ἄλλα πράγματα τοῦ βίου, μάλιστα δὲ εἰς τὰ συμπόσια ἤδη ἀπὸ τοῦ 188 π. Χ. ἔτους, καθ' ἃ καὶ ὁ Λίβιος ἱστορεῖ, εἰσῆλθασαν ἐξ Ἀσίας εἰς Ῥώμην, ἥτις τότε ἔνεκα τῶν πανταχόθεν εἰσερόντων θησαυρῶν παρῆρχεν ἑαυτὴν θαυμασίως ἱκανὴν εἰς ἀποδοχὴν αὐτῶν. Μάτην ἐπειράθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν πρόοδον τοῦ κακοῦ οἱ τιμηταὶ (censores), μάτην ὁ Σύλλας, ὅστις καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους δὲν ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ, μάτην ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Αὐγουστος. Ἡ κρατήσασα πολυτέλεια ὤθει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν Ῥώμην ἐπὶ τὸν ὕλισμόν τὸν ἀηδέστατον καὶ ἀφρονέστατον τῶν ἐπὶ γῆς ποτὲ ἀναφανέντων καὶ ἔβλαψεν αὐτὴν πλείοντερον ἢ πάντες ὁμοῦ οἱ αὐτοκράτορες. Ὅπως εἰκονίσωμεν τὸ ἀληθὲς ἀποτρόπαιον τοῦτο μέρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου παρατιθέμεθα ἐκ τοῦ Σατουρικοῦ τοῦ Πετρωνίου ὀλίγα τινα ἀφορῶντα εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ συμποσίου τοῦ Τριμαλχίου.

53. Ὁ Τριμαλχίων εἶναι νεόπλουτός τις κατωρθώσας διὰ πολλῆς ῥαδιουργίας καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς τυφλῆς τύχης νὰ

φθάση εἰς ἄπειρον εὐδαιμονίαν. Καίπερ ὁμῶς εὐτυχήσας δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποβάλῃ τὴν προτέραν ἀγροικίαν καὶ ἀπειροκαλίαν. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Φορτουνάτα ἦτο καὶ αὕτη δούλη τὸ κατ' ἀρχάς καὶ κατ' οὐδὲν ὑπολείπεται τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ἀγοραῖον τοῦ ἥθους. Ὁ Ἐγκόλπιος, εἰς τῶν παρὰ τῷ Τριμαλχίῳ ἐστιωμένων, ἀνδρῶν ὁμοίων πρὸς τὸν ἐστιῶντα, διηγεῖται ὡς ἐξῆς τὰ περὶ τοῦ συμποσίου.

54. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἐστιατόριον καὶ κατεκλίθημεν· ἄλεξανδρινοὶ δοῦλοι ἐπέχυσαν ταῖς χερσὶν ἡμῶν ὕδωρ χιόνι μεμιγμένον, ἄλλοι δὲ μετ' αὐτοὺς τοῖς ποσὶ καὶ ὠνύχισαν ἡμᾶς ἐπιμελέστατα· καὶ δὲν ἐσιώπων ἐκτελοῦντες τὴν ὀχληρὰν ταύτην ἐργασίαν, ἀλλ' ἤδον ἐν τῷ μεταξὺ. Ἦμην περίεργος νὰ ἴδω ἂν καὶ οἱ ἄλλοι δοῦλοι τὸ αὐτὸ ἐπραττον· ἐζήτησα νὰ πῶ. Ἀμέσως δοῦλος προθυμότητος προσέφερε μοι πῶμα ὀξύτατα ἄδων καὶ πάντες δ' οἱ ἄλλοι κελευόμενοι νὰ δώσωσί τι, ἄδοντες ὑπήκουον. Ἐν τῷ μέσῳ χοροῦ παντομίμων, ὅχι εἰς οἰκογενειάρχου συμπόσιον ἐνόμιζες ὅτι εὐρίσκεσαι. Τέλος παρετέθησαν αἱ πρῶται τράπεζαι πολυτελέσονται, πάντες δ' ἦσαν κατακεκλιμένοι πλὴν τοῦ Τριμαλχίονος· δι' ἃν, πρᾶγμα ἀσύνηθες, εἶχον φυλάξει τὴν καλητέραν θέσιν. Ἐφ' ὑποθέματος εἶχε σταθῇ κορινθιουργὲς ὀνάριον μετὰ δισាក់κίου περιέχοντος εἰς μὲν τὸ ἓν μέρος λευκὰς ἐλαίας, εἰς δὲ τὸ ἕτερον μαύρας. Δύο πινάκια ἀργυρᾷ ἐσκέπαζον τὸ ὀνάριον, εἰς τῶν ὁποίων τὸ χεῖλος ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τοῦ Τριμαλχίονος τὸ ὄνομα καὶ τὸ βᾶρος τοῦ ἀργύρου. Γεφύρια κολλητὰ ὑπεβάσταζον ἐλαιοὺς διαβεβρεγμένους διὰ μέλιτος καὶ ἐπιπεπασμένους διὰ μυκῶνων. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαντες ζέοντες ἐπὶ ἀργυροῦ ἐσχάρῳ τεθειμένοι καὶ ὑπὸ τὸ ἐσχάριον προῦνα τῆς Συρίας μετὰ κόκκων ροιᾶς. Εἰς τὰ λιχνεύματα ταῦτα εὐρισκόμεθα ὅτε πρὸς τὸν ἦχον μουσικῆς συμφωνίας παρουσιάσθη αὐτὸς ὁ Τριμαλχίων καὶ ἐναπετέθη ὑπὸ τῶν δούλων ἐπὶ τῶν μαλακῶν προσκεφαλαίων· δὲν ἠδυνήθημεν νὰ κατὰσχωμεν

τὸν γέλωτα. Ταῦτο χρόνως παρετέθη ἐπὶ πίνακος κα-
νίσκιον περιέχον ὄρνιθα ξυλίνην κύκλῳ τὰς πτέρυγας ἀναπε-
πταμέναις ἔχουσιν, ὅπως δὴ αἱ ὄρνιθες ἐπωάζουσαι συνεθί-
ζουσι. Προσῆλθον τότε δύο δοῦλοι καὶ πάντοτε πρὸς τὸν ἦ-
χον τῆς μουσικῆς, ἤρχισαν ν' ἀνασκαλεύωσι τὸ ἄχυρον· ἐκείθεν
ἐξήγαγον ὡὰ ταῶνια καὶ διεμοίρασαν αὐτὰ εἰς τοὺς συμπό-
τας. Ἡ μουσικὴ ἔδωκε τότε τὸ σύνθημα καὶ αἱ πρῶ-
ται τράπεζαι ἀπήχθησαν ὑπὸ χοροῦ δούλων ἀδόντων. Ἐν τῷ
θορύβῳ τούτῳ ἔπεσε κατὰ γῆς ἀργυρᾶ παροψίς, δοῦλος δέ τις
τὴν ἐσήκωσε· τοῦτο ἰδὼν ὁ Τριμαλχίων ἐκολάφισε τὸν δοῦ-
λον καὶ διέταξε πάλιν χαμαὶ νὰ ρίψῃσι τὸ ἀργύρωμα, ὅπερ
ἐπελθὼν ὁ κληνηφόρος συνετάρωσε μετὰ τῶν ἄλλων σαρωμά-
των. Παραυτίκα προσήχθησαν ὑάλινοι ἀμφορεῖς ἐπιμελῶς
γεγυψωμένοι, ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῶν ὁποίων ἐκρέμαντο πιτ-
τάκια λέγοντα· Φαλερνὸς Ὀπιμιανὸς ἑκατὸν ἐτῶν.
Παρετέθησαν κατόπιν ἄλλα ἐδέσματα, ὅχι τόσον πολυτελεῖ
ὅσον προσεδοκῶμεν. Πρᾶγμα τι ὅμως ὅλως καινοπρεπὲς προσ-
εἴλκυσε πάντων τὰ ὄμματα· δίσκος δηλονότι κυκλοτερὲς ἔχων
πέραξ διατεθειμένα τὰ δώδεκα σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ, ἐπὶ
ἕκαστον τῶν ὁποίων ὁ τραπεζοποιὸς εἶχε θέσει κατάλληλον
καὶ ἀρμόζον πρὸς τὸν ἀστερισμὸν ἕδεσμα. Ἐπὶ τοῦ Κριοῦ
(aries) ἐρεθίνθους (cicer arietinum), ἐπὶ τοῦ Ταύρου κομ-
μάτιον βοείου κρέατος, ἐπὶ τῶν Διδύμων ὄρχεις καὶ νεφροὺς,
ἐπὶ τοῦ Καρκίνου στέφανον, ἐπὶ τοῦ Λέοντος σῦκα λυδικά,
ἐπὶ τῆς παρθένου μήτρην ὕδρ' μήπω τετοκυίας κτλ. Ἐν τῷ
μέσῳ δὲ τοῦ δίσκου χορτόπλινθος πρεπόντως ἐκκεκομμένη
ὑπεβάσταζε μελίκηρον. Αἰγύπτιος δοῦλος περιέφερεν ἄρτον
ἐν ἀργυρῷ κλιβάνῳ, ἐκβάλλων καὶ αὐτὸς ἀπὸ βδελυροῦ λά-
ρυγγος ὕμνον ταλαιπωροῦντα ἡμᾶς. Ἀκόντες προὔτιθέμεθα
ν' ἀπολάβωμεν τῶν ἀηδῶν ἐκείνων ἐδεσμάτων, παροτρύνον-
τος τοῦ Τριμαλχίονος, ὅτε τέσσαρες δοῦλοι ὁρμήσαντες ἀνήρ-
πασαν τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ δίσκου, ὀρχούμενοι πρὸς τὸν

ἦχον τῆς μουσικῆς. Τούτου δὲ γενομένου ἀμέσως ἄλλα ἐδέσματα ἐνεφανίσθησαν, ὄρνιθες σιτευτοί, μαστοὶ ὕδς καὶ λαγῶς διὰ πτερῶν, ὥς τις Πήγασος, κεκοσμημένος. Παρατηρήσαμεν πρὸς τούτοις εἰς τὰς γωνίας τοῦ νέου δίσκου τέσσαρας μικροὺς Μαρσύας κρατοῦντας ἀσκίδια, ἐξ ὧν ἐχρεῖτο πεπερόγαρον ἐπὶ ἰχθύων, οἵτινες ἔπλεον εἰς καλλίτεχνον λιμνῆριον. Πρῶτοι οἱ δοῦλοι καὶ ἔπειτα οἱ παρεστῶτες πάντες κροτοῦμεν τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ θεᾷ. . . . Αἴφνης πολὺς θόρυβος ἠκούσθη ἐξῶθεν τοῦ ἐστιάτοριου καὶ ἰδοὺ κύνας λακωνικοὺς εἰσώρμησαν εἰς αὐτὸ καὶ ἤρχισαν νὰ περιτρέχωσι πανταχοῦ καὶ περὶ αὐτὴν τὴν τράπεζαν. Χοῖρος ἄγριος ἐξαίσίου μεγέθους ἐπὶ πίνακος παρσκευασμένου καὶ πιλοφόρος εἶπετο· ἀπὸ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ ἐκρέμαντο δύο φοινικόπλεκτα καλάθια, ὧν τὸ μὲν περιεῖχε καρῳτίδας, τὸ δὲ θηβαϊκὰς φοινικοβαλάνους. Πέριξ δὲ μικρὰ πλακούντινα χοιρίδια, ὡς εἰ ἐπεκρέμαντο τοῖς μαστοῖς, ἐδήλουν ὅτι γρομφίς ἦτο τὸ ζῶον· τὰ χοιρίδια ἦσαν ἀποφόρητα. Ὅπως διατάμη τὴν ὕνδεν προσῆλθεν ὁ αὐτὸς δοῦλος ὁ δαιτρεύσας τὰ ἄλλα φαγήματα, ἀλλὰ μέγας τις, πωγωνοφόρος, ταινίαις τὰς κνήμας περιδεδεμένος καὶ πολύμιτον χλαῖναν περιβεβλημένος. Σπασάμενος δὲ τὴν θηρευτικὴν αὐτοῦ μάχαιραν βιαίως ἔπληξε τὴν πλευρὰν τοῦ ζώου καὶ ἐξέπτησαν ἐκείθεν κίχλαι. Ἀμέσως ὄρνιθοθήραι ἔτοιμοι μετὰ καλάμων ἰξευτικῶν αἰρῶσιν αὐτὰς περιπταμένας,..... Ἀπροσδοκῆτως τὰ φατνώματα ἤρχισαν νὰ ἠχῶσι καὶ τὸ ἐστιάτόριον ἅπαν ἐσεισθῇ. Ἐκπεπληγμένος ἐγὼ ἀνέστην καὶ ἐφοβήθην μὴ πεταυριστῆς τις ἀπὸ τοῦ ὀρόφου καταβῇ ἐπ' ἐμὲ, οὐδὲν ἤττον καὶ οἱ λοιποὶ συμπόται ἐκθαμβοὶ ἤρραντο τὴν κεφαλὴν περιμένοντες νὰ ἴδωσι τί ἄρα νέον ἤθελε φανῇ οὐρανόθεν. Ἀλλ' ἰδοὺ αἴφνης ἀπὸ τῶν φατνωμάτων καταγόμενος παμμεγέθης κύκλος, ὥσπερ ἀπὸ μεγάλου σκύφου ἐκκρουσθεὶς, καταπέμπεται, περὶ ὃν ἐκρέμαντο πέριξ χρυσοὶ στέφανοι καὶ ἀλάβαστρα μυρο-

φύρα. Ἐν ᾧ κελευόμεθα νὰ λάβωμεν πάντα ταῦτα ὡς ἀποφύρητα δῶρα, παρατηροῦμεν τὴν τράπεζαν· ἥδη ἐκεῖ ἦτο δίσκος παρατεθειμένος πλήρης πλακούντων..... Μετ' οὗ πολὺ διέταξεν ὁ Τριμαλχίων νὰ παρατεθῶσιν αἱ δευτέραι τράπεζαι. Οἱ δοῦλοι ἀφῆρσαν πάσας τὰς τραπέζας καὶ προσήγαγον ἄλλας καὶ διέπασαν τὸ δάπεδον διὰ ρινισμάτων κρόκῳ καὶ μίλτῳ βεβαμμένων καὶ, ὅπερ οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἰδεῖ, διὰ κόνεως τετριμμένου σεληνίτου λίθου..... Εἰσῆλθον τότε δύο δοῦλοι, οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον ἐρίσει πρὸς ἀλλήλους παρὰ τὴν δεξαμενὴν, ἔφερον δὲ εἰσέτι ἀπὸ τοῦ τραχήλου κρεμαμένους ἀμφορεῖς. Ἐν ᾧ ὁ Τριμαλχίων προσεπάθει νὰ συμβιάσῃ αὐτοῦς, ἐκείνοι ὅχι μόνον δὲν ἐπέιθοντο ἀλλὰ καὶ ἐπάτασσον τὸν ἀμφορέα ὃ εἰς τοῦ ἄλλου διὰ βάθδου. Ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ τῶν οἰνοφλύγων ἐκείνων, παρετηροῦμεν μετὰ προσοχῆς αὐτοὺς διαπληκτιζομένους, ὅτε αἰφνης βλέπομεν νὰ πίπτωσιν ἀπὸ τῶν διερρηγμένων ἀμφορέων κτένες καὶ ὄστρεα· λαβὼν δὲ τις τῶν δούλων ταῦτα ἀπὸ τοῦ δαπέδου προσήνεγκεν ἐπὶ πίνακος πρὸς τοὺς περιεστῶτας. Ἵνα μὴ ὑπολειφθῇ τῆς πολυτελείας ταύτης ὁ μάγειρος ἔφερεν ἀμέσως κοχλίας ἐπὶ ἀργυροῦ ἐσχαρίου, ὑπάρχων διὰ τρεμούσης φωνῆς. Αἰσχύνομαι ν' ἀναφέρω τὰ λοιπὰ· δοῦλοι κομοτροφοῦντες προσήνεγκον μύρα ἐν ἀργυρᾷ λεκάνῃ, πρᾶγμα ἀνήκουστον μέχρι τοῦδε καὶ ἤλειψαν δι' αὐτῶν τοὺς πόδας τῶν ἀνακειμένων, ἀφ' οὗ πρὶν εἶχον διαδέσει τὰς κνήμας καὶ τὰ σφυρὰ αὐτῶν διὰ στεφανίσκων. Τὸ ὑπολειπόμενον ἔχυσαν εἰς τὰ οἰνοφόρα ἀγγεῖα καὶ εἰς τοὺς λύχνους.....(*)

(*) Ὁ συγγραφεὺς λαμβάνει τὴν περιληπτικὴν ταύτην μετάφρασιν τοῦ ἐν τῷ Σατυρικῷ τοῦ Πετρωνίου περιγραφομένου συμποσίου τοῦ Τριμαλχίονος ἐκ τινος ἀρχείου τοῦ Wellauer καταγεχωρισμένου ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ I' τόμου τοῦ φιλολογικοῦ καὶ παιδαγωγικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ ὑπὸ Jahn καὶ Klotz ἐκδιδομένου εἰς ὃ καὶ παραπέμπει. Ἡμεῖς ἐπειράθημεν, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸν Πετρώνιον, νὰ ἐξελληνίσωμεν ὡς οἶόν τε πιστῶς αὐτὸ τὸ Λατινικὸν κείμενον. Σ. Μ.

II. ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

55. Τὸ κυριώτερον στάδιον ἐφ' ᾧ ἐτρέποντο ἐν Ῥώμῃ οἱ νέοι ἦτο κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Γ. Μαρίου χρόνους ὁ πόλεμος· τούτῳ περείποντο ἡ δόξα καὶ αἱ στρατιωτικαὶ τιμαί. Ἀπὸ τοῦ βίου δὲ τοῦ στρατιωτικοῦ οἱ μειζόνων ἐφιέμενοι εἰσήρχοντο εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνθα ἠδύναντο τὰ τύχῳσι τῶν ὑψίστων τιμῶν, τῆς ὑπατείας, τῆς τιμητείας, τῆς δικτατορίας.

Παραβαλλόμενος πρὸς τὰς δύο ταύτας μεγάλας φάσεις, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν, τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου, ὁ ἰδωτικὸς βίος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τι πάρεργον· καὶ ὥντως καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον οἱ Ῥωμαῖοι διῆγον σχεδὸν ἀφανεῖς. Ἀλλ' ἀφ' οὗτου ἐν μὲν τοῖς στρατοπέδοις μισθοφόροι ἤρχισαν νὰ πληρῶσι τὰς τάξεις, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ἤρχισε νὰ καταλύηται ἡ πολιτικὴ κοσμιότης, ἀπεδόθη, ὡς εἶκός, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μείζων τιμὴ καὶ ἀξίωμα μείζον εἰς τὸν κατ' οἶκον βίον.

Α'. ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΑΝΔΡΩΝ.

α' "Εργα.

56. 4) Ἀμπελοκομία, γεωργία, δενδροκομία, κτηνοτροφία. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰταλοῖς ἤδη ἦτο ἐν πολλῇ τιμῇ ἡ

κτηνοτροφία, πολὺ δὲ πρῶϊμα ἐτράπησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὴν γεωργίαν (§ 2), τὴν ἐντιμοτάτην καὶ εἰρηνικὴν ἐνασχόλησιν παντὸς ἐλευθέρου πολίτου. Ὁ ἀπὸ τοῦ ἀρότρου ἐπὶ τὴν δικτατωρίαν μετακληθεὶς Δ. Κόϊντος Κινκινάτος ἐκπροσωπεῖ τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηράν δίκαιταν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρξεν αὐτὸς τὸ λαμπρότατον τῶν ἀρετῶν αὐτῶν ὑπόδειγμα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπλούτησαν, ἤρχισαν ν' ἀναθέτωσι τὴν φροντίδα τῆς ἐπιστάσεως τῶν ἰδίων κτημάτων εἰς δούλους, καταλαβόντας οὕτω πάντας τοὺς ἀγροὺς, ἢ εἰς ἓνα ἐπιστάτην (*villicus*), βοηθούμενον πάλιν ὑπὸ πολλῶν δούλων. Τοιούτῳ τρόπῳ δ' καθ' αὐτὸ κύριος τοῦ κτήματος ποῦ καὶ ποῦ μόνον καὶ οἷονεὶ διαφεύγων τὴν τύρβην τῆς πρωτευούσης ἐπορεύετο εἰς τὴν ἑπαυλίην του, ὅπως ἐκεῖ ἡσυχος καὶ πάντας λανθάνων λάβῃ ἀναπνοήν.

57. Ἡ γὰρ τῆς Ἰταλίας ἦτο ὑπερβαλλόντως εὐφορος. Κάτων ὁ πρεσβύτερος, ἀξιοπιστότατος ἐν τοῖς τοιούτοις, νομίζει ὅτι αὕτη δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς ἑξ' τάξεις· καὶ τὴν μὲν πρώτην θεωρεῖ ἐπιτηδεῖαν πρὸς ἀμπελοφυτεῖαν καὶ παραγωγὴν πολλοῦ καὶ καλοῦ οἴνου, τὴν δευτέραν πρὸς κήπευσιν, τὴν τρίτην πρὸς σχηματισμὸν καλῶν βοσκῶν, τὴν τετάρτην καλὴν πρὸς ἐλαιοφυτεῖαν, τὴν πέμπτην κατὰλληλον διὰ λειμῶνας, τὴν ἕκτην γεωργήσιμον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐστήριζον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ κλήματα ἐπὶ δένδρων (*arbusta*), μάλιστα δὲ πετελεῶν, ἰτεῶν, αἰγείρων, ἐλαιῶν κλ. Ἐποιοῦν ἄρα τοῦτο ἵνα μετριάξῃται ἡ ἐπὶ τῶν ἀμπέλων ἐπενέργεια τοῦ καυστικοῦ τῆς Ἰταλίας ἡλίου; Σπανιώτερον ἀνῆπτοντο τὰ κλήματα ἐξ ἀπλῶν χαράκων (*pali*, ὅθεν *vites palare*), τότε δὲ περιεπλέκοντο εἰς τὰ στηρίγματα (*admicula* ἢ *pedamenta*) οἱ ἑλικες τῶν κλημάτων (*claviculae*, *capreoli* κλ.). Περιεφράσσοντο δὲ αἱ ἄμπελοι, ἵνα προφυλάσσωνται ἀπὸ πάσης φυσικῆς ἐπηρείας καὶ ἀπὸ τῶν κακοποιῶν ἀνθρώπων ἢ ζώων καὶ ἰδίως τῶν τράγων καὶ τῶν αἰγῶν.

58. Ἐν τῇ γεωργίᾳ μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἄροτρον (aratrum), τὸν ταρσόν (crates, crates dentata, occa), τὴν ἀρπάγην (irpex), τὴν σκαπάνην (pala), τὴν σκαλίδαν (rutrum), τὴν δίκελλαν (ligo), τὸ λίστρον (rastrum), τὸ σκαλιστήριον (sarculum) καὶ ἀξίνην (ascia). Ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν ἐτύγχανεν ἄκρας ἐπιμελείας. Ὅχι σπανίως ἡ αὐτὴ γῆ πεντάκις ἠροτριᾶτο πρὶν ἢ σπαρῇ. Τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον φυτευόμενα σιτηρὰ ἦσαν ὁ σῖτος (triticum), ἡ ζέα (ador), ἡ κριθή (hordeum), ὁ βρόμος (avena), ἡ μελίνη (panicum), ἡ κέγχρος (milium). Ἡ βρύζα (secale) ἐφύετο μόνον ὡς ζιζάνιον, τὸν δὲ ἀραβοσίτον, τὸν τόσον διαδεδομένον νῦν ἐν Ἰταλίᾳ, δὲν ἐγνώριζον οἱ παλαιοί.—Ὅσπρια (legumina) ἐκαλλιεργοῦν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐξῆς· τοὺς θέρμους (lupinus), τοὺς φασιόλους (phaselus), τοὺς κυάμους (faba), τὰ πῖσα (pisum), τοὺς ἐρεθίνθους (cicer), τοὺς φακοὺς (lens).—Χόρτους (herbæ) δὲ, τὴν μηδικὴν πόαν (herba medica), τὸ βικίον (vicia), τὸν κύτισον (cytissus), τὸν πολυμιγῆ χιλὸν (farago).—Ἐφύτευον πρὸς τούτοις γογγύλας (rapum), βουνιάδας (napus), λίνον (linum), κάνναβον (cannabis), κτλ. Καὶ ἐκ τῶν λαχάνων (olera), κρόμμυα (cepa), σκίλλας (scilla), σκόροδα (allium), ἀσπαράγους (asparagus), κράμβας (brassica), ἀγγούρους (cucumis), μηλοπέπωνας (melo), μαλάχην (malva).

59. Ὁ σῖτος ἐθερίζετο τεμνομένης τῆς καλάμης ὀλίγον κάτωθεν τοῦ στάχυος καὶ ὅχι, ὅπως τῶρα γίνεται, κάτω πρὸς τὴν ρίζαν, τὸ δὲ ὄργανον δι' οὗ ἐξετελεῖτο ἡ ἐργασία αὕτη ἐκαλεῖτο falx, ἥτις λέξις δρέπανον ἅμα καὶ ἄρπην δηλοῖ. Τὰς ἐναπομενούσας καλάμας (stramen, stramentum) ἀπέκοπτον μετὰ ταῦτα, διαιροῦντες οὕτω τὴν ἐργασίαν τοῦ θερισμοῦ, ὅχι πολὺ πρακτικῶς, εἰς δύο μέρη. Οἱ ἐν τοῖς κοφίνοις (corbis messoria) συλλεχθέντες στάχυες ἐσωρεύοντο εἰς τὴν ἄλωνα (area), ὑπαιθρον χώρον εὐτρεπισμένον ἐπὶ

τούτω καὶ ἐξωμαλισμένον δι' ἐπισσεσγαμένης γῆς ἢ πηλοῦ, ἐκεῖ δὲ ἢ κατεπατοῦντο ὑπὸ τῶν περιανομένων βοῶν ἢ ἡμιόνων ἢ ἡλωνεύοντο δι' ἀλεστικῆς μηχανῆς καὶ ἐχωρίζοντο οὕτως ἀπ' αὐτῶν οἱ κόκκοι τοῦ σίτου. Σπανίως ἀναφέρονται ἐστεγασμέναι ἄλωνα παρὰ Ῥωμαίοις, οὐδ' ἦσαν αὐταὶ ἀναγκαῖαι ὑπὸ τὸν αἶθριον οὐρανὸν τῆς Ἰταλίας.

60. Δενδροκομία. Ἡ τῶν ἰτεώνων (*salicta*) ἐπιμέλεια ἀπετέλει ἴδιον κλάδον τῆς παρὰ Ῥωμαίοις δενδροκομικῆς. Ἀπὸ ῥάβδων ἰτέας ἐπλέκοντο οἱ κόφινοι καὶ ἄλλα πλέγματα, ὧν ποικίλην ἐποιοῦντο χρῆσιν πρὸς διήθησιν τοῦ οἴνου, πρὸς δέσιν καρποφόρων δένδρων κτέ., τὰ δὲ φύλλα τῆς ἰτέας μετεχειρίζοντο ὡς βόσκημα.—Τὰ ὀπωρικὰ καθόλου εἶχον τότε πλειότεραν ἀξίαν ἢ παρ' ἡμῖν. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐφύτευον τὰ ὀπωροφόρα δένδρα ἐν ἰδιαιτέροις κήποις, ἀλλ' ἡγάπων, εἶνε δὲ κατὰ τοῦτο ἀξιομίμητοι, νὰ φυτεύωσιν αὐτὰ περὶ τοὺς ἀγρούς. Καταλέγομεν ἐξῆς τὰ συχνότερα ἀναφερόμενα ὀπωροφόρα δένδρα· ἐλαίαν (*olea*), συκῆν (*figus*), ροιάν (*malus granata*), μηλέαν (*malus*), ἄπιον (*pirus*), κερασίαν (*cerasus*), κερναίαν (*cornus*), συκαμινέαν (*morus*), καρύαν (*nux*) καρύαν τὴν βασιλικὴν (*juglans*) κτέ. Τὴν πορτογαλλέαν τὴν κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζουσιν τὰ νῦν τὴν χώραν τῶν Ἰταλῶν, δὲν ἐγνώριζον οἱ Ῥωμαῖοι.

61. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν οἱ Ἰταλοὶ ἀγρόται περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τότε τὴν ἀγωγὴν τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων, τῶν βοῶν, τῶν αἰγῶν, τῶν προβάτων, τῶν χοίρων καὶ τῶν πτηνῶν, εἴτε τῶν κατοικιδίων, εἴτε καὶ ἄλλων σπανιωτέρων καὶ πολυτιμοτέρων, ἐγχωρίων ἢ ξένων. Οἶονεὶ μεγαλαυχῶν λέγει ἐν τοῖς Γεωργικοῖς (II, 436 κέ) ὁ Οὐεργίλιος περὶ τῆς Ἰταλίας·

Sed neque Medorum, silvæ ditissima, terra,
Neque pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus

Landibus Italiae certent, non Bactra, neque Indi
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere satis immanis dendibus hydri,
Nec galei densisque virum seges horruit hastis;
Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
Implevere, tenent oleæ armenta que læta.

62. 2) Ἐμπορία, χειροτεχνία. Ἡ ἐμπορικὴ συνθήκη μετὰ τῆς Καρχηδόνας (509, ἀνανεωθείσα καὶ πάλιν βραδύτερον. Πρβλ. Πολύβ. III, 22 καὶ Λίβιον VII, 27. IX, 43) οὐ μόνον παρεκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει κατέλυσε τὴν καὶ ἤδη καθ' αὐτὴν ὄχι πολλοῦ λόγου ἀξίαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐμπορίαν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου οὐδ' ἅπαξ ἠδυνήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ν' ἀνυψώσωσι τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν καθάπερ δικαίως τις θὰ προσεδόκα· ἀλλὰ καὶ κοσμοκράτορες ὅτε ἐγένοντο, ὄχι εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ ἐμπορία τοῦ κόσμου συνεκεντρώθη. Μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἤρχοντο κατὰ βαθμοὺς αἱ ἐξῆς ἐμπορικαὶ πόλεις· ἡ Κυρήνη, αἱ Συράκοσαι, ὁ Τάρας, ἡ Μασσαλία. Οὐδὲν ἦττον ὁμοῦς ἡ Ῥώμη τὰ μάλιστα ἠδδοκίμησεν ὡς ἐμπορικὸς σταθμὸς συνάπτων τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὴν Δύσιν, ὄχι μόνον ἕνεκα τοῦ εἰς αὐτὴν εἰσκομιζομένου σίτου ἀλλὰ καὶ τῶν πανταχόθεν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς τρυφῆς καὶ ἀβρᾶς Ἀνατολῆς ἐκεῖ ἐναποταμιευμένων παντοίων εἰδῶν τῆς πολυτελείας καὶ τῶν συρρεόντων πολυαρίθμων δούλων.—Ἡ ἐθνικὴ ὁμοῦς τῶν Ῥωμαίων ὑπερηφάνεια ἐκώλυεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ περιορίσωσι δι' εἰδικῶν ὀργανισμῶν ἢ συνθηκῶν τὴν ἐμπορίαν καὶ ἐπιμιξίαν καὶ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἐλεύθεροι ὑπῆρχον οἱ εἰς αὐτὴν ὑποτεταγμένοι λαοὶ νὰ ἐμπορεύωνται κατὰ τὸ δοκοῦν· διότι οἱ Ῥωμαῖοι πᾶν τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐνόμιζον ὡς ὄχι τιμητικὸν πρᾶγμα,

ὄθεν καὶ ἐπανελημμένως ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς συγκλητικούς τὴν τοιαύτην ἀσκησιν (Liv. XXIII, 63).—Ἐν τιμῇ ὅμως ἦτο τὸ μέγα ἐμπόριον, ὅπερ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἥσκουν καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἱππεῖς διὰ τῆς μισθώσεως τῶν τελωνείων (negociatores, publicani. Cic. pro leg. Manil. 7). Ὁ καθ' αὐτὸ ἐμπορος δ' ἐπὶ σκοπῷ κέρδους μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἐπὶ ἰδίου πλοίου (*) διαπλέων τὰς θαλάσσας (Horat. Sat. I, 4, 6 καὶ ἀλλαχοῦ) ἐκαλεῖτο mercator. Πολλοὶ καταπεφρυνημένοι ἦσαν οἱ κάπηλοι (caupo) οἱ προπῶλαι (propola) καὶ οἱ μεταπράται (institor), ὧν τὰ ἔργα κατελέγοντο εἰς τὰς ἀνελευθέρους ἀσχολίας (sordida negotia.)

63. Ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐμπορίας διακριτέαι αἱ καλούμεναι nundinae (novem dies), τελούμεναι ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ δι' ἐννάτης ἡμέρας ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀγορανόμων. Συνήρχοντο δηλονότι οἱ ἀγρόται τὴν τεταγμένην ἡμέραν εἰς τὰς ἐν Ῥώμῃ ἀγορὰς κομίζοντες ἐκ τῶν ἀγρῶν τὰ τε προϊόντα τῆς γῆς καὶ τὰ ἄλλα ὄνια καὶ ἐπώλουν αὐτὰ εἰς τοὺς ἀστούς. Εἶχον δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἰδίαν ἀγορὰν δι' ἕκαστον εἶδος ὀνίων καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τούτων ἐκάλουν αὐτὴν, οἷον ἀγορὰν βοῶν (forum boarium), χοίρων (suarium), ἰχθύων (piscarium), λαχάνων (olitorium), ἄρτου (pistorium). Συνήγοντο δὲ δι' ἐννάτης ἡμέρας αἱ ἀγοραὶ αὗται διότι κατ' ἐνεάδας ἡρίθμουν οἱ ἀρχαιότεροι καὶ ὅχι καθ' ἐβδομάδας ὅπως νῦν ἢ καθ' ἐβδομάδας διαίσεις τοῦ μηνὸς εἰσῆχθη ἐπὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοκρατόρων.

64. Καὶ οἱ χειροτέχνη ἐτύγχανον ἐπίσης πολὺ μικρὰς ὑπολήψεως ὥσπερ οἱ κάπηλοι (Cic. de off. I, 42. Opifices omnes in sordida arte versantur). Τὰς χειροτεχνίας ἥσκουν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ δοῦλοι ἢ καὶ οἱ πελάται τῶν πατρι-

(*) Περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων ἰδὲ Θ. Βενιζέλου Περὶ τῶν πολεμικῶν τῶν Ῥωμαίων σ. 53 κέξ. Σ.Μ.

κίων, βραδυτέρον καὶ πολλοὶ πτωχοὶ πολῖται· ἐξαίρετως ἐτρέποντο ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἔργα, ὡς εἰκὸς, οἱ ἀπελεύθεροι. Τοὺς χειροτέχνους ἅπαντας δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς ἐννέα τάξεις, ὡς ἐξῆς· α) αὐλητὰς, β') χρυσοχόους, γ') τέκτονας δ') βαφεῖς, ε) βυρσοτόμους, ς') βυρσοδέψας, ζ') χαλκεῖς, ή) κεραμεῖς, θ') ὑποδηματοποιούς, ράπτας, κρεωπώλας, κτλ.

65. Παραθέτομεν ἐξῆς τοὺς πίνακας τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, μέτρων καὶ σταθμῶν κατὰ τὸν Lübker (Reallexicon).

Α'. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ.

4. Πρὸ τοῦ Ἀγρόστου (τὸ δηνάριον=1[7 οὐγκίας).

α. Χαλκᾶ νομίσματα.				β. Ἀργυρᾶ νομίσματα.			
Sextula				Teruncius			
1	12	Quadrans		2	Sembella		
2	1	Triens		4	Libella		
3	2						
6	4						
12	8						
24	46			16			
48	32			32			
96	64			64			

2. Μετὰ τὸν Αὔγουστον (τὸ δηνάριον=4]3 οὐγκίας).

Sextula									
1	4]2	Quadrans							
2	1	4]3	Triens						
3	2	1	4]2	Semissis					
6	4	3	2	AS					
12	8	6	4	2	Dupondius				
24	16	12	8	4	2	SESTERTIUS			
48	32	24	16	8	4	2	Quinarius		
96	64	48	32	16	8	4	2	Denarius	

Σημ. Τὸ ἀσσάριον ἠδύνατο 40 περίπου λεπτά, ὁ σιστέριος 25 λεπτά καὶ τὸ δηνάριον 4 δραχμὴν (ιδ. καὶ § 413).

Β'. ΜΕΤΡΑ ΜΙΚΡΟΥΣ.

4. Μικρότερα.

Digitus									
1	4]3	VNCIA ἢ Pollex							
4	3	Palmus							
12	9	3	Palmus major						
16	12	4	1]3	PES					
20	15	5	1]2]3	1	4]4	Palmipes			
24	18	6	2	1	1]2	1	4]5	CVBITVS.	

Σημ.. Ὁ ῥωμαϊκὸς ποὺς ἦτο ὀλίγον μικρότερος τοῦ νῦν ἐν χρήσει.

2. Μεγαλήτερα

PES					
1 1/2	Cubitus				
2 1/2	4 2/3	Gradus ἢ Pes sestertius			
5	3 1/3	2	PASSVS		
10	6 2/3	4	2	Decempeda ἢ Pertica	
120	80	48	24	12	Actus
5000	333 3 1/3	2000	4000	500	44 2/3 MILLE PASSVVM.

Σημ. Mille passuum εἴτε ἐν ῥωμαϊκὸν μίλλιον=8 ἑλλ. στάδια.

5. Μετρα ἐπιγραφείας.

PES QVADRATVS									
400	Scrupulum ἢ Decempeda quadrata								
480	4 4/5	ACTVS SIMPLEX							
2400	24	5	Uncia						
3600	36	7 1/2	4 1/2	Clima					
14,400	444	30	6	ACTVS QVADRATVS					
28,800	288	60	42	2	JVGERVVM				
57,600	576	120	24	4	Heredium				
5,760,000	57,600	42,000	2400	400	200	100	Centuria		
23,040,000	230,400	48,000	9600	800	400	4	Saltus.		

Σημ. Τὸ jugerum=28 καθεὶκά μέτρα.

4. Μέτρα χωρητικότητας υγρών.

Ligula	CYATHVS									
4	1	2	Acetabulum							
6	3	4	Quartarius							
12	6	8	Hemina & Cotyla							
24	12	16	Sextarius							
48	24	32	Congius							
288	144	192	Uria							
4152	2076	2768	Amphora							
2301	1150.5	1534	Quadrantal							
46,080	23,040	30,720	Culeus							

Σημ. Ὁ modius=1/3 τοῦ ἀμφορέως (amphora), 6 δὲ modii=1 μέδιονον (medimnus).

5. Μέτρα χωρητικότητας στερεῶν.

Ligula	CYATHVS									
4	1	2	Acetabulum							
6	3	4	Quartarius							
12	6	8	Hemina & Cotyla							
24	12	16	Sextarius							
48	24	32	Semimodius							
384	192	256	Modius							
768	384	512	MODIVS.							

Σημ. Ὁ ἀμφορέως (amphora)=1 κυβικὸν ῥωμαϊκὸν πόδα.

Γ'. ΣΤΑΘΜΑ.

VNCIA	Seseuncia ⁊ Sescunx
1	1 1 2
2	1 4 3 Sextans
3	2 1 2 Quadrans ⁊ Teruncius
4	2 1 3 Triens
5	3 1 3 Quincunx
6	4 3 2 SEMIS ⁊ Semissis
7	4 1 3 Septunx
8	5 1 3 Bes ⁊ Bessis
9	6 4 2 Dodrans
10	6 4 3 Dextans
11	7 4 3 Deunx AS
12	8 6 4 Libra.

Σημ. Ἡ ῥωμαϊκὴ λίτρα (as, libra) ἦτο ὀλίγον τι μικρό-
τέρα τῆς νῦν ἐν χρήσει ἀγγλικῆς λίτρας.

β. Τέρψεις.

66. 1) Παιδιὰ καὶ ἀγῶνες, ἵππασία, κυνηγεσία. Περί κυ-
βείας καὶ πεττείας ἐπραγματεύθημεν ἐν τῇ 46 παραγράφῳ.
Ἐκ τῶν ἄλλων παιδιῶν πρωτίστην κατέχουσι θέσιν αἱ ἀσκοῦ-
σαι τὸ σῶμα. Ἐν ᾧ παρ' ὑμῖν σήμερον οἱ πρεσβύτεροι ἢ ὑψη-
λὴν κατέχοντες ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν ἤθελον καταγελασθῇ
καὶ νομισθῇ μομφῆς ἄξιοι ἐὰν ἀρεσκόμενοι εἰς τὰς τοιαύτας
παιδιάς ἤθελον ἐπιδοθῇ εἰς αὐτάς, ἐν Ῥώμῃ ἀπ' ἐναντίας ὁ
παραμελῶν τοῦ νὰ ἀσκῇ συντόνως τὸ σῶμα καὶ οἶονεῖ εἰς πό-
λεμον ἀείποτε νὰ παρασκευάζεται κατηγορεῖτο ὡς ῥάθυμος.
Ὁ πολίτης ἀνῆκε ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν πολιτείαν καὶ
διὰ τοῦτο ὤφειλε πάντοτε νὰ παρασκευάζεται, ὅπως ὅταν ἡ
πατρίς ἤθελε καλέσει αὐτὸν νὰ εὕρεθῇ ἔτοιμος νὰ τὴν ὑπερα-
σπίσῃ.—Καταλεκτέος ἐν πρώτοις ὁ σφαιρισμὸς (pila), ὅστις
ἐπαίζετο ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ σφαιριστηρίῳ (§ 46) ἢ ἐν ἄλλῳ
καταλλήλῳ καὶ προσηλίῳ ὑπαίθρῳ χώρῳ καὶ κατὰ διαφόρους
τρόπους εἴτε διὰ μεγάλου θύλακος πλήρους ἀέρος (follis),
εἴτε καὶ διὰ μικροτέρας σφαίρας (harpastum, pilla paga-
nica, trigon).—Ἦσκούντο ἔπειτα διὰ τῶν ἀλτήρων (hal-
teres), οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν κάμακες διευκολύνοντες
τὸ πηδημα, βραδύτερον δὲ μολύβδινα γυμναστικὰ ὄργανα,
παρεμφερῇ πρὸς τὰ σήμερον πρὸς τοῦτο χρησιμεύοντα, δι' ὧν
ἐπερρώνουν τοὺς μῦς τῶν βραχιόνων.—Ἐκ τῶν ἀσκήσεων
τῶν νεοσυλλέκτων (tirones) καὶ τῶν μονομάχων (gladiato-
res) προσελήφθη καὶ ἡ κατὰ σκόλοπος σκιαμαχία εἰς τὴν
συνήθη γυμναστικὴν, συνισταμένη εἰς τὸ νὰ πληττώσιν ἐπι-
δεξίως οἱ νέοι ἱστάμενοι, βαδίζοντες, τρέχοντες ἢ πηδῶν-
τες καὶ φέροντες βραρεῖαν ξυλίνην ἀσπίδα, διὰ ξυλίνου δόρα-
τος ἢ ξίφους (pilum, gladius) σκόλοπα ἐμπεπηγότα εἰς τὴν
γῆν. Ἐγυμνάζοντο πρὸς τούτοις ὡς εἰκὸς καὶ εἰς τὴν πάλην
(lucta), τὸν δίσκον (discus), τὴν ἵππασίαν (equitatio). Περι-

εφέροντο ἔφιπποι ἀνὰ τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως οἱ νέοι ἀσκούν-
τες τοὺς ἵππους αὐτῶν ἐν τῇ θερμότητι τοῦ ἡλίου, τῷ κονι-
ορτῷ καὶ τῷ ἰδρῶτι ὅπως ἀκολουθῶσιν ἐν τῷ δέοντι χρόνῳ
τὰς νικηφόρους λεγεῶνας. Οὐχ ἦττον ἐπιμελῶς ἐσπούδαζον
περὶ τὴν θήραν.

Venatu invigilant pueri silvas que fatigant,
Flectere ludus equos et spicula tendere cornu ;
At patiens operum parvoque assueta juvenus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.

(Virg. *Æn.* IX. 605—608).

Ἡγάπων πρὸ πάντων νὰ θηρεύωσι τὸν ἄγριον χοῖρον, ἀναμ-
φιβόλως διότι τοῦτο ἦτο τὸ ἀγριώτερον θῆριον ἐξ ὅσων ὑπῆρ-
χον ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ λύκος εἶνε μὲν τὸ μέγιστον τῶν ἐκεῖ δι-
αιτωμένων, ἀλλὰ πολὺ δειλότερος τοῦ ἀγρίου χοίρου. Πρὸς τὴν
τοιαύτην δὲ θήραν μετεχειρίζοντο τὴν σιγύνην (*venabulum*),
τὸ τόξον (*arcus*), τοὺς θηρευτικοὺς κύνες (*canes venatici*)
καὶ τὸν ἵππον τὸν θηρευτικὸν (*equus venator*).

67. Οἱ ἀγῶνες (*ludi publici*) ἀπετέλουν κυριώτατον μέρος
τῆς παρὰ Ῥωμαίοις λατρείας· ἐπειδὴ δὲ ἡ λατρεία εἶνε ἀχώ-
ριστος ἀπὸ τοῦ δημοσίου βίου, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ περὶ τῶν
ἀγῶνων πραγματεία, κατὰ τὰς ἀρχαίας θεωρίας, ἀνήκει κυ-
ρίως εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἀρχαιολογίας, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς
τὸν δημόσιον βίον τῶν Ῥωμαίων. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπὶ το-
σοῦτον συνειθίσαμεν πᾶσαν οἰανδὴποτε παιδιὰν καθόλου νὰ
ὑπολαμβάνωμεν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὥστε
δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ εἰπωμέν τινα ἐν συνόψει περὶ τῶν
παρὰ Ῥωμαίοις ἀγῶνων.

68. Οἱ σπουδαιότεροι λοιπὸν τῶν ἀγῶνων τῶν στενώτατα
συνεχομένων πρὸς τὴν τῶν θεῶν λατρείαν εἶνε· τὰ Ἀπολλώ-
νια (*ludi Apollinares*), τὰ Καπετωλεῖα (*ludi Capitolini*),
οἱ πρὸς τιμὴν τῆς Χλωρίδος ἀγῶνες (*ludi Florales*), οἱ με-
γάλοι ἀγῶνες (*ludi Magni*), τὰ πρὸς τιμὴν τῆς Κυβέλης

τελούμενα Μεγαλήσια (ludi Megalenses), οἱ δημοτικοὶ ἀγῶ-
νες (ludi Plebeji), ἀγόμενοι πρὸς ἑόρτασιν τῆς παλαιᾶς διαλ-
λαγῆς τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων, οἱ ῥωμαῖκοι ἀγῶ-
νες (ludi Romani), ἑορτὴ τῶν πατρικίων, ἡ ἑκατονταέτη-
ρος ἑορτὴ (ludi saeculares), δημοτελέστατα δι' ἑκατοστοῦ
ἔτους τελουμένη, ἐν ᾗ ὁ κήρυξ ἐκάλει τὸν λαὸν κηρύσσων
Convenite ad ludos spectandos, quos neque specta-
vit quisquam, nec spectaturus est. Περὶ τῶν ῥωμαϊκῶν
τούτων ἀγώνων ἰδὲ πλὴν ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς χωρία· Τίτ. λίβ.
II, 36. V, 20. XXIII, 10. XXV, 12. XXVI, 23. XXVII,
21. XXIX, 14. XXXI, 4 Cic. Verr. I, 10, 31. Οἱ ἀγῶ-
νες κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐτελοῦντο διη-
ροῦντο εἰς ἵπποδρόμους ἢ κίρκησια (ludi circenses), ἀγῶνας
μονομάχων (ludi gladiatorii) καὶ σκηنيκοὺς ἢ θεατρικοὺς
ἀγῶνας (ludi scenici).

69. Ludi circenses, δρόμος ἵππων καὶ ἄρμάτων. Οὗτοι
περιελάμβανον δρόμον (cursus), ἀγῶνα γυμνικὸν (certamen
gymnicum), ἱππικὸν ἀγῶνα παίδων (ludus Trojae. Virg.
Aen. V, 545—603), θηριομαχίαν (venatio), ἵππομαχίαν
καὶ πεζομαχίαν (pugna pedestris et equestris) καὶ ναυμα-
χίαν (naumachia). Ἡ ἄρματοδρομία καὶ ὁ διάυλος δρόμος τῶν
ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων διετέλεσαν ὅντα τὰ κυριώτατα μέρη
τῶν ἀγώνων τούτων. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὥς περ οἱ Ἕλληνες, ὑπερ-
βαλλόντως ἐτέρποντο ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν τοιούτων ἀγώνων ἀπ'
ἀρχῆς μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς αἱ αἵματηραὶ σκηναὶ τοῦ
Ἀμφιθεάτρου εἶχον διαφθεῖρει τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ δια-
στρέψει τὴν πρὸς τὰ καλὰ αἴσθησιν. Ὁ λαμπρότατος ἐν Ῥώ-
μῃ ἵπποδρόμος ἦτο ὁ μέγιστος καλούμενος Κίρκος (Circus
maximus), ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν βασιλέων μέχρι Κωνσταν-
τίνου τοῦ μεγάλου ἀδιαιλείπτως καθωραϊζόμενος καὶ μεγαλυ-
νόμενος, δυνάμενος δὲ τελευταῖον νὰ περιλάβῃ 383,000
θεατὰς.

70. *Ludi gladiatorii*, ἀγῶνες μονομάχων ἢ τοῦ ἀμφιθεάτρου, διότι ἐκεῖ ἐτελοῦντο. Ἦσαν βδελυροὶ καὶ ἀποτρόπαιοι, κατήσχυον δ' ἀληθῶς τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ ἀμφιθέατρον ἦτο ὡσείδες οἰκοδόμημα ἀφωρισμένον κατ' ἐξοχὴν μὲν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς θηριομαχίας. Ἐν τῷ μέσῳ ἐξετείνετο τὸ ἀγωνιστήριον ἢ παλαίστρα (*arena*), περὶ αὐτὸ δὲ ὑψοῦντο κύκλῳ αἱ θέσεις τῶν θεατῶν (*podium, gradus*). Ἀνωθεν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἐξετείνετο μέγα καταπέτασμα (*velarium*) προφυλάττον τοὺς θεωμένους ἀπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἢ τῆς βροχῆς. Ἐρείπια ἀμφιθεάτρων διεσώθησαν ἐν Ῥώμῃ (*il Colosseo*), ἐν Οὐρηῶνι (*Verona*), ἐν Καπύῃ καὶ ἐν Νεμαύσῳ (*Nîmes*). — Οἱ ἀγῶνες τῶν μονομάχων προῆλθον ἐκ τῆς Τυρρηνίας, ἐνθα ὅπως ποτὲ περὶ τὸν τάφον τοῦ Πατρόκλου (*Ἰλ. Ψ. 802*), ἐτελοῦντο περὶ τοὺς τάφους τῶν ἐπιφανῶν τοιοῦτοι ἐπιτάφιοι ἀγῶνες. Οἱ μονομάχοι (*gladiatores*) τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἄνδρες αἰχμαλωτισθέντες ἐν πολέμῳ, βραδύτερον δὲ ἐμισθοῦντο οἱ βουλόμενοι ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ (*familia gladiatorum*, μάλιστα ἐν Καμπανίᾳ) ὑπὸ μονομαχοτρόφου (*lanista*), ὅστις παρεσκεύαζε τοιούτους ἀγῶνας πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ. Οἱ μονομάχοι οἱ ἀνδραγαθίας ἢ δεξιότητος ἕνεκα τυχόντες τῆς εὐνοίας τοῦ δήμου ἐλάμβανον τὴν συμβολικὴν σπάθην ἢ ῥάβδον (*rudis*) καὶ ἀπελύοντο εἰς τὸ ἐξῆς τῶν ἀγώνων (*rudem accipere, rude donari*. *Horat Epist. I, 1, 2*), οἱ δὲ νικῶντες ἐλάμβανον κλάδον φοίνικος (*palma*), ἀπὸ δὲ Αὐγούστου εἰσηγησαμένου, χρήματα (*βραβεῖον, brabeum*). Ὁ ἐν τῷ ἀγῶνι ἡττώμενος μονομάχος ἠδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ ἔλεος τοῦ λαοῦ ὑψῶν τὸν λιχανὸν δάκτυλον (*tollere digitum*). Καὶ εἰ μὲν κατένυσον οἱ θεώμενοι νὰ δώσωσι τὴν αἰτηθεῖσαν χάριν (*missio*), ἀνέτεινον τὴν χεῖρα μεθ' ὑπεσταλμένου τοῦ ἀντίχειρος (*pollicem premere*), ἄλλως δὲ μετ' ἀνατεταμένου (*pollicem vertere*) καὶ τοῦτο ἐδήλου ὅτι ἔ-

πρεπεν ὁ μονομάχος ν' ἀποθάνῃ. Οἱ νεκροὶ ἀφείλκοντο ἀπὸ τῆς ἄμμου (arena) δι' ἀγκίστρων (unco trahebantur).

Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας μόνον οἱ ὀπωσισταὶ δοῦλοι ἠγωνίζοντο ὡς μονομάχοι· ὅτε ὅμως βραδύτερον ἢ τῶν τοιούτων θεαμάτων ἐπιθυμία ἤρχισε νὰ γενικεύηται παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, νὰ παρορῶνται δὲ οἱ εὐγενέστεροι ἀγῶνες τοῦ κίρκου, τότε πλεον ὥςτις ἐπιδημικὴ μανία κατέλαβε τοὺς Ῥωμαίους, κατήρχοντο δὲ εἰς τὸ ἀγωνιστήριον τοῦ ἀμφιθεάτρου ὡς μονομάχοι καὶ ἐλεύθεροι πολῖται καὶ πατρίκιοι καὶ ἱππεῖς καὶ εὐγενεῖς γυναῖκες καὶ αὐτὸς τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Κόμμοδος (Juvenal. Sat. II, 43. VIII, 291. Tac. Annal. XV, 32. Sueton. Ner. 12 κτλ. ἴδὲ καὶ τὸν Στάτιον ἐν Sylv. I, 6, 57, ἔνθα καὶ περὶ νάνων γίνεται λόγος ὡς ζηλωσάντων τὴν δόξαν τῶν μονομάχων).

Αἱ venationes, θηριομαχίαι, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτηρὸς των, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὸ ἀμφιθέατρον ἢ εἰς τὸν κίρκον. Ἀνευρίσκομεν δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς τὸ πρῶτον στρατηγοὶ νικηφόροι ἐκόμιζον μεθ' ἑαυτῶν εἰς Ῥώμην ἀπὸ ξένων χωρῶν ἄγρια ἢ σπάνια θηρία, ὅχι ὅπως ταῦτα ἀβλαβῶς ἐκτεθῶσιν εἰς θέαν ἐν κήπῳ ζωολογικῷ, ὅπως τὰ νῦν γίνεται, ἀλλ' ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς ἀγῶνας αἵματηρούς. Διηγωνίζοντο λοιπὸν ἐλέφαντες πρὸς ῥινόκερω, τίγρεις πρὸς λέοντας κτέ., ἀλλὰ καὶ ἄνδρες (θηριομάχαι, bestiarii) πρὸς θηρία. Ἦσαν δ' οἱ θηριομάχαι εἴτε δοῦλοι ἢ ἐλεύθεροι μισθοῦντες ἑαυτοὺς, εἴτε κακοῦργοι καταδεδικασμένοι εἰς τὸ ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς θηρία (ὡς τοιοῦτοι ἐθηριομάχησαν καὶ οἱ χριστιανοὶ μάρτυρες).

Μεγαλοπρεπέστατοι τοῦ εἶδους τούτου ἀγῶνες ἦσαν οἱ τεθέντες ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, καθ' οὓς πεντακόσιοι λέοντες ἀφέθησαν εἰς τὸ ἀγωνιστήριον ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, καθ' οὓς κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν τρεῖς χιλιάδες καὶ πεντακόσια ζῶα διηγωνίσθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ

Καλιγόλα, καθ' οὗς τετρακόσιοι ἄρχοι διεπάλαισαν πρὸς τοσαῦτα λυθικά θηρία. (*)

71. *Ludi Scenici*. Οἱ σκηνικοὶ ἀγῶνες, οὗς ἐτίθεσαν εἰς θεάν τοῦ λαοῦ, χωρὶς οὐδὲν ν' ἀναλίσκη, ἡ πολιτεία, οἱ κουρούλιοι ἀγορανόμοι (*aediles curuli*) καὶ ὁ ἀστικός πραιτωρ (*praetor urbanus*), εἶνε ἐξ ὧν τῶν ῥωμαϊκῶν ἀγώνων οἱ μᾶλλον συνάδοντες πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἐθιζόμενα. Εἰσερχόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸ θέατρον δὲν ἐπλήρονον ἀπ' εὐθείας τὴν τιμὴν τῆς εἰσόδου, ἀλλ' ἐπεδείκνυον δελτίον (*tessera*), ἐφ' οὗ ἦτο σεσημασμένος ὁ ἀριθμὸς τῆς θέσεως, ἣν ἐμελλον νὰ καταλάβωσι. Τοιοῦτον δελτίον εἰσόδου ἀνευρέθη ἐν Πομπηΐ, φέρον τὰς λέξεις CAV. II. CVN. III. GRAND. VIII. CASINA. PLAVTI. Θὰ ἐδιδάχθη δὲ ἐν Πομπηΐ ἡ *Casina* τοῦ Πλάτου 263 τοῦλάχιστον ἔτη πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ θεάτρα ἦσαν ἀπλούστατα ἢ μᾶλλον οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ ξύλιναι σκηναὶ ταχέως ἰδρυόμεναι καὶ ταχέως πάλιν ἀνασπώμεναι. Ὁ Πομπήϊος πρῶτος ἔκτισεν ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπὲς ἐλόλιθον θέατρον δυνάμενον νὰ περιλάβῃ τεσσαράκοντα χιλιάδας θεατὰς, ἔπειτα ὁ Βάλβος ἄλλο, χωροῦν τριάκοντα καὶ μίαν χιλιάδα καὶ τέλος ὁ Αὐγουστος τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Μαρκέλλου, ἐν ᾧ τριάκοντα χιλιάδες ἠδύνατο ἀνέτως νὰ κάθονται. Καὶ τὰ τρία ταῦτα θεάτρα ἔκειντο ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πεδίου.—Τὰ κύρια μέρη τοῦ ῥωμαϊκοῦ θεάτρου ἦσαν τὸ κοῖλον (*cavea*) καὶ ἡ σκηνή (*scena*). Τὸ κοῖλον, τὸ καὶ κυρίως θέατρον, εἶχε σχῆμα τοξοειδὲς καὶ ἀπετέλει μέγα ἡμικύκλιον. Τὸ δὲ πρὸς τῇ σκηνῇ μέρος αὐτοῦ, ἐκαλεῖτο μὲν ὡς παρ' Ἑλλήσιν ὀρχήστρα (*orchestra*), δὲν ἦτο ὁμῶς ὅπως παρ' ἐκείνοις ὠρισμένον διὰ τὸν χορὸν, διότι ἐστεροῦντο χο-

(*) Ἐὰν ἀναγνώσωσιν οἱ περιεργότεροι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ν. Κωστή ἀρθρον Τὰ ἐν τοῖς ἀμφιθέατροις τῶν Ῥωμαίων θεάματα, ἐν Ἀττικῷ ἡμερολόγιῳ τοῦ ἔτους 1873. Σ. Μ.

ροῦ τὰ ῥωμαϊκὰ δράματα, ἀλλὰ περιελάμβανε τὰ ἐδῶλια τῶν συγκλητικῶν, τῶν ἐστιᾶδων καὶ τὴν ὑψηλότερον τοποθετημένην τιμίαν ἔδραν τοῦ Πραίτορος· ἦτο δ' ἄλλως ἢ ῥωμαϊκὴ ὀρχήστρα πολὺ μικροτέρα τῆς ἑλληνικῆς. Ὅπισθεν τῶν θέσεων τούτων ὑπῆρχον δεκατέσσαρες σειραὶ ἐδρῶν, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἱππεῖς, μετὰ ταύτας δὲ πάλιν αἱ θέσεις τῶν λοιπῶν θεατῶν, κατὰ τὴν τάξιν τοῦ γένους καὶ τοῦ ἀξιώματος. Διεπάσσετο δὲ συχνάκις τὸ θέατρον διὰ παντοίων ἀνθρώπων καὶ ἐρραντίζετο δι' εὐώδους ἄχνης (*sparsio*), πολυτελῆ δὲ καὶ ποικιλόχροα καταπετάσματα (*velaria*) ὑπεράνω αὐτοῦ ἐκτεινόμενα ἐσκέπαζον τοὺς θεωμένους ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἢ ἀπὸ τῆς βροχῆς. Ἡ σκηνὴ ἔχουσα σχῆμα ὀρθογωνίου ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας διὰ χαμηλοῦ τειχίσματος (*λογεῖον, pulpitum*), τρεῖς δὲ τοῖχοι, ἐν ἑκάστῳ τῶν ὁποίων ἠνοίγετο μία θύρα, περιέκλειον αὐτὴν κατὰ τὰ τρία μέρη. Ἡ αὐλαία (*aulæa, aulæum*), κατὰ τὰ παρ' Ἑλλήσιν ἐθιζόμενα κατεβιβάζετο μὲν ἐν τῇ ἐνάρξει τοῦ δράματος (*aulæa præmuntur*), περὶ κύλινδρον τυλισσομένη, ἀνεβιβάζετο δὲ μετὰ τὸ τέλος (*aulæa tolluntur*). Διὰ δὲ τῶν περιάκτων ἐπεφέροντο αἶψης ἐπὶ τῆς σκηνῆς θεοὶ (*deus ex machina*). — Εἰς τὸ θέατρον παρῆσαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδιά, τοὺς δούλους μόνον ἀπεκώλυον τοῦ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτό. Ἡ διδασκαλία τῶν δραμάτων συχνάκις ἤρχιζεν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ. Πολλὰ χωρία συγγραφέων (*Horat. Epist. II, 1, 202. Ars poet. 154. Od. I, 20, 4. Epist. II, 1, 185, 178. κτῆ. κτῆ.*) μαρτυροῦσι μεθ' ὅσον σφοδρῶς διαφέροντος ἐθεῖατο τὰς παραστάσεις τὸ ἀκαταπόνητον ῥωμαϊκὸν κοινόν. Τὸν ἀποτυγχάνοντα ὑποκριτὴν ἀπεδοκίμαζον συρίζοντες (*sibilus*), θορυβοῦντες (*fremitus*), ἢ τέλος ἀπαιτοῦντες ν' ἀποχωρήσῃ ὅλως τῆς παραστάσεως, ὁ τοιοῦτος δὲ ἠδύνατο καὶ νὰ κολασθῇ διὰ τὸ σκηνικὸν σφάλμα εἰς ὃ εἶχεν ὑποπέσει. Ἐπιδοκιμασίας σημεῖον ἦτο ἡ κρότησις τῶν χειρῶν (*plausus*), ἣν αὐ-

τοὶ οἱ ὑποκριταὶ προὐκάλουν ἐπιφωνοῦντες· κροτήσατε χεῖρας (plaudite!). Ὅταν δὲ ἐξαίρετικὴ ᾗτο ἡ ἐπιτυχία ἐβόων εἰς τὸν ὑποκριτὴν οἱ θεώμενοι νὰ εἴπῃ πάλιν ταὐτὸ (revocare histrionem), ὅπως καὶ σήμερον ἀναφανώμεν bis, da capo. Οἱ ἀριστεύοντες ὑποκριταὶ ἐλάμβανον ὡς βραβεῖον κατ' ἀρχὰς μὲν χλωρὸν στέφανον, ἔπειτα δὲ ἐπικεχυρωμένον μετὰλλινον στεφανίσκον (corollarium).

72. 2) Λουτρά. Ἀξιόλογα μὲν παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν ῥωμαϊκῶν θερμῶν (thermæ) αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Οὐίτρουβιος, Πλίνιος, Μαρτιάλιος κλ., πλειότερα ὅμως καὶ καλῆτερα συμπεράσματα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπιχειρηθεισῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, ἃν καὶ δὲν ἀνεσκάφησαν αἱ θέρμαι αὐτῆς τῆς Ῥώμης, αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομαὶ τοῦ Τίτου, τοῦ Κερκαλλά καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὧν ὅχι ὀλίγα λείψανα διεσώθησαν, αἱ δυνάμεναι νὰ περὲξωσιν ἡμῖν σαφεστάτην εἰκόνα ῥωμαϊκοῦ λουτρῶνος, ἀλλὰ τὸ μικρὸν καὶ κομψὸν βαλανεῖον ἐπαρχιακῆς πόλεως, τῆς Πομπηίας (1824). Κατὰ τὰ ὑπάρχοντα λοιπὸν ἐν τῷ βαλανεῖῳ ἐκείνῳ περιγράφομεν εὐθὺς ἐφεξῆς τὰ διάφορα μέρη τοῦ ῥωμαϊκοῦ βαλανείου ἀναπληροῦντες τὰ ἐλλείποντα ἐκ τῶν ἐν Σταβίαις γενομένων ἀποκαλύψεων (1784).

73. Τὰ κύρια συστατικὰ μέρη ῥωμαϊκοῦ βαλανείου εἶνε τὰ ἑξῆς· 1. τὸ ἀποδυτήριον (apodyterium), 2. ὁ ψυκτήριος οἶκος (frigidarium). 3. ὁ χλιαρὸς λουτρὼν (tepidarium), 4. ὁ θερμαντὸς λουτρὼν (caldarium). Τὸ ἐν Πομπηίᾳ βαλανεῖον δὲν ἐχώρει μὲν εἰμὴ εἰκοσιπέντε ἀνθρώπους, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ διακόσμησις ᾗτο τεχνικωτάτη. Περιελάμβανε δύο λουτρῶνας ὅλως ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένους τὸν μὲν διὰ τοὺς ἄνδρας, τὸν δὲ διὰ τὰς γυναῖκας. Ἀναμέσον τῶν δύο λουτρῶνων ὑπῆρχεν ὑπόκαυστον (hypocaustum).

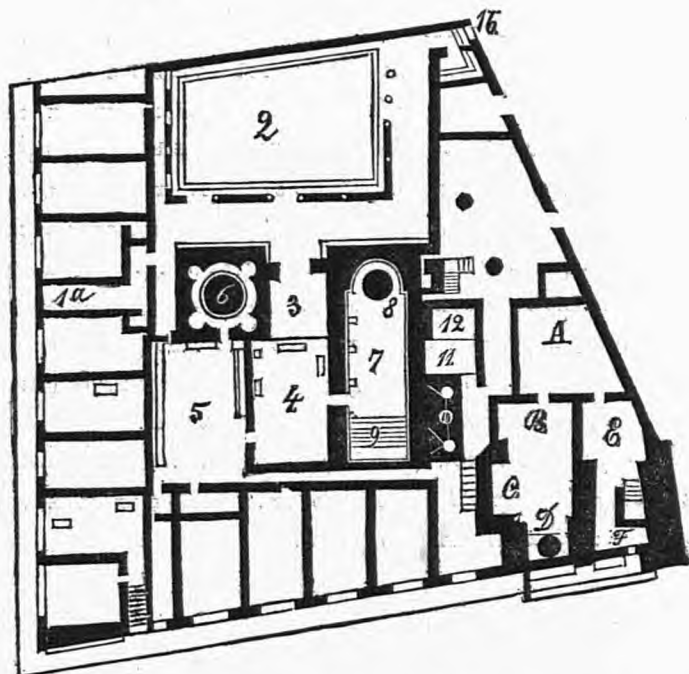
Ὁ εἰσερχόμενος διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ λουτρῶνος τῶν ἀν-

δρῶν ἔφθανε πρῶτον εἰς αὐλήν, ἐν ᾗ συνήθως περιέμενον οἱ δοῦλοι οἱ τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἀκολουθοῦντες, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸ ἀποδυτήριον. Πρὸς νότον τοῦ ἀποδυτηρίου ἔκειτο ὁ ψυκτήριος οἶκος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε καὶ τὸ βαπτιστήριον (baptisterium). Ὁ χλιαρὸς λουτρῶν συνείχετο πρὸς τὸ ἀποδυτήριον, ἐθερμαίνετο δὲ δι' ἐσχάρας καὶ δι' ἀγωγῶν καὶ ἐχρησίμευεν ὅπως μετριάζῃ τὴν αἰφνιδίαν μετάβασιν τοῦ λουομένου ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ψύχους εἰς τὴν θερμὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ παρὰ κειμένου θερμαντοῦ λουτρῶνος (caldarium, sudatorium, laconicum) καὶ τανάπαλιν. Εἰς τὸ ἐν ἄκρον τοῦ θερμαντοῦ λουτρῶνος ὑπῆρχε πύελος ἢ λεκάνη (labrum) πλήρης ψυχροῦ ὕδατος, ὅπερ κατεχεῖτο κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων τῶν θερμῶ πρῶτον ὕδατι λουσθέντων ὅπως κλεισθῶσιν οἱ ἀνοιχθέντες πόροι τοῦ δέρματος καὶ καθαρισθῇ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἰδρώτος, πρὸς τοῦτο δὲ ἐχρησίμευε καὶ ἡ στλεγγίς (strigilis). Εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἄκρον ὑπῆρχε κεχωσμένη ἐν τῷ δαπέδῳ μαρμαρίνη σκάφη (alveus, τὸ καὶ κυρίως caldarium) μετὰ θερμοῦ ὕδατος, ἐν ᾗ ἠδύναντο ταυτοχρόνως νὰ λούωνται καθήμενοι δέκα περίπου ἄνθρωποι.

Σχεδίασμα τοῦ Πομπηϊανοῦ βαλανείου.

(κατὰ τὸν 'Ρουπέρτιον).

νότιον μέρος

1. α) Εἴσοδος εἰς τὸν λουτρῶνα τῶν ἀνδρῶν.	4. 6) Εἴσοδος εἰς τὸν λουτρῶνα τῶν γυναικῶν.
2. Αὐλή.	A. Tepidarium.
3. Vestibulum.	B. Caldarium.
4. Tepidarium.	C. Θερμὸς λουτρῶν.
5. Apodyterium.	D. Labrum.
6. Frigidarium.	E. Apodyterium.
7. Sudatorium, laconicum.	F. Vestibulum.
8. Labrum.	
9. Caldarium.	
10. Hypocaustum.	
11. 12. Δεξαμεναί.	

74. Ἡ ἐν Πομπηΐ γενομένη ἀποκάλυψις ὑπῆρξεν εὖρημα πολυτιμότατον διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν. Ὅχι μόνον κοσμήματα διάφορα καὶ ἐπιγραφαὶ ἐκεῖ ἀνευρέθησαν, ἀλλὰ καὶ λύχνοι

ἐξ ὁπτῆς γῆς χίλιοι καὶ πλέον καὶ ξίφος μετὰ σκυτίνου κο-
λεοῦ καὶ κιβώτιον ἐν ᾧ ἐνετίθεντο οἱ κουαδράνται (quadrans,
μικρὸν χάλκινον νόμισμα $= \frac{1}{4}$ τοῦ ἀσσαρίου· τόσον συνήθως
ἐπλήρονον δι' ἐν λουτρὸν) καὶ ὑάλινος πίναξ παραθύρου
(ιδ. § 7). κ. τ. ἐ.

75. Βεβαίως αἱ θερμαὶ (thermæ) τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν
παραδείσων, τῶν περιπάτων καὶ τῶν στοῶν αὐτῶν ἦσαν
πολλῶ μεγαλοπρεπέστεραι καὶ πολυτελέστεραι. Περιελάμ-
βανον δὲ ἐκτὸς τῶν καθ' αὐτὸ λουτρῶνων καὶ πολλὰ μέρη
εἴτε εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις, εἴτε εἰς πνευματικὰς ἡδονὰς
ἀφωρισμένα· καὶ δὴ καὶ βιβλιοθήκας εὗρισκέ τις ἐκεῖ καὶ πι-
νακοθήκας καὶ συνεντευκτήρια καὶ παραστάσεις θεατρικὰς
καὶ πᾶν ὅ,τι τέλος ἡδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τέρψιν κοι-
νωνίας πλουσιωτάτης καὶ εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ πολιτισμοῦ
ἐλληλακτίας. Τὰ μέχρις ἡμῶν διασωθέντα εἰσὶν τῶν θερμῶν
τοῦ Καρκαλάλλα, μετὰ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου καὶ τοῦ Και-
λίου ἔχουσι μῆκος 577,48^μ (1840') καὶ πλάτος 463,24^μ
(1476'), ἐχώρουν δ' αὐταὶ δύο χιλιάδας καὶ τριακοσίους ἀν-
θρώπους ὁμοῦ λουομένους. Τρεῖς δὲ χιλιάδας ἡδύναντο νὰ
περιλάβωσιν αἱ θερμαὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Β'. ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.

76. Παρ' Ἑλλήσιν αἱ γυναῖκες δὲν ἦσαν μὲν δοῦλαι, ἀπε-
κλειόντο ὅμως ἀπὸ πάσης μετὰ τῶν ἀνδρῶν κοινωνίας καὶ
περιωρίζοντο εἰς ἰδιαίτερον τῆς οἰκίας μέρος, τὸν γυναικω-
νίτην (πρβλ. Κορν. Νέπωτα ἐν προοιμίῳ). Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπ'
ἐναντίας, καλῶς ποιοῦντες, κατέστησαν τὴν γυναῖκα δέσποιναν
ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ ἀπέδωκαν αὐτῇ τὸν
σεβασμὸν τὸν ὀφειλόμενον. "Οτι ὑψηλὴ ἦτο ἡ θέσις, ἣν παρὰ
Ῥωμαίοις κατεῖχεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ γυνὴ μαρτυροῦσι τὰ τι-

μητικά ὀνόματα (*matrona, mater familias, domina*) δι' ὧν ἐκαλεῖτο, μαρτυρεῖ τὸ ἔθος τοῦ νὰ παραχωρῶσιν οἱ ἄνδρες εἰς αὐτὴν τῆς ὁδοῦ, μαρτυρεῖ τέλος ὁ νόμος ὁ ζημιῶν θανάτω τὸν δι' ἀπρεπῶν λόγων ἢ δι' ἔργων ἀναιδῶν ἐξυβρίζοντα Ῥωμαίαν δέσποιναν. Ἦδη δὲ ἀπὸ Ῥωμύλου ἀπεδίδετο ὁ σεβασμὸς οὗτος εἰς τὰς γυναῖκας (Πλούτρχ. ἐν β. Ῥωμύλου). Αἱ γυναῖκες ἐν Ῥώμῃ παρεκάθηντο εἰς τὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, εἶχον δὲ, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ὅτε τὸ σμῆνος τῶν δούλων δὲν εἶχεν ἀκόμη κατακλύσει τὴν οἰκίαν, τὴν ἐπιστάσιαν ἐπὶ τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων, δι' ὃ καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον ἐνεχειρίζοντο εἰς αὐτὰς αἱ κλεῖδες τῆς ἀποθήκης. Πλὴν τῆς κυρίως ἐπιμελείας τοῦ οἴκου ἡσχολεῖτο ἡ δέσποινα ἐν τῷ ἀτρίῳ, ἔχουσα ὑπὸ αὐτὴν τὰς πρὸς τοῦτο τεταγμένας δούλας, περὶ τὴν ἐριουργίαν ἰδίως, κλώθουσα καὶ ἐξυφαίνουσα τοὺς χιτῶνας καὶ τὰ ἱμάτια (Liv. I. 57). Σπανιώτερον ἐπεδίδοντο αἱ Ῥωμαῖαι εἰς τὴν διὰ ῥαφίδος ποίκιλσιν (*acu pingere*), οὐδέποτε δὲ εἰς τὸ πλέξιμον. Τὸ μὲν ἄκρα αὐστηρότης (*austeritas*) περὶ τὴν συζυγικὴν πίστιν, τὸ δὲ βαθὺ αἴσθημα αὐτοσυνειδησίας, ἔχαρ᾽ κτήριζε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ῥώμης τὴν ἐστερημένην τῆς χάριτος τῆς κοσμούσης τὰς ἀνελευθέρους Ἑλληνίδας ἐλευθέραν Ῥωμαίαν δέσποιναν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὥμωσ ἐκατονταετηρίδα τῆς δημοκρατίας, διαφθαρέντων τῶν ἡθῶν καθόλου, συγκατελύθη καὶ ἡ εὐσείας τοῦ γάμου καὶ ἡ περὶ τὰ τίμια ἔργα σπουδὴ τῶν γυναικῶν τέλεον ἐξηφανίσθη. Τότε, τῶν μὲν πλουσιωτέρων δεσποινῶν ἡ διάνοια ἐστράφη πρὸς τὴν ἀβρότητα καὶ τὴν φιληδονίαν, ἡ δὲ ἀγαμία καὶ τὰ διαζύγια κατήντησαν πράγματα συνηθέστατα, ἐν ᾧ πρότερον ἐπὶ πεντακόσια εἰκοσιτρία ὅλα ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης διαζύγιον δὲν εἶχεν ἀκουσθῆ.

Γ'. ΛΕΞΟΛΟΓΙΑΙ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ.

77. Οἱ δοῦλοι ἢ ἐγεννῶντο τοιοῦτοι ἢ ἐγίνοντο ἕνεκεν ἁμαρτήματος ἢ δυστυχίας ἢ τέλος προήρχοντο ἐξ αἰχμαλωσίας (*servi aut nascuntur aut fiunt*). Οἱ οἰκοτραφεῖς δοῦλοι (*vernæ*), ἤτε ἐκ παίδων ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν δεδιδαγμένοι τὰ τῆς οἰκίας, πολλοὺ ἐτιμῶντο. Τοὺς δούλους ἐπώλουν οἱ ἀνδραποδοκάπηλοι δημοσίᾳ περιτιθέντες στέφανον περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν (*sub corona vendere*). Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, καθ' οὓς καὶ αὐτοὶ οἱ εὐπορώτεροι τῶν πολιτῶν ὀλίγους μόνον δούλους εἶχον, ἔπραττον οὗτοι ἀδιαφόρως πᾶν ἔργον τῆς συνήθους οἰκιακῆς ὑπηρεσίας, βραδύτερον ὅμως ἦτο καὶ ἰδιαιτέρος δοῦλος ἐπὶ ἐκάστην ὑπηρεσίαν τεταγμένος. Τὸ στίφος τῶν δούλων οἰκίας τινος, τὸ οἰκετικὸν ἅπαν, ἐκαλεῖτο *familia*, συνέκειτο δ' αὕτη ἐκ πλήθους πολλοῦ, ἀπὸ δέκα μέχρις εἴκοσι χιλιάδων ἀνδραπόδων ἐνίοτε καὶ διηρεῖτο εἰς *familiam urbanam* καὶ *familiam rusticam*. Ἡ *familia rustica* ὑπήκουεν εἰς τὸν ἐπιστάτην τῆς ἐπαύλεως (*villicus*), εἰς θν ἀμέσως εἶποντο κατὰ τὴν τάξιν ὁ λογιστὴς ἢ εἰσπράκτωρ (*actor*) καὶ οἱ ἐπιστάται τῶν διαφορῶν ἔργων (*operum magistri*). Ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς δούλων ὀνομαστέοι οἱ βουκόλοι (*bubulci*), οἱ ὄνηλάται (*asinarii*), οἱ οἰοπόλοι (*opiliones*), οἱ συβῶται (*subulci*), οἱ ἀμπελουργοὶ (*vinitores*) κτλ. Ἡ *familia urbana* συνέκειτο ἐκ δούλων ἀστειοτέρων μὲν, ἥττον ὅμως τὸ σῶμα εὐρώστων. Ἐκ τῶν γνωριμωτέρων κατοικιδίων δούλων μνημονευτέοι οἱ οἰκονόμοι (*actores*), οἱ ἐπιστάται (*procuratores*), οἱ ἐπὶ τῆς ἀποθήκης (*cellarii*), ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τῶν κοινῶν δούλων, οὓς διήρουν εἰς δεκάδας (*decuriæ*), οἱ σαρῶται (*sco-parii*), οἱ θυρωροὶ (*janitores, ostiarii*), οἱ κοιτωνῖται (*cubicularii*) οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς κυρίοις (*pedissequi, asseclæ*), οἱ φορειοφόροι (*lecticarii*), οἱ διάκονοι (*mediastini*) κτλ.

Ἐκτὸς τῆς κατωτέρας ταύτης τάξεως τῶν ἀνδραπόδων ἡ familia urbana περιελάμβανε καὶ δούλους ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ πεπαιδευμένους, πολλάκις δὲ καὶ κρείττονας τῶν κυρίων αὐτῶν. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἱατροὶ (medici καὶ αἱ ἱατρίναι [δοῦλαι], medicæ) καὶ οἱ λόγιοι δοῦλοι (servi literati), ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν παιδαγωγοὶ (pædagogi), ἄλλοι ἀναγνώσται (anagnostæ ἢ lectores) ἢ βιβλιογράφοι (librarii) καὶ ἄλλοι τέλος γραμματεῖς (servi ab epistolis, ad manum, amanuenses, a studiis). Ὑπῆρχον πρὸς τούτοις καὶ δοῦλοι καλλιτέχναι, οἷον ἀρχιτέκτονες, ἀγαλματοποιοί, ζωγράφοι, ἔτι δὲ καὶ ὑποκριταὶ καὶ μῦμοι καὶ μονομάχοι καὶ σχοινοβάται κτλ. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκόσμου τὴν κατοικίαν τοῦ κυρίου αὐτῶν διὰ ποικίλων καλλιτεχνημάτων καὶ μάλιστα διὰ γραφῶν ἐξ ἑλληνικῶν ἀρχετύπων, οὗτοι δὲ συνετέλουν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, λαμπρύνοντες διὰ παντοίῳ θεαμάτων τὰς δημοσίους τελετάς. — Ἡ τύχη τῶν δούλων ἦτο σχεδὸν ὅλη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κυρίου αὐτῶν. Ἐάν μὲν ὁ κύριος ἦτο προσήνης ἡ θέσις αὐτῶν καθίστατο ὅχι μόνον ἀνεκτὴ ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴ εἰς τοὺς ἄλλους, διότι οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς, ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ ἰδίου ἀργυρίου (peculium) ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν ἢ καὶ ἄνευ τούτου ἀπ' εὐθείας ν' ἀπελευθερώσῃ αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ προαίτωρος. Ἐκ τῶν εἰς τοὺς μοχθηροὺς δούλους ἐπιβαλλομένων ποινῶν ἀναφέρομεν τὴν μετὰθεσιν ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἀστικῶν δούλων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγροτικῶν, τὴν μάστιγα (flagrum), τὸν σήριγκα (furca, εἶδος διπλοῦ ξύλου ἢ ζυγοῦ ἐν σχήματι V ἢ II, ὅπερ ἠναγκάζοντο νὰ περιφέρωσιν ἔχοντες αὐτὸ περὶ τὸν τράχηλον, ὅθεν furcifer), τὸ στίγμα (stigma, ὅθεν στιγματίας· ἔσιζον δηλονότι ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀμαρτήσαντος εἴτε τὸ γράμμα F = fur ἢ fugitivus, ἢ ἄλλο τι ἢ καὶ λέξιν ὅλην), τὴν εἰς τοὺς μύλους (pistrinum) καταδίκην, ἐνθα εἰς βαρέα ἔργα εἰργάζοντο, τέλος δὲ τὸν

σταυρὸν (crux). Οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς κακουργοῦντες δοῦλοι καθεύροντο ἐν τῷ κολαστικῷ ἐργαστηρίῳ (ergastulum), οὗ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμνημονεύσαμεν (§ 3).

Καθόλου εἰπεῖν ἡ κατάστασις τῶν ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν ἐκατομμυρίων δούλων ἦτο ὑπερβαλλόντως οἰκτρὰ, ἡ δὲ δουλεία ὥς τις φεγγέδαινα κατέτρωγε τὴν Ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν. Ἡ ἀπόγνωσις προῦκάλει κατὰ καιροὺς παρὰ τοῖς δούλοις στάσεις αἱματηράς, ὧν κυριωτάτη εἶνε ἡ περιώνυμος ἐκείνη ἐπανάστασις ἡ ἐκραγεῖσα ὑπο τὸν Σπάρτακον ἀρχηγοῦντα· βραδύτερον δὲ ἐξ χιλιάδες δοῦλοι ἀνασκολοπισθέντες ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς Ἀππίας ὁδοῦ μεταξὺ Καπύης καὶ Ῥώμης ἐμαρτύρουν τὸ ἄσπονδον κατὰ τῶν δυστυχῶν τούτων ὄντων μῖσος τοῦ νικητοῦ. Πλὴν ἀλλ' ὅμως κατὰ τὰ Κρόνια (Saturnalia), τὰ ὅποια ἀπὸ Αὐγούστου καὶ ἐφ' ἑξῆς ἤγοντο ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης μέχρι τῆς δεκάτης ἐνάτης τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου, ἀνταποκρινόμενα περίπου πρὸς τὰ ἡμέτερα Χριστούγεννα, τὸ πλῆθος τῶν ταλαιπώρων δούλων εὗρισκε μικρὰν παρηγορίαν· διότι διαρκούσης τῆς Κρονικῆς ἐορτῆς τῆς τελομένης εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐπὶ Κρόνου τῶν Λατίνων βασιλεύοντος γενομένου χρυσοῦ αἰῶνος, οἱ δοῦλοι ἀπὸ πικρῆς ἐργου σχολάζοντες καὶ τὴν τήβεννον τοῦ Ῥωμαίου πολίτου περιβεβλημένοι ἐνομίζοντο μὲν ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι πρὸς τοὺς δεσπότες, συνευωχοῦντο δὲ μετ' αὐτῶν εἰς κοινὴν εὐωχίαν.

Δ'. ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΒΙΟΥ.

α. Γάμος, ἀγωγή, παῖδευσις.

78. Μόνον οἱ ἐλεύθεροι ἠδύναντο πράγματι νὰ συζευθῶσι διὰ γάμου (justum matrimonium), οἱ δοῦλοι συνῶκουν μόνον ἀπλῶς μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν (contubernium). Ὁ νυμφίος ἔπρεπε νὰ ᾔηκε δεκατεσσάρων τοῦλάχισ-

στον ἐτών, ἡ δὲ νόμφη δώδεκα, ἀπητείτο δὲ ὅπως συζευχ-
θῶσιν ἡ συγκατάθεσις τῶν γονέων. Τοῦ γάμου προηγίτο ἡ
ἐγγύησις (=ἀρραβῶνες, sponsalia ἐκ τοῦ spondeo), καθ'
ἣν ἐδίδεν ὁ μνηστευόμενος πρὸς τὴν μνηστὴν αὐτοῦ δακτύ-
λιον, σημεῖον τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως.

Τρεῖς ἦσαν οἱ τρόποι καθ' οὓς ἐδύνατο νὰ τελεσθῇ γάμος
παρὰ Ῥωμαίοις. Πρῶτον διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς (confar-
reatio, τὰ φαρράκια Διον. Ἀλικ. II, 25), παρόντων ἱερέων
καὶ μαρτύρων. Κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους μόνον οἱ πα-
τρίκιοι ἐτέλουν τοὺς γάμους αὐτῶν κατὰ τὸν πρῶτον τοῦτον
τρόπον, ὅστις ἦτο μὲν ἱεροπρεπέστατος, ἀλλὰ καὶ πολυέξο-
δος. Ἐκαλεῖτο δὲ confarreatio διότι συνείθιζον νὰ φέρωσι
πλακοῦντα (far, farreus panis, farreum libum) πρὸ τῆς
νόμφης, ὅτε αὕτη εἰσήγετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Ἐδή-
λου δὲ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς ἡ γυνὴ ἐν τῷ τοιούτῳ γάμῳ
διὰ τοῦ τύπου «Ubi tu, Cajus, ego Caja.» Δεύτερον, δι'
ὠνῆς (coemptio). Χρώμενος δηλονότι ὁ ἀνὴρ τῷ τῆς ὠνή-
σεως τύπῳ οἶονεῖ ἡγόραζε τὴν γυναῖκα παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ
τῶν κηδεμόνων αὐτῆς (per aes et libram patre vel tuto-
ribus auctoribus). Ὁ τρίτος τρόπος τοῦ τελεῖν γάμον ἦτο
ὁ ἐκ τῆς χρήσεως λεγόμενος (usu), καθ' ὃν ἐθεωρεῖτο ἡ γυνὴ
νόμιμος σύζυγος τοῦ ἀνδρὸς, μεθ' οὗ ἐπὶ ἔτος ὅλον εἶχε συν-
οικήσει χωρὶς νὰ διανυκτερεύσῃ ἐκτὸς τῆς συζυγικῆς οἰκίας
τρεῖς νύκτας (trinoctium). Ὁ μὲν πρῶτος γάμος ἦτο θρη-
σκευτικὸς, οἱ δὲ ἄλλοι ἦσαν πολιτικὰ συμβόλαια, πολιτικοὶ
γάμοι, καθ' ἃ σήμερον λέγομεν.

79. Τὰ τέκνα ἐθεωροῦντο κτῆμα τοῦ πατρὸς, ὅστις ἠδύ-
νατο νὰ προσφέρηται πρὸς αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ὁ πατήρ,
ἐφ' ὅσον ἔζη, ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ
ἀνδρωθέντων ἔτι. Ἐὰν δέ ποτε υἱὸς ἤθελε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς
παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀνηκούστου ταύτης

πατρικῆς ἐξουσίας (*patria potestas*), ἔπρεπε τρεῖς νὰ ὑποστῇ τὴν νενομισμένην πώλησιν.

80. Ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τῶν ἀρρένων καὶ ὀκτὼ μετὰ τὴν τῶν θηλέων εἶχε χώραν ὁ ἀγνισμὸς (*lustratio*)· παρελαμβάνετο τουτέστι τὸ νεογέννητον ἐκ τοῦ λίκνου καὶ ἐκαθαίρετο δι' ἐπωδῶν καὶ ἄλλων γοητειῶν, ἔπειτα δὲ περιφερόμενον ἀνὰ τὴν οἰκίαν ἤγετο παρὰ τὴν ἐστίαν. Μετὰ τοῦτο ἐδίδετο αὐτῷ τὸ ὄνομα. Ἐδωροῦντο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰ βρέφη καὶ κροταλιστικὰ ἀθύρματα (*crepundia*), τὰ ὅποια ἐκρεμῶντο περὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν. Ὁ Πλάυτος ἀναφέρει (*Rud. IV, 4, 111—126. Epid. V, 1, 34.*) τινὰ τῶν ἀθυρμάτων τούτων, οἷον χρυσοῦν ξιφίδιον (*ensiculus aureulus*) μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς ἐπ' αὐτό, χρυσοῦν δίστομον πελεκύδιον (*securicula anceps*), μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς, δύο χερύδρια (*manicula*) συμπεπλεγμένα, μικρὰν ἀργυρὰν ὄν (*sucula*), χρυσοῦν μηνίσκον (*lunula*), μικρὰν ἀργυρὰν ὑδρίαν (*situla argenteola*) κτλ. Τοιαῦτα μικρὰ κοσμήματα καὶ μάλιστα βοῦλλαι παιδικαὶ (*bullæ*) περιέχουσαι φυλακτῆρια ἢ βασκανία (*amuletum*), πολλὰ ἀνευρέθησαν.

81. Τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀγωγῆς τῶν παιδῶν ἀντελαμβάνετο ἡ μήτηρ, ὃ δὲ πατὴρ ἐδίδασκεν αὐτοὺς νὰ ἱππεύωσι, νὰ κολυμβῶσι, ν' ἀσκῶνται, ν' ἀροτριῶσι, νὰ σπείρωσι, νὰ θερίζωσι. Ὡσαύτως τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν, τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὸν δωδεκάδελτον νόμον, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν πρώτην παιδείυσιν, ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ (*literator*) ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ.

82. Ἦσαν ὁμῶς πρὸς τούτοις πρῶτῳ ἤδη συνεστημένα καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα (*literarius ludus* ἢ καὶ ἀπλῶς *ludus*), ἐν οἷς ταῦτά περὶπου ἐδιδάσκοντο. Ὁ Ὀράτιος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Σατυρῶν (6, 72 κ. εἰ) παρέχει ἡμῖν εἰκόνα Ῥωμαίου μαθητοῦ φοιτῶντος μετὰ τοῦ βιβλιοκισῶ-

τίου του καὶ τῶν πινακίδων του εἰς τοιοῦτον διδασκαλεῖον. Οἱ γραμματοδιδάσκαλοι (*magister ludi*) πάντες, μάλιστα δὲ οἱ ἐνδεῶς τοῖς περὶ τὸν βίον χρώμενοι, ἦσαν τραχύτατοι.

83. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος ἤλθον ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην γραμματικοὶ (*grammatici*) καὶ προσελήφθησαν εἰς τοὺς οἴκους τῶν εὐπορωτέρων. Οὗτοι συνώδευον τὰ παιδία εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπεστάτουν αὐτῶν κατ' οἶκον. Συγχρόνως ἐπεξετάθη ὁ κύκλος τῶν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκόμενων μαθημάτων προστεθείσης ἐν αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσι καὶ μαθήμασι δι' ὧν τέως ἐξεπαιδεύετο ἡ Ῥωμαϊκὴ νεότης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἰδίως τῆς σπουδῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν (*Horat. Epist. II, 2, 42*). Ἡ σειρά τῶν μαθημάτων ἐπερατοῦτο διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς, ἣν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πολιτείας ἐξεμάνθανον οἱ νέοι. Οὕτω λοιπὸν ἡ ὅλη διδασκαλίᾳ διηρεῖτο κατὰ βαθμοὺς εἰς τρία μέρη, τὸ στοιχειῶδες, τὸ γραμματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν.

84. Ἀμα οἱ νέοι εἰσέρχοντο εἰς τὸν πολιτικὸν βίον (*tirocinium fori*) ἐπαύοντο συνήθως ἀπὸ τοῦ νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον. Οἱ περὶ ὑψηλότερα ὅμως σπουδάζοντες ἐξηκολούθουν ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ ἐκπαιδεύωνται, ἀνεκδότως περὶ τὴν ῥητορικὴν ἢ τὴν φιλοσοφίαν καταγινόμενοι, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ὀνομαστῶν ῥητοριδιδασκάλων ἢ ὀνομαστῶν φιλοσόφων. Ὅτε δὲ τὴν Ἑλλάδα ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιήσαντο, συνειθίζον καθόλου οἱ Ῥωμαῖοι ἐκεῖσε καὶ ἰδίως εἰς τὰς μουσικοτραφεῖς Ἀθήνας ν' ἀποστέλλωσι τοὺς υἱοὺς ἐφήβους ὄντας, ὅπως οὗτοι οἶοναι προπαιδευθῶσιν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον ἢ ἐν γένει ὅπως τελειοποιήτῳσιν τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν. Αὐτοῦ εὐρίσκομεν τὸν Κικέρωνα, τὸν Βίβυλον, τὸν Μεσσαλᾶν, τὸν Ὀράτιον, τὸν Ὀβίδιον, χορεῖαν ὅλην ἀνδρῶν ἐπιφανῶν κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολουμένων.

β'. Πορείαι, ὀχήματα, καταρώγια, πανδοχεία.

85. Τὸ ἐπιχειρεῖν πορείας καὶ ἀποδημίας ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρᾶγμα πολὺ δυσχερὲς, δι' ὃ καὶ πολὺ σπανιώτερον ἢ ἡμεῖς ἀπεδήμουν οἱ ἀρχαῖοι. Ἦγον μὲν ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξαίρετοι ὁδοί, δὲν ἦσαν ὅμως αὐταὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς Ἰταλίας.

86. Πολλοὶ μετεχειρίζοντο ὁδοιποροῦντες τὰς φορητὰς κλίνας ἢ φορεῖα (lectica), τῶν ὁποίων καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐγίνετο χρήσις. Τὰ φορεῖα εἶχον εἰσαχθῆ εἰς Ῥώμην ἐκ τῆς τρυφηλῆς Ἀσίας, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν οἱ μαλθακώτεροι προὔτιμων ταῦτα τῶν ὀχημάτων. Τὰ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις ὀχήματα ἦσαν ἢ δίκυκλα καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὸ καλούμενον *cisium*, ἐλαφρὸν καὶ ἀνοικτὸν ἀμάξιον συρόμενον ὑπὸ δύο ἵππων ἢ ἡμιόνων, ἢ *esseda* ἢ τὸ *essedum*, συνωρίς ἔμπροσθεν μὲν ἀνοικτὴ ὀπισθεν δὲ κεκλεισμένη καὶ περιεμφερὴς πρὸς τὸ δμῶνυμον Βελγικὸν ἢ Βρεττανικὸν δίκυκλον ἄρμα καὶ τὸ *carpentum*, ἀρχαιοτάτη ἐσκεπασμένη ἄμαξ, κυρίως τῶν Ῥωμαίδων ἢ τετράκυκλα, ὡς λ.χ. ἡ *rheda*, τὸ κυρίως ὁδοιπορικὸν ἄρμα, ὅπερ μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι ὅταν μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν σκευῶν ἀπεδήμουν καὶ ἡ ταύτης μικροτέρα καὶ κομψοτέρα, τέθριππος μάλιστα, *car-rucha* (καροῦχα). Τετράκυκλον ἦτο καὶ τὸ κελτικὸν *peter-ritum*, ἐφ' οὗ συνήθως ἐπωχοῦντο οἱ δοῦλοι καὶ ἐν γένει οἱ κατωτέρως τάξεως ἄνθρωποι. Τὰ ὑποζύγια ζῶα, εἴτε ἵπποι εἴτε ἡμίονοι, δὲν ἐξεύγνυντο εἰς τὴν ἄμαξαν ὡς παρ' ἡμῖν δι' ἱμάντων, ἀλλὰ διὰ ζυγοῦ (*jugum*) ξυλίνου συνισταμένου ἐκ σανίδος ἢ ῥάβδου, εἴτε εὐθείας εἴτε κεκυρτωμένης καθ' ἑκάτερα τὰ ἄκρα (*curvum*), ἵνα κάλλιον ἐφαρμόζεται εἰς τὸν τράχηλον τῶν ζώων. Δύο ἵπποι ἦσαν πάντοτε ὑπὸ τὸν ζυγὸν (*equi jugales*), ἐὰν δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ προστεθῇ καὶ τρίτος ἢ καὶ τέταρτος εἰς τὸ ὄχημα, ἐδέοντο τότε οἱ πλεο-

νάζοντες κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν συνήθη τρόπον διὰ σχοινίου (funis), δι' οὗ καὶ ἐκαλοῦντο equi funales (σειραφόροι ἢ παρήγοροι).

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπωχοῦντο πάντοτε ἐπὶ ἰδίῳν ὀχημάτων ἀλλὰ συχνότατα καὶ ἐπὶ μισθωτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ πρὸς πάντων οἱ ἐκμισθοῦντες ἀμάξας ἐστάθμευον εἰς ὠρισμένα μέρη, ὅπως καὶ οἱ σημερινοὶ *vetturini*.

87. Τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κρατοῦν καὶ βαθύτατα ἐρριζωμένον αἶσθημα τῆς φιλοξενίας ἀνεκούφιζε πως τὰς δυσχερείας τῶν ὁδοποριῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λαμπρὰ ξενοδοχεῖα ὑπῆρχον παρὰ τὰς ὁδοὺς ἢ εἰς τὰς πόλεις, ἐνθα ὁ Ῥωμαῖος ξενιζόμενος ἠδύνατο νὰ διάγῃ τόσον ἀνέτως, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ. Οὐδὲν ἦττον εἶνε φανερόν ὅτι ἡ ξενία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς πάσας τὰς χρεῖας τῶν ὁδοπορούντων· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν πολιτῶν εἶχον ἐνίοτε ἀνάγκην κταγωγίου, ὅπως καταλύσωσιν ἐν ἡ περιπτώσει κακοκαιρία ἢ ἄλλῃ ἀνάγκῃ ἥθελε καταλάβει αὐτοὺς καθ' ὁδόν. Διὰ τοὺς ἦττον εὐπόρους ὁμως ὑπῆρχον παρὰ τὴν ὁδὸν μικρὰ καὶ εὐτελῆ ξενοδοχεῖα (*tabernæ diversoriæ* ἢ *cauponulae*), τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὥς τινες ἀνάπαυλαι ἐν τῇ ὁδοπορίᾳ (Horat. Sat. I, 5, 2 sq. Id. ibid. 77. Epist. I, 11, 12. I, 47, 8). Οἱ ἰδιοκτῆται μάλιστα ἐπαύλεων πλησιοχώρων εἰς μεγάλας ὁδοὺς συνεθίζον νὰ ἔχωσι παρ' αὐτὰς τοιαῦτα καταγώγια ἢ καπηλεῖα (*tabernæ*), ὅπως αὐτοῦ εὐκολώτερον ἐκποιῶσι τὰ προϊόντα τῶν καὶ μάλιστα τὸν οἶνον. Δύο τοιούτων παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν καπηλείων γνωρίζομεν καὶ τὰ ὀνόματα, τὸ μὲν ἐλέγετο *Tres tabernæ* (πρᾶξ. Ἀποστόλ. ΚΗ'. 15), τὸ δὲ *Tabernæ Cædicia*. Ἐν Πομπηίᾳ ὑπῆρχε πανδοκεῖον τοῦ Ἐλέφαντος, ἐν Ναρβόνη τοῦ Ἀλέκτορος, ἐν δὲ Λουγδούνῳ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος (*ad Mercurium et Apollinem*) κτλ.

88. Ἐν Ῥώμῃ ἡ καλλίστη μερὶς τῶν κατοίκων εἶχεν ὡς

τόπον συνεντεύξεως καὶ ἀναστροφῆς τὰ βαλανεῖα καὶ τὰς θερμάς, αἵτινες ἀνεπλήρουν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς νεωτέρας Εὐρώπης λεσχῶν, κύκλων καὶ ἄλλων ἐντευκτηρίων τόπων. Δι' ὃ οὐδ' ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ὑπῆρχον κυρίως ξενοδοχεῖα, ἀφ' οὗ ἄλλως τε οἱ ξένοι οὐδαμοῦ ἠδύναντο εὐκολώτερον νὰ σχετισθῶσι μετὰ τῶν ἐγγχωρίων ἢ εἰς τὰς θερμάς καὶ τὰ βαλανεῖα. Ὑπῆρχον ὅμως πανδοχεῖα καὶ καπηλεῖα διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατωτέρων ξένων, καλούμενα καὶ ταῦτα *cauponæ* καὶ *tabernæ*, ἐνθα ἠδύναντο τις νὰ εὔρη φαγίματα καὶ ποτά. Ἐκτὸς τῶν πανδοχείων τούτων ἦσαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἄλλα ὀφιοπωλεῖα ἢ ἐφθοπωλεῖα, γάνεια (*porina*, *ganeum* ἢ *ganea*) κτλ.

Ὅποσον καταφρονητὸν ἐνομίζετο τὸ ἔργον τοῦ ξενοδόχου, διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ὀράτιος (*Sat. I, 1 29* καὶ *I, 5, 4*).

γ'. *Κηδεῖται καὶ τάφοι..*

89. Ἐγχεῖται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος τὸ νὰ ἐξάγῃται ταχέως τῆς οἰκίας ὁ νεκρὸς. Πλὴν τούτου δὲ, παρὰ Ῥωμαίοις, ἡ πίστις εἰς τὸ ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν ἠδύναντο νὰ ἡσυχάσῃ ἐν ὕψῳ ἔμενεν ἄταφος, πολὺ συνέτεινεν ὥστε νὰ ἐπισπεύδῃται ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ τελευτήσαντος. Ἐνομίζον λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι ἐνταφιάζοντες τοὺς ἀπαλλαγέντας τοῦ ζῆν, ὧν εἶχεν εἰσέτι αἴσθησιν ἢ ψυχὴν, τοῦτο μὲν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς ἐσχάτην τινα εὐχαρίστησιν, τοῦτο δὲ παρεσκεύαζον τὴν αἰωνίαν αὐτῶν ἀνάπαυσιν καὶ ὅτι πρὸς τούτοις καὶ ἑαυτοὺς προεφύλαττον ἀπὸ παντὸς νυκτερινοῦ ἀλάστορος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δσάκις συνέβαινε νὰ ἐντύχῃσι καθ' ὁδὸν ἀτάφῳ νεκρῷ, ἐὰν δὲν ἠδύναντο ἄλλο τι ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ πράξωσιν, ἔχουν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τρεῖς γῆν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐὰν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος, τότε παρεσκεύαζον αὐτῷ κατάλληλον ταφὴν.

90. Ἴσως δὲν ἦτο ἀσύνηθες τῶν προσφιλεστέρων τις τοῦ θνήσκοντος δι' ἐνὸς φιλήματος νὰ δέχεται τὴν διεκφεύγουσαν ψυχὴν (Virg. *Æn.* IV, 684. Cic. *Ver.* V, 45), βεβαίως ὁμῶς τοιοῦτός τις ἅμα τῷ θανάτῳ ἔκλειε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα τοῦ τελευτήσαντος, ὃν μετὰ τοῦτο μεγαλοφώνως ἐκάλουν ὀλοφυρόμενοι οἱ παρόντες καὶ προσεφώνουν τὸ ἔσχατον (*mortuum conclamare*). Καὶ ἐὰν μὲν ὁ ἀποθνῶν ἦτο ἐκ τῶν ἀπορωτέρων, ἐλούετο κατὰ πρῶτον τὸ σῶμα, ἔπειτα δὲ ἐφέρετο διὰ νυκτός ἢ πρὸς τὸ ἑσπέρας ὑπὸ τῶν νεκροθαπτῶν (*vespillones* ἐκ τοῦ *vesper*) εἰς τὰ μνήματα ἔξω τῆς πόλεως πρὸ τῶν Αἰσκυλινῶν πυλῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λαμπάδων (αἵτινες ἦσαν σχοινία περιπεπλεγμένα καὶ πισσαλειφῇ, δι' ὃ καὶ *funus* ἐκαλεῖτο ἢ κηδεῖα ἀπὸ τῶν τοιούτων σχοινίων, *funalia*), ἐὰν δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων, ἀνελάμβανεν ἐπὶ μισθῷ τὴν φροντίδα τῆς παρασκευῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ λαμπρᾶς κηδεῖας (*pompa, funus, elatio, exsequiæ*) ὁ κτεριστῆς (*libitinarius*).

91. Οἱ κτερισταὶ εἶχον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐπιτυμβίας Ἀφροδίτης ἢ Λιβιτινῆς ἐναποτεθειμένα πάντα τὰ πρὸς ταφὴν χρειώδη, ὑπῆκουον δ' εἰς αὐτοὺς πολλοὶ δούλοι. Οὗτοι περιέβαλλον τὸν νεκρὸν θερμῷ ὕδατι λελουσμένον καὶ μύροις ἀληλιμμένον τὰ εἰς τὸ ἀξίωμα προσήκοντα ἱμάτια, ἐκόσμουσαν αὐτὸν διὰ τῶν τιμητικῶν στεφάνων, ἐὰν τοιούτων εἶχε τύχει ζῶν, προὔτιθουν ἐπὶ νεκρικῆς κλίνης (*lectus funebris*) φύλλοις καὶ ἄνθεσι κεκοσμημένης καὶ ἐνέβαλλον εἰς τὸ στόμα μικρὸν νόμισμα, μισθὸν τῷ πορθητῇ. Παρὰ τῷ νεκρῷ ἐτίθετο θυμιατήριον ἀναπέμπον καπνὸν, πρὸ τοῦ οἴκου δὲ ἀνηρτᾶτο κλάδος ἐλάτης ἢ κυπαρίσσου, τεκμήριον ὅτι ἦτο οἶκος πένθιμος ὁ οἶκος ἐκεῖνος. Τὸ πῦρ τῆς ἐστίας πρὸς τοῦτοις ἀφίνετο νὰ σβεσθῇ καὶ πιθανῶς δὲν ἠνάπτετο πάλιν πρὶν ἢ ἡθελε τελεσθῇ ὁ ἐνταφιασμὸς.

Ἄφ' οὗ ὁ νεκρὸς ἔμενεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας (:) προτεθειμένος

ἐκάλει ὁ κῆρυξ τοὺς προσήκοντας ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν. Ἡ μεγαλοπρεπὴς κηδεία τῶν ἐπιφανεστέρων (*indictivum funus*) εἶχε χώραν ἐν ἡμέρᾳ διαίθρῳ, διέθετε δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ὁ *designator*, τῇ συμπράξει μελανειμονούντων ῥαβδούχων (*lictiores*. Horat. Epist. I, 7, 6), ὡς ἐξῆς περίπου· προηγούντο δέκα ἀύληται (*tibicines*, *tibia longa*), ἐνίοτε δὲ σαλπικται (*tubicines*)· εἰς τούτους ἠκολούθουν αἱ θρηνήτριαι (*præficæ*. Horat. Ars poet. 431) γοερῶς ὀλοφυρόμεναι καὶ θρηνωδοῦσαι. Εἵποντο μετὰ ταύτας οἱ μῖμοι (*ludii*, *histriones*, *scurræ*) ἡγουμένου τοῦ ἀρχιμίμου (*archimimus*) περιβεβλημένου στολὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἀποθανόντος καὶ φέροντος προσωπεῖον ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἐκείνου πρόσωπον, παριστάνοντος δὲ διὰ λόγων καὶ κινήσεων αὐτὸν τὸν μεταστάντα (Sueton. Vesp. 19). Οἱ μῖμοι ἤδον, ὠρχοῦντο, ἔσκωπον, ἐνίοτε δὲ καὶ χωρία ποιητῶν ἀπὸ στήθους ἔλεγον (Διον. Ἀλικ. Ῥωμ. ἀρχ. Ζ. 9. Sueton. Tib. 57). Ἦρχοντο ἔπειτα ἐφ' ἁρμάτων οἱ φέροντες τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων (*imagines majorum*. ἰδ. § 9 δ'). Ἐὰν ὁ τελευτήσας εἶχεν εὐδοκιμήσει ἐν πολέμοις ἐφέροντο πρὸ αὐτοῦ πίνακες καταλέγοντες τὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετάς, ὁμοιώματα τῶν πόλεων, ἃς εἶχεν ἐκπολιορκήσει, τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων κομισθέντα σκῦλα, οἱ στέφανοι, ὧν εἶχε τύχει κτλ. Μετὰ τοῦτο ἐφέρετο αὐτὸς ὁ νεκρὸς ἐπὶ πολυτελοῦς φερέτρου (*capulum*, *feretrum*, *lectica*, *lectus funebris*) μετὰ χρυσοποικίλων παραπετάσματων. Τὸ φέρετρον ἐκράτουν συνήθως οἱ πλησιέστατοι συγγενεῖς ἢ οἱ ἀπελεύθεροι καὶ ἐὰν ὁ ἀποθανὼν κατεῖχεν ὑψηλὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν, οἱ ἵππεῖς, οἱ συγκλητικοί, οἱ ἐν τέλει. Τὴν συνοδείαν ἐκλείον πενθίμως καὶ ἀτμηελήτως περιβεβλημένοι οἱ συγγενεῖς, οἱ κληρονόμοι καὶ οἱ ἀπελεύθεροι φοροῦντες τὸν πῖλον (*pileus* ἢ *pileum*), τὸ σημεῖον τῆς ἀπελευθερώσεώς των (§ 17). Ἡ πομπὴ διηυθύνετο πρὸς τὴν ἀγορὰν, τὸ *forum*, ἐκεῖ δὲ ἐπαύοντο πάντες πορευόμενοι, ἀπετίθετο τὸ φέρετρον καὶ ἠνωρθοῦτο ὁ νε-

κρός. Οἱ φέροντες τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων κατέβαινον τότε ἀπὸ τῶν ἀρμάτων καὶ ἐκαθέζοντο ἐπὶ δίφρων ἐλεφαντίνων, ὁ δὲ υἱὸς συνήθως ἢ τις τῶν συγγενῶν τοῦ μεταστάντος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα τὸ ἐμβόλοις κεκοσμημένον ἔλεγεν ἐκείθεν τὸν ἐπικήδειον λόγον (*laudatio funebris, laudare defunctum pro rostris*). Ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ πρῶτον μὲν δεόντως ἐπηνεῖτο ὁ ἀποθανών, ἔπειτα δὲ διὰ βραχέων ἐμνημονεύοντο αἱ τῶν προγόνων αὐτοῦ, ὧν παρῆσαν τὰ ὁμοιώματα, εἰς τὴν πολιτείαν εὐεργεσίαι. Ἦρετο τότε πάλιν τὸ φέρετρον καὶ πάντες κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐπορεύοντο πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ ἢ τῆς καύσεως. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ῥωμαῖοι κατῴρυττον (*humabant*) τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ ταχέως παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ καίωσι (*cremare*) αὐτοὺς (*Cic. de Legg. II, 22. Πλούτρχ. ἐν βίῳ Νουμᾶ*). Ἡ συνήθεια αὕτη δὲν ἔτυχε γενικῆς ἀποδοχῆς εἰμὴ κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς δημοκρατίας χρόνους, ἃν καὶ τότε ἀκόμη παρὰ τισιν οἰκογενείαις, ὡς λ. χ. παρὰ τῇ τῶν Κορνηλίων, παρέμενεν ὁ ἀρχαιότερος τρόπος τοῦ κατορύττειν. Οἱ τάφοι ἦσαν ιδιόκτητοι καὶ ἔκειντο κατὰ προτίμησιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ἔξω τῆς πόλεως ἀγουσῶν ὁδῶν, ἀφ' οὗτο ὁ δωδεκάδελτος νόμος εἶχεν ἀπαγορεύσει τὸ ἐν τῇ πόλει καίειν ἢ κατορύττειν τὰ νεκρὰ σώματα (*hominem mortuum ne sepe-lito neve urito*). Διὰ τοὺς δούλους καὶ τοὺς καταδίκους ὑπῆρχεν ὠρισμένος ὁ Αἰσχυλῖνος λόφος ὡς κοινοτάφιος.

— Ὁ νεκρὸς ἐκαίετο τιθέμενος ἐπὶ πυρᾶς συνισταμένης ἐκ σωροῦ ἀκατεργάστων ξύλων ἐν εἵδει βωμοῦ τοποθετημένων. Τὴν πυρὰν πρὶν ἢ ἀναφθῆ ἐκάλουν *pyram* οἱ Ῥωμαῖοι, ἀνημμένην δὲ *rogum*, τὸν δὲ τόπον (*area*), ἔνθα ἐκαίοντο τὰ σώματα, ἐὰν μὲν ἦτο ἰδιωτικὸς καὶ παρὰ τὸν τάφον ἐκάλουν *bustum*, ἐὰν δὲ κοινὸς καὶ μακρὰν τοῦ τάφου *ustrina* ἢ *ustrinum*. Ἀφ' οὗ ὁ νεκρὸς ἤθελε τεθῆ ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἠνοίγοντο πάλιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ἐπεχέοντο εὐώδεις ὕλαι,

ἐρρίπτοντο δὲ καὶ στέφανοι καὶ τριχῶν πλόκαμοι. Ἀπεδίδετο ἔπειτα εἰς αὐτὸν ὁ τελευταῖος ἀσπασμὸς, ἐθρηνεῖτο τὸ ἔσχατον ὑπὸ τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν καὶ τις ἐξ αὐτῶν ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἔθετε πῦρ, ἐν ᾧ δὲ τὸ σῶμα ἐκαίετο ἐτελοῦντο περὶ τὴν πυράν, κατὰ τὸ ἔθος τὸ τυρρηνικόν, ἀγῶνες μονομάχων. Μετὰ τὴν καῦσιν ἐσθέννυτο ἡ ἀνθρακιά δι' οἴνου, οἱ παρεστῶτες ἐπηύχοντο, ἐνίπτοντο τὰς χεῖρας καὶ συνέλεγον τὰ ὅσῃ τιθέντες ἐντὸς τῶν πενθίμων αὐτῶν ἱματίων (Tibull. I, 3, 5)· ἐπλυνον ἔπειτα αὐτὰ δι' οἴνου καὶ γάλακτος, τὰ ἀπεσπύγγιζον διὰ λινῶν ὑφασμάτων, τὰ ἐνέθετον μετὰ μύρων μεμιγμένα εἰς κάλπιν (urna) κεκοσμημένην δι' ἀνθέων καὶ ταινιῶν, τὰ ἔθαπτον καὶ ἀπεχαιρέτιζον τὸν μεταστάντα κρᾶζοντες· *have anima candida, terra tibi levis sit, molliter cubent ossa* κ.τ.λ. Τέλος ἐξηγνίζετο ἡ δμήγουρις πᾶσα περιρραντιζομένη δι' ὁσίου ὕδατος (ὑδὼρ καὶ ἄλας, *lustratio*. Πρβλ. Θεόκρ. Εἰδυλ. 1Δ'. 95) καὶ διελύετο ἡ πομπὴ διὰ τῆς τυπικῆς λέξεως *Ilicet* (= *ire licet*). — Ἐκ τῆς πυρᾶς τῶν αὐτοκρατόρων ἀφίνετο ἀετὸς, σύμβολον τῆς ἀποθεώσεως.

93. «Ὁ τάφος, λέγει ὁ Marquardt (*Privatalterth. I, 367*), κατὰ τὴν ὁμόθυμον τῆς ἀρχαιότητος δοξασίαν ἦτο κατοικία ἐν ᾗ ὁ ἀποθανὼν ἐνετίθετο ὅπως ἀρχίσῃ ἐκεῖ νέον βίον εὐδαιμονέστερον μὲν τοῦ προτέρου, παρεμφερῆ ὅμως πρὸς ἐκείνον. Εἶχε λοιπὸν ὁ τάφος χαρακτηρὰ οἴκου δεομένου ὠρισμένης διακοσμήσεως διὰ τὴν μετὰ θάνατον οἰκῆσιν τῆς οἰκογενείας. Διὰ τοῦτο ἐδίδον εἰς τοὺς νεκροὺς νὰ ἔχωσιν ἐνδύματα, ἀργύριον, κοσμήματα, ἐπιπλα καὶ σκεύη παντοῖα καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια· εἰς μὲν τὸν πολεμιστὴν τὰ ὅπλα αὐτοῦ, εἰς δὲ τὸν ἐργάτην καὶ τὸν τεχνίτην τὰ ἐργαλεῖα, εἰς δὲ τὰς γυναῖκας τὸ κάτοπτρον, τὴν βελόνην, τὸ κτένιον κτέ., εἰς δὲ τὰ παῖδιά τὰ ἀθύρματα αὐτῶν. Πάντα τὰ εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον ἀνήκοντα πράγματα τὰ τηρούμενα

σήμερον ἐν τοῖς μουσείοις προέρχονται κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἀρχαίων τάφων.» Οἱ τάφοι οἱ κρύπτοντες εἴτε αὐτὸν τὸν νεκρὸν, εἴτε τὴν κόνιν αὐτοῦ κατεσκευάζοντο ἢ ὅλως ὑπὸ τὴν γῆν ἢ μέρος μὲν ὑπὸ τὴν γῆν μέρος δὲ ἐπ' αὐτῆς. Καὶ ἐκείνους μὲν διέκρινον ἰδιαίτερα σημεῖα ἢ ἐπιγραφαί, εἰς τούτους δὲ τὸ ἐξέχον ἐπὶ τῆς γῆς μέρος ἐχρησίμευσεν ὡς σῆμα καὶ τοῦτο ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν. Αἱ νεκρικαὶ ὑδρίαι ἀπετίθεντο ἐντὸς τῆς ὀστοθήκης (ossuarium ἢ cinerarium) ἐν οἰκίσκοις ἐφεξῆς ἐσκαμμέναις ἐν τῷ τοίχῳ (columbaria). Τὰ μαυσωλεῖα τῶν αὐτοκρατόρων διεκρίνοντο κατὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν πολυτέλειαν. Ἐκ τούτων μνημονευτέοι ἰδίως ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τοῦ ἀρείου πεδίου καὶ ὁ ἀντικρὺ τούτου ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὁχθῆς τοῦ Τιβέρεως κείμενος τάφος τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐξ ὧσων διεσώθησαν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, εἶνε ὁ τάφος τῆς οἰκογενείας τῶν Σκηπίωνων, ἀνακαλυφθεὶς ἐν ἔτει 1780 τετρακόσια βήματα πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς Ἀπίας ὁδοῦ. Τὸ εὔρημα τοῦτο εἶνε πολύτιμον ὅχι μόνον διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιγραφικὴν. Παρατίθεμεν ἐνταῦθα τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐκ τοῦ μνημείου·

1. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ υἱοῦ Σκηπίωνος τοῦ Ἀσιατικοῦ φέρεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ· PATER REGEM ANTIOCO SVBEGIT.

2. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ υἱοῦ Σκηπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, ἧδε· QVEI APICEM INSIGNE DIALIS FLAMINIS GESSISTEI | MORS PERFECIT VT TVA ESSENT OMNIA | BREVIA HONOS FAMA VIRTVSQVE GLORIA ATQVE INGENIVM. QVIBVS SEI | IN LONGA LICVISSET TIBE VTIER VITA | FACILE SVPERASES GLORIAM | MAIORVM. QVARE LVBENS TE IN GREMIV. SCIPIO RECIPIT TERRA PVBLI | PROGNAVTVM PVBLIO CORNELI.

3. Ἐπὶ δὲ τοῦ σαρκοφάγου Σκηπίωνος τοῦ Βαρβάτου, ἥδε

CORNELIVS LVCIVS SCIPIO BARBATVS GNAIVOD. PATRE
PROGNATVS FORTIS VIR SAPIENS QVE | QOIVS FORMA
VIRTVTEI PARISVMA FVIT | CONSOL CENSOR AEDILIS QVE |
FUIT APVDVOS | TAVRASIA CISAVNA SAMNIO CEPIT | SV-
BIGIT OMNE LOVCANA OBSIDES QVE ABDOVCIT.

III. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Α'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ.

94. Τῆς γραμματολογίας ἔργον εἶνε ἡ ἔρευνα τῆς περὶ τὰ γράμματα ἐπιδόσεως τῶν Ῥωμαίων ὡς καὶ ἡ ἐξιστόρησις τῆς βαθμιαίας ἐν Ῥώμῃ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν, εἰς ἡμᾶς δὲν ἀνήκει ἢ νὰ ἐξετάσωμεν διὰ τίνων ἐξωτερικῶν μέσων ἀνεπτύχθησαν καὶ προήχθησαν παρ' αὐτοῖς τὰ γράμματα.

95. α'. Βιβλιοθήκαι. Ἡ πρώτη ἐν Ῥώμῃ μνημονευομένη ἰδιωτικὴ βιβλιοθήκη εἶνε ἡ τοῦ Αἰμυλίου Παύλου (168 Π. Χ.), πρῶτος δὲ συνέστησε δημοσίαν βιβλιοθήκην ὁ ἐπὶ Αὐγούστου Ἀσίνιος Πολλίων. Ἐν τῷ μεταξὺ διετήρουν βιβλιοθήκας οἱ ἰδιῶται ἐπειδὴ ἀπῆτει τοῦτο ὁ συρμός, ἔχαιρον δὲ συναθροίζοντες βιβλία καὶ ἃς μὴ ἐγνώριζον οὐδὲ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῶν. Βραδύτερον ἔφερον εἰς Ῥώμην ὁ γραμματικὸς Ἐπαφρόδιτος περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας βιβλίων καὶ ὁ Σαμμώνιος Σεβῆρος περὶ τὰς ἐξήκοντα δύο χιλιάδας καὶ πλεόν, ἀλλ' ὅχι πρὸς μελέτην, κατὰ τὸν Σενέκαν, ἀλλὰ πρὸς διακόσμησιν τῶν τοίχων.

Πῶς διετάττοντο αἱ βιβλιοθήκαι εἶπομεν ἀνωτέρω (§ 44 δ').

96. β'. Βιβλία. Πρὸς γραφὴν μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι χάρτην κατασκευαζόμενον ἐκ τοῦ λεπτοῦ φλοιοῦ (liber) τοῦ γνωστοῦ Αἰγυπτιακοῦ παπύρου (papyrus, charta aegyptiaca, niliaca) τοῦ φουμένου ἐν τοῖς παρὰ τὸν Νεῖλον ἔλεσι.

Τοῦ φυτοῦ τούτου ἐξελεπίζοντο λεπτόταται ταινίαι (pagina, philura, scheda), πλάτος περίπου ἑξ δακτύλων, συνεκολλῶντο δὲ πρὸς ἀλλήλας διὰ τοῦ βορβορώδους ὕδατος τοῦ ποταμοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερέβαλον τοὺς Αἰγυπτίους κατὰ τὴν ἐντέλειαν τῆς κατασκευῆς τοῦ παπύρου. Ὅκτὼ διάφορα κατὰ τὴν ποιότητα εἶδη χάρτου μνημονεύονται (Plin. H. N. XXII, 23) ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, οἷον. charta regia, Augusta, Liviana, Claudia, hieratica, amphitheatrica κτλ. ὁ τῆς κατωτάτης ποιότητος χάρτης ὁ καλούμενος ἐμπορητικὸς ἢ ἐμπορευτικὸς (charta emporetica) ἐχρησίμευε μόνον πρὸς περιτύλιξιν ἐμπορευμάτων. Ἄλλη ὕλη πρὸς γραφὴν ἐκτὸς τοῦ παπύρου ἦτο ὁ περγαμηνὸς χάρτης ἢ μεμβράνη (membrana). Ἐπὶ μεμβράνης ἔγραφον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ εἰς πολυχρόνιον διατήρησιν προωρισμένα ἔγγραφα.

97. Τὸ μέλαν (atramentum librarium) τῶν ἀρχαίων ἦτο πολὺ πυκνότερον τοῦ ἡμετέρου, κατεσκευάζετο δὲ ἐξ αἰθάλης καὶ ἄλλων ὕλων. Εἰς τὰ διασωθέντα παλαιότατα χειρόγραφα (ὡς λ. χ. τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Τερεντίου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Οὐατικανοῦ) ἐξέχουσιν ὡς ἐκ τῆς πυκνότητος τοῦ μέλανος τὰ γράμματα, εἰς δὲ τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ ἀνευρεθέντα τὰ γράμματα εἶνε μελάντερα τοῦ χάρτου ἂν καὶ ἀπηνθρακωμένου, τοῦτο δὲ προέρχεται διότι τὸ μέλαν τῶν ἀρχαίων δὲν περιεῖχε βιτριόλιον, ἄλλως θὰ ἐφαίνοντο ὑπέρυθρα καὶ θὰ κατέτρωγον τὴν ὕλην ἐφ' ἧς ἦσαν γεγραμμένα. Ἐνίοτε μετεχειρίζοντο οἱ παλαιοὶ πρὸς γραφὴν καὶ τὸν χυμὸν τῆς σηπίας (sepia).

98. Ὡς γραφίδα εἶχον τὸν γραφικὸν κάλαμον (calamus), ὁδὺν κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον καὶ εἰς δύο κεχωρισμένον. Οἱ κάλλιστοι κάλαμοι προήρχοντο ἐξ Αἰγύπτου, Κνίδου καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀνατίτιδος.

99. Ἐγραφον δὲ συνήθως κατὰ στήλας χωριζομένης ἀπ'

ἀλλήλων διὰ γραμμῆς ἐρυθρᾶς ἀγομένης διὰ μίλτου (*minium*) καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς τοῦ χάρτου, τὴν δ' ἐτέραν ἠλειφον διὰ κρόκου ἢ κέδρου, ὅπως προφυλάττωνται τὰ βιβλία ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν σκωλήκων καὶ τῶν σιτῶν φθορᾶς. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου ἐτίθετο εἴτε ἐν ἀρχῇ, εἴτε ἐν τέλει.

100. Τὰ βιβλία εἶχον σχῆμα κυλινδρικόν, αἱ συγκεκολλημέναι δηλονότι πρὸς ἀλλήλας ταινίαι προσηρτῶντο εἰς κύλινδρον ξύλινον ἢ ὀσείνον ἢ καὶ ἐλεφάντινον καὶ περιετυλίσσοντο περὶ αὐτόν. Τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἐλίγματος (*geminæ frontes*) ἐκόπτοντο καὶ ἐκισσηροῦντο ἐπιμελῶς καὶ ἐχρωματίζοντο διὰ μελαίνης βαφῆς. Ἡ ῥάβδος δὲν προεῖχε συνήθως τοῦ περιτετυλιγμένου βιβλίου, ἀλλ' ἐσχημάτιζε μετὰ τῆς βάσεως τοῦ κυλίνδρου ἴσην ἐπιφάνειαν, ἡ δὲ ἄκρα αὐτῆς διεκρίνετο ἐν τῷ μέσῳ ὡς τις ὀμφαλὸς (*umbilicus*)· οὕτω τοῦλάχιστον ἔχουσι τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ ἀνακαλυφθέντα ἀρχαῖα κυλινδρικά βιβλία. Ἐνίοτε ὅμως ἐκοσμοῦντο αἱ ἄκρα διὰ χρυσῶν ἢ ἐλεφαντίνων ἡλων (*bullæ*) ἐκατέρωθεν προσχόντων καὶ διὰ τοῦτο καλουμένων κεράτων (*cornua*).

101. Ὅπως προφυλάττεται τὸ βιβλίον ἀπὸ τοῦ κονιορτοῦ καὶ ἐν γένει ὅπως διατηρεῖται ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἐνετίθετο ἐν θήκῃ δερματίνῃ (*membrana* ὅχι *capsa*), ἥτις ἐβάφετο ἔξωθεν διὰ χρώματος κίρρου ἢ πορφυροῦ.—Ἡ ἐπιγραφὴ (σίλλυβος) τοῦ βιβλίου (*index, titulus*) ἐνεγράφετο ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου παπύρου ἢ περγαμηνῆς καὶ προσηρτᾶτο τῷ ἐλίγματι ὡς δελτίον ἢ ἐνεκολλᾶτο ἐπ' αὐτοῦ. Μνήσθητι δὲ καὶ τῶν δύο τούτων· πρῶτον, ὅτι τῷ χρόνῳ εἰσῆχθη τὸ ἔθος νὰ τίθεται ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ συγγράμματος ἡ εἰκὼν τοῦ συγγραφέως καὶ δεύτερον, ὅτι τὰς ἄνευ ἀξίας συγγραφὰς συνειθίζον ν' ἀποκναίωσιν ὅπως γράφωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χάρτου ἄλλα σπουδαιότερα· ὁ τοιοῦτος χάρτης ἐκαλεῖτο παλίμψηστος (*palimpsestus*. Πάλιν ψάω).

102. γ'. Βιβλιοπῶλαι. Ἦδη ὁ Κικέρων ἐν τῷ δευτέρῳ

Φιλιππικῶ λόγῳ (§ 9) ἀναφέρει βιβλιοπωλεῖον ὑπάρχον ἐν Ῥώμῃ καὶ ὁ Ὀράτιος δὲ βραδύτερον μνημονεύει (Epist. I, 20, 2. Ars poet. 345) τῶν Σοσίων ἀδελφῶν ὡς ἐκδοτῶν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Καὶ ἄλλων δὲ ἐκδοτῶν διεσώθησαν τὰ ὀνόματα. Οἱ βιβλιοπῶλαι ἢ βιβλιοκάπηλοι (librarii, bibliopolæ) ἢ ἀντέγραφον εἴτε αὐτοί, εἴτε δι' ἄλλου ἀνὰ ἐν σύγγραμμα, ὅπως οἱ μοναχοὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἢ ἐμίσθουν πολλοὺς λογίους δούλους (servi literati), οἵτινες συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔγραφον ταυτοχρόνως καθ' ὑπαγόρευσιν ἐνός, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἔλαττον ἐπιμελῶς, τὸ αὐτὸ βιβλίον, συντέμνοντες σημειογραφικῶς (notæ Tironianæ, notarii) τὰ γραφόμενα. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν μὲν μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν κατέστη εὐτελὴς, παραισέφερσαν ὅμως πολλὰ λάθῃ εἰς τὰ κείμενα. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ δοῦλοι ἦσαν διὰ τὴν φιλολογίαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅ,τι περίπου νῦν εἶνε ἡ τυπογραφία. — Τὰ πλεῖστα βιβλιοπωλεῖα (tabernæ) ἦσαν ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ὁδὸν Argiletum τῆς συνοικίας τῶν σανδαλοποιῶν (vicus sandaliarium), ἄλλα δὲ τινα ἦσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ (forum), ἐνθα συνελέγοντο οἱ πεπαιδευμένοι. Ἐτοιχοκολλοῦντο δι' ἑξῶθεν τῶν βιβλιοπωλείων (Martial. Epigr. I, 118, 11. Horat. Sat. I, 4, 71, Ars poet. 373) ἢ ἐπὶ τῶν κίωνων στοᾶς, ἐὰν στοὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ που πλησίον, κατὰλογοι τῶν πωλουμένων βιβλίων. — Οἱ συγγραφεῖς ἤδη πρῶτῃμα ἤρχισαν νὰ πωλῶσιν ἐπὶ μισθῷ τὰ συγγράμματα αὐτῶν εἰς ἐκδότας. Οὕτω λ. χ. ὁ μὲν Πλαῦτος, ὁ Τερέντιος καὶ ἄλλοι ἐπώλησαν τὰς κωμωδίας αὐτῶν εἰς τοὺς ἀγορανόμους, ὁ δὲ φίλος τοῦ Κικέρωνος Πομπώνιος δ' Ἀττικὸς ἡγόρασε διάφορα συγγράμματα καὶ δὴ καὶ τὸν Ῥήτορα (Orator) τοῦ Κικέρωνος ὅπως κερδοσκοπήσῃ ἐκδίδων αὐτὰ ἐν πλείστοις ἀντιγράφοις καὶ ἐφρόντισεν ὁ ἴδιος νὰ διδάξῃ τοὺς δούλους του ὁρθῶς νὰ ἀντιγράψωσι. Καὶ Πλίνιος

ὁ πρεσβύτερος ἐπώλησεν ἐν τοῦ σύγγραμματος ὀγδοήκοντα ἐξ
περίπου χιλιάδας δραχμὰς (*).

103. δ'. Ἐπιστολαί. Σπανιώτερον ἔγραφον ἐπιστολὰς ἐπὶ
παπύρου, συνήθως δ' ἐπὶ δέλτων ἢ πινακίδων (tabellae, pu-
gillares, codicilli). Αἱ πινακίδες αὗται ἦσαν ἐπιστρωμέναι
διὰ κηροῦ, ἔγραφον δ' ἐπ' αὐτῶν (exarare literas) διὰ γρα-
φίδος (stilus, graphium), ἥτις κατὰ μὲν τὴν μίαν ἄκραν
ἀπέληγεν εἰς αἶχμην, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν εἰς πλατὺ καὶ
λεῖτον μετάλλινον ἔλασμα δι' οὗ ἀπήλειπον τὰ γεγραμμένα
(litura. Cic. p. Arch. 5. Horat. Ars poet. 294) καὶ ἐξε-
λέαινον πάλιν τὴν κηρίνην ἐπιφάνειαν. Αἱ πινακίδες ἦσαν,
ὥς εἰκὸς, διαφόρου μεγέθους, περιείχοντο δὲ ἐν περιθωρίῳ
πιθανῶς ἐξέχοντι τῆς ἐπιφανείας, ὅπως μὴ διαφθείρωνται τὰ
γράμματα καὶ ὅταν αὗται συνεπτύσσοντο. Ἀφ' οὗ ἐγράφοντο
αἱ ἐπιστολαί, συνεδέοντο διὰ λεπτοτάτου λινοδέσμου καὶ
ἐσφραγίζοντο διὰ κηροῦ εἰς τὸ μέρος ἔνθα ἦτο ὁ δεσμός (Cic.
Cat. III, 5). Δὲν ἐφθειρον δὲ τὴν σφραγίδα ἀποτέμνοντες τὸν
λινόδεσμον, ἵνα ὑπάρχῃ ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἐλύ-
θη. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέστελλον τὰ γράμματα διὰ τῶν γραμμα-
τοφόρων (tabellarii).

Β'. ΤΕΧΝΑΙ.

104. Γένεσις τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης. Ἡ ἀρχαιοτάτη τέχνη
τῶν Ῥωμαίων συνεδέετο στενώτατα μετὰ τῆς παλαιᾶς τέχνης
τῶν Τυρρηνῶν, ὧν οἱ ναοὶ εἶχον μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς
τὰς ξυλῖνας οἰκοδομὰς τῶν ὑπερβορείων ἐθνῶν. Τῆς τυρρη-
νικῆς τέχνης δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τάφοι, πολυγωνικὰ τείχη
παρεμφερῆ πρὸς τὰ κυκλώπεια καὶ τινὰ λείψανα πλαστικῆς,
ιδίως δὲ ἀγγεῖα ἐκ μελαίνης γῆς, ἀνευρισκόμενα ἐν τοῖς

(*) Ἰδέτωσαν οἱ βυολόμενοι καὶ τὸ περὶ βιβλιοπωλῶν παρ' Ἑλλήσι
καὶ Ῥωμαῖοι ἄρθρον τοῦ κ. Ἑμ. Γαλάνη, ἐν Ἡμερολογίῳ Κορομηλᾶ
τοῦ ἔτους 1875, σελ. 116 κ. ἐξ. Σ. Μ.

τάφοις. Τὰ ἐπὶ τῶν τυρρηνικῶν τάφων ἀνάγλυφα εἰκονίζουσι διαφόρους σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἷον· ἐνταφιασμοὺς, πομπὰς, ὀρχήσεις ἢ παριστῶσι ζῶα καὶ μάλιστα λέοντας καὶ σφίγγας ὁμοίας πρὸς τὰς ἀσσυριακάς.

Τὸ φανταστικὸν καὶ δύσμορφον τῶν τυρρηνικῶν οἰκοδομῶν καὶ ἀναγλύφων μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ οἰκοδομικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ δὲν εἶχε καθαρῶς διαμορφωθῇ παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ.

105. Χαρακτὴρ τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης. Τὰ ἀρχαιότερα μεγὰλα οἰκοδομήματα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ὡς λ. χ. ὁ ἵπποδρομος (circus), ὁ ἐπὶ τοῦ Καπετωλίου ναὸς τοῦ Διὸς, ἄλλοι πολλοὶ ναοὶ, αἱ στοαὶ τοῦ φόρου, ἦσαν ἔργα Τυρρηνῶν τεχνιτῶν. Ἡ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὅμως τέχνης ἐπενέργεια τῆς τυρρηνικῆς κατέπαυσεν ἅμα ἦλθον εἰς Ῥώμην Σικελοὶ τεχνῖται. Τότε ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται τὸ συναίσθημα τοῦ καλοῦ καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡ Ῥώμη κατακτήσασα τὴν Ἑλλάδα κατέκτησε μετ' αὐτῆς καὶ τὴν ἐλληνικὴν τέχνην, ἥτις ὅμως ἡλλοιώθη μεταφυτευθεῖσα ἐν Ῥώμῃ. Διότι τότε τῇ βοηθείᾳ τῶν νικηφόρων Ῥωμαϊκῶν ὅπλων ἡ τέχνη ἔλαβε νέαν καὶ ἰσχυρὰν ἐπίδοσιν καὶ ἀνεφάνη ὥς τις νέα φάσις ἢ μᾶλλον ὡς ἐξάνθησις τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐὰν ὡς ἐκ τούτου ἀπέκτῃ τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν πρακτικότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν, αἵτινες ἰδίως διακρίνουσι τὴν Ῥωμαϊκὴν τέχνην, ἀπέβαλεν ὅμως τὴν ἀφέλειαν, τὴν ἀπλότητα καὶ τὸ ἰδανικόν, ὧν ἄνευ ἀπόλλυσι τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα πᾶν καλλιτέχνημα.

106. Ἡ Ῥωμαϊκὴ τέχνη διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους

α'. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 242 π. Χ. μέχρι τοῦ ἔτους 69 μ. Χ., τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐκ Σικελίας εἰς Ῥώμην μεταφορᾶς ἐλληνικῶν μνημείων μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τῶν Φλαβίων. Τὴν περίοδον ταύτην διακρίνει ὁ ἐν τῇ τέχνῃ κρατῶν Ἑλληνικὸς τρόπος.

β'. 69—193. Ἐπὶ τῶν Φλαβίων Οὐεσπεσιανοῦ, Τίτου,

Διομητιανοῦ ἤκμασεν ἡ κυρίως ῥωμαϊκὴ τέχνη, ἐφθασε δὲ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117), ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἤρχισε πάλιν βαθμηδὸν νὰ παρακμάζῃ.

γ'. 193—324. Παρακμὴ τῆς τέχνης. Ἡ Ῥώμη παύεται οὕσα πνευματικὴ κεφαλὴ τοῦ κόσμου, ἡ δὲ τέχνη καταναρρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων λαμβάνει αὐθιπαρξίαν τινα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἄρχεται ἡ χριστιανικὴ τέχνη.

α. Πρώτη περίοδος.

107. 4) ἀρχιτεκτονική. Ἐξ ὧν τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἤρμοζε μᾶλλον εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν αἴσθησιν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ῥωμαίων ὑφίστατο τὴν ἐπενέργειαν τῆς τυρρηνικῆς τέχνης, ἔπειτα ὅμως ἀπέκλινε πρὸς τὴν ἐλληνικὴν.

108. Οἱ κίονες εἰς τοὺς ὁποίους ἐπερείδετο ἡ στέγη τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν διαιροῦνται εἰς τρεῖς κεφαλαιώδεις ρυθμούς·

a. τὸν δῶριον. Ὁ δῶριος κίων δὲν εἶχε βάσιν, ἀλλ' ἐφύετο ὥς τις μύκης ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ ὕψος αὐτοῦ ἦτο συνήθως ἐξαπλάσιον τῆς κάτω διαμέτρου. Τὸ σῶμα (scapus) τοῦ δωρίου κίονος ἦτο παχύτερον καὶ βραχύτερον τοῦ ἰωνικοῦ, ἐμειοῦτο πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἶχε περίξ καθέτους ραβδώσεις, τὸ δὲ κιονόκρανον αὐτοῦ ἦτο ἀπλοῦν. Ὁ δῶριος κίων ἦτο στερεώτατος, δυνάμενος νὰ ὑποστατᾷ βαρύτερα ἐπιστύλια. Ἐβαινον δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βάρους καὶ πλησιέστατοι πρὸς ἀλλήλους οἱ κίονες τοῦ ρυθμοῦ τούτου. Γνωρίσματα κηθόλου τοῦ δωρικοῦ κίονος ἦσαν τὸ ἀπλοῦν, τὸ στερεὸν, τὸ σεμνὸν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές.

b. τὸν ἰωνικόν. Ἀπεικόνισμα ὦν τοῦ παιδρὸς βίου τῆς τερπνῆς Ἰωνίας ὕψοῦτο ἐλαφρὸς καὶ χαρίεις ὁ κίων ὁ Ἰωνικός. Ἐβαινεν ἐπὶ ἰδίας βάσεως καλουμένης σπείρας, τὸ σῶμα

αὐτοῦ ἐμειοῦτο πρὸς τὰ ἄνω ὀλιγώτερον τοῦ δωρίου κίονος καὶ εἶχεν ὕψος δεκαεξὲς ἐμβατῶν καὶ ἐπέκεινα (ἐμβάτης = $\frac{1}{2}$ τῆς κάτω διαμέτρου). Τὸ κιονόκρανον αὐτοῦ ἦτο κομψότατα ἐργασμένον καὶ δι' ἐλίκων κεκοσμημένον. Οἱ κίονες οἱ Ἰωνικοὶ ὑποθαστάζοντες ἐλαφρότερον ἐπιστύλιον ἵσταντο μᾶλλον ἀραιόστυλοι ἢ οἱ δώριοι.

ς. τὸν κορινθιακόν. Ὁ Κορινθιακὸς κίων εἶνε κυρίως αὐτὸς ὁ δώριος κεκαλλωπισμένος. Ἐβαινε καὶ οὗτος ἐπὶ βάσεως ἰδίας ὡς ὁ Ἰωνικὸς, ἀλλ' ἦτο κατὰ τὴν ἐργασίαν λεπτότερος ἐκείνου. Τὸ κιονόκρανον αὐτοῦ παρίστανεν οἰνοεὶ κάλαθον πλήρη ἀνθέων. Ὁμοιάζε δηλονότι πρὸς μέγαν στρογγύλον κάλαθον ἔχοντα τετραγωνικὸν σῶμα, οὗτινος ἐκάστη πλευρὰ ἦτο ἔγκοιλος. Ἐκ τοῦ καλάθου ἐξήρχοντο δύο σειραὶ φύλλων ἀκάνθου, ἑκατέρα ἐξ ὀκτῶ φύλλων συνισταμένη, ὅπισθεν δ' αὐτῶν ἐφαίνοντο τέσσαρες μίσχοι καὶ περὶ ἕκαστον μίσχον ἐχώρουν πρὸς τὰ ἄνω ἀνὰ δύο φυλλάρια. Πρὸς πλήρωσιν τοῦ κenoῦ γώρου παρενεβάλλοντο ἄνθη καὶ ἄλλα κοσμήματα.

Ἐπὶ τῶν κίωνων ἐρεῖδετο τὸ ἐπιστύλιον, ὅπερ ὑπεβάσταζε τὴν ὀροφήν.

109. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ρυθμῶν ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρὰ πολὺ προὔτιμηνε τὸν μεγαλοπρεπεῖ κορινθιακόν. Κορινθιακοὶ κίονες ἐκόσμουσαν τοὺς ῥωμαϊκοὺς ναοὺς, τὰς βασιλικὰς καὶ ἐν γένει τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα τῶν Ῥωμαίων συνηθέστερον ἢ δωρικοὶ καὶ ἰωνικοὶ. Ἀλλ' εἰς τοὺς τρεῖς τούτους ρυθμοὺς προσέθηκαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀρχιτέκτονες ἐτέρους δύο, τὸν τυρρηνικόν (columna Tuscanica) προσομοιάζοντα πρὸς τὸν ῥωμαιοδώριον καὶ τὸν σύνθετον λεγόμενον (columna composita), ἀνάμιγμα ἰωνικῶν ἐλίκων καὶ κορινθιακῶν φυλλωμάτων. Μετεχειρίζοντο πρὸς τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι ὡς ἐρείσματα τῶν οἰκοδομημάτων ἀντὶ κίωνων καὶ ἄτλαντας (telamones), τουτέστι ῥωμαλέων ἀνδρῶν ὁμοιώματα καὶ καρυάτιδας (caryatides). Εἰσαχθείσης κατὰ τὴν

περίοδον ταύτην ἐν τῇ τέχνῃ τῆς καμαρώσεως ἤρχισαν νὰ ἐκπονῶσιν ἀψίδας ἐπὶ στύλων (pila), κατήντησαν δὲ κατὰ μικρὸν νὰ οἰκοδομῶσι γιγαντείους γεφύρας, ὑδραγωγεία, πύλας, θριαμβευτικάς, πύλας ἢ ἀψίδας, θέατρα, ἀμφιθέατρα, θέρμας κτλ.

110. Κατὰ τὴν Ε'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα Κόιντος Μέτελλος ὁ Μακεδονικὸς ἔκτισε τοὺς ναοὺς τοῦ Στῆσιου Διὸς (Jupiter Stator) καὶ τῆς Ἥρας ἐκ μαρμάρου. — Κατὰ δὲ τὴν α'. ἑκατονταετηρίδα οἱ τριάρχει Κράσσοι, Πομπήιος καὶ Καῖσαρ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν ἡμιλλῶντο τίς μᾶλλον νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους διὰ πολυτελῶν οἰκοδομῶν. Ἀντὶ τῶν ὑπαρχόντων ξυλίνων θεάτρων καὶ ἀμφιθεάτρων ὠκοδομήθησαν ἄλλα μαρμάρινα κομψότερα καὶ πολυτελέστερα, ἐκτίσθησαν νέαι μεγαλοπρεπεῖς βασιλικαὶ, λαμπροὶ ναοὶ κτλ. — Ἐπὶ τῆς γαληνίου καὶ διαρκοῦς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου εἰσῆχθη εἰς τὴν Ῥώμην τὸ σύστημα τῆς ὁμοιόμορφου οἰκοδομίας, ἣ δὲ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν οἰκοδομημάτων κατέστη ἀνταξία τοῦ μεγαλείου τοῦ κοσμοκράτορος λαοῦ, ἂν καὶ ἡ ἐργασία ἀπέστη τῆς καθαρότητος τῶν ἐλληνικῶν προτύπων. Τὸ κάλλιστον τῶν νῦν σωζομένων μνημείων τῆς περιόδου ταύτης εἶνε τὸ Πάνθεον οὔτινος ἢ ἐσωτερικὴ διάμετρος εἶνε 132 ποδῶν (41 μ, 90) καὶ τοσοῦτον τὸ ὕψος. Σώζονται ἐπίσης ἐν Πόλῃ τῆς δυτικῆς Ἰστρίας ἐρείπια ναοῦ τοῦ Αὐγούστου μετὰ κίωνων κορινθιακῶν καὶ ἄλλα ἀλλαχού.

111. 2). ἀγαλματοποιία. Τῆς περιόδου ταύτης σώζονται ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν, ἅπερ οὗτοι ἐν Ῥώμῃ μάλιστα ἐτεχνούργησαν καὶ ὧν τὸ κάλλος ἐκπλήττει νῦν τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸν ἐν Παρισίῳ κείμενον Βοργησινὸν Μονομάχον, ὃν Ἀγασίας Ἐφῆσιος ἐποίησε, τὸν ἐν τῷ Οὐατικανῷ Κορμὸν τοῦ Ἡρακλέους, τὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Torso del Belvedere, ἔργον Ἀπολλωνίου τοῦ

Ἀθηναίου, τὸν ἐν Νεαπόλει Φαρνέσιον Ἡρακλέα, ὃν ἐποίει Γλύκων Ἀθηναῖος, τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Μεδικεῖαν καλουμένην Ἀφροδίτην Κλεομένου τοῦ Ἀθηναίου, τὸν ἐν τῷ Οὐατικανῷ περιβόητον Ἀπόλλωνα, τὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Apollo del Belvedere*, τὸ ἐπίσης ἐν τῷ Οὐατικανῷ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκῶντος, τοῦ Ῥοδίου ἐργαστηρίου. — Ἔργα δὲ καθ' αὐτὸ ῥωμαϊκὰ εἶνε τὸ ἄγαλμα τῆς πρεσβυτέρας Ἀγριππίνης, τὸ τῆς Αἰδοῦς, τὸ μὲν ἐν τῷ Καπετωλίῳ, τὸ δὲ ἐν τῷ Οὐατικανῷ μουσεῖῳ κείμενα καὶ ἄλλα ἄλλαχού.

112. Μνημονεύομεν ἐνταῦθα καὶ τῆς τορευτικῆς τέχνης ὡς κλάδου τῆς ἀγαλματοποιίας. Οἱ τορευταὶ εἰργάζοντο μικρότερα ἔργα (*opera caelata*) ἐξ ἐλέφαντος, σκληρῶν λίθων ἢ ἀργύρου, ἰδίως δὲ πεποικιλμένα πολύτιμα ποτήρια καὶ τὰ τοιαῦτα.

113. Νομίσματα ῥωμαϊκὰ πλεῖστα διεσώθησαν καὶ ὁσημέραι ἀνευρίσκονται καὶ ἄλλα. Τὸ ἀσσάριον (*as*, ἄς=εἷς, ἡ νομισματικὴ μονάς) ἦτο νόμισμα χάλκινον δυνάμενον 10 περιπίου λεπτὰ καὶ ἔχον κατ' ἀρχὰς ἐγκεχαραγμένον βοῦν, κορὶν, χοῖρον ἄγριον ἢ τι τοιοῦτον (ὅθεν *pecunia* ἐκ τοῦ *pecus* = κτήνη). Ὁ σηστέρτιος (*sestertius*), τὸ τεταρτημόριον τοῦ δηναρίου (= τῆς δραχμῆς) ἦτο κατ' ἀρχὰς μὲν ἀργυροῦν νόμισμα ἴσον πρὸς $2\frac{1}{2}$ ἀσσάρια ἦτοι 25 λεπτὰ, βραδύτερον ὁμῶς ἐκόπησαν καὶ σηστέρτιοι ἐξ ὀρειχάλκου (*aureichalcum*), ἔχοντες μείζονα τῶν ἀργυρῶν τὴν περιφέρειαν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠρίθμουν τὰ χρήματα διὰ σηστερτίων, λέγοντες δὲ *sestertium* οὐδετέρως ἐνόουν χιλίους σηστερτίους (ἐκ τῆς πληθυντικῆς γενικῆς τοῦ *sestertius* κατὰ παράλειψιν τοῦ *mille*), οἷον *septem sestertia* (= *septem millia sestertium*) = 7000 σηστερτίων ἦτοι 1750 δηνάρια ἢ δραχμαί. Μετὰ δὲ τῶν ἐπιρρηματικῶν τὸ *sestertium* δηλοῖ ἑκατὸν χιλιάδας σηστερτίων, κατὰ παράλειψιν τοῦ *centena millia*, οἷον *quadringenties sestertium* (= *quadringenties cen-*

tena millia sestertium) = τετρακοσιᾶκις ἑκατὸν χιλιάδας σηστερτίων (δηλ. 10,000,000 δηνάρια ἢ δραχμαί). Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηίου οἱ σηστερτίοι εἶχον κεχαραγμένην ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς προσώπου κεφαλὴν ἀνδρός, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου διάφορα ἐμβλήματα. Τὰ λοιπὰ ἰδὲ ἐν § 65.

114. Καὶ τῆς λιθογλυφίας πολλὰ καὶ κάλλιστα ἔργα διεσώθησαν. Ὁ περίφημος Διοσκορίδης ἔγλυψεν ἐπὶ σφραγιδολίου τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐγούστου, διὰ ταύτης δὲ τῆς σφραγίδος ἐσφράγιζε πάντοτε ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος. Ἐκ τῶν τοιούτων λίθων οἱ μὲν ἐν εἰσοχῇ γεγλυμμένοι (intaglio) ἔχρησίμευον ὡς σφραγίδες καὶ ἐδέοντο εἰς τοὺς δακτυλίους, οἱ δὲ ἐν ἐξοχῇ (cameo) εἰς παντοίους κόσμους, ἐτίθεντο τουτέστιν εἰς ζώνας γυναικῶν, εἰς ψέλλια, ἐκπώματα, λυχνίας κτέ., ἢ ἔχρησίμευον εἰς ἐπικόσμησιν τῆς κόμης κτλ. Ἐτεχνούργουν πρὸς τοῦτοις καὶ ἐκπώματα ἐξ ἐνὸς μόνοι λίθου, ὄνυχος μάλιστα, γεγλυμμένα. Ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν περιελθόντων ῥωμαϊκῶν γεγλυμμένων λίθων (cameo) ἄξιαι μάλιστα μνείας εἶνε ὁ ἐν Βιέννῃ διασωζόμενος (gemma Augustea), εἰκονίζων τὸν Αὐγούστον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ ἔχων μέγεθος 9X8 δακτύλων καὶ ὁ μέγιστος πάντων, ὁ ἐν Παρισίῳ (achates Tiberianus) εἶνε δ' οὗτος σαρδόνιξ ἔχων πέντε στρώματα καὶ μέγεθος 13X11 δακτύλων καὶ εἰκονίζει τὸν Τιβέριον καὶ τὴν ἄλλην οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

115. 3). Ζωγραφική. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔγραφον ἢ ἐπὶ σάνιδων (pictura in tabula) ἢ ἐπὶ λινῆς ἐθόνης (in linteo) ἢ ἐφ' ὕγρας al fresco (udo tectorio), ἐπὶ τοίχου τουτέστι διὰ μαρμαροκονίας καὶ τιτάνου ἐπικεχρωσμένου καὶ ὕγραυ ἔτι ὄντος. Οἱ τεχνῖται οἱ γράφοντες μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοτέραν ὑπόθεσιν ἐχούσας γραφὰς ἐκαλοῦντο pictores (ζωγράφοι), rhyparographi (ῥυπαρογράφοι) δ' ἐλέγοντο οἱ γράφοντες

τάπεινά ἢ εὐτελῇ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου πράγματα, (γαλ. genre, εἰδύλλια), ὡς λ. χ. κουρεία, ὑποδηματοποιεῖα κτλ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων τοὺς ῥυπαρογράφους μᾶλλον ἢ οἱ Ἕλληνες. Κατὰ τὴν ἀ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐφημίζετο ὡς καλὸς ζωγράφος Τιμόμαχος ὁ Βυζάντιος γράψας Μήδειαν, Αἴαντα, Ὁρέστην κτλ. ἐπὶ Αὐγούστου ἠκμασεν ὁ Λούδιος, τοπειογράφος (paysagiste). Τὴν γραφικὴν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐντοιχίων γραφῶν τῆς Πομπηίας, αἵτινες εἶνε ὡς ἀπὸ τὸ πλεῖστον ἀντιγραφαὶ ἀρχαιοτέρων προτύπων, οἷον ἀπαγωγὴ τῆς Βρισηίδος ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀχιλλέως, Ζέφυρος καὶ Χλώρις, Κρίσις τοῦ Πάριδος κτλ. Πασῶν τῶν γραφῶν κάλλιστον εἶνε τὸ ψηφοθέτημα τὸ παριστάνον μάχην Ἀλεξάνδρου (§ 7).— Ἡ ἀρχαιοτάτη γραφικὴ ἦτο μόνον σκιαγραφία χρωματιζομένη δι' ἐνὸς χρώματος (μονοχρώματον) ἐν τῷ ὕδατι διαλελυμένου. Ἐπειτα μετεχειρίσθησαν οἱ ζωγράφοι τέσσαρα κύρια χρώματα (λευκὸν, ἐρυθρὸν, κίτρινον καὶ μέλαν. Plin. H. N. XXXV, 32) εἰς ἃ ἐνέβαλλον κόλλαν ἢ κόμμι. Ἦδη ὁμως ἀπὸ τοῦ Πολυγνώτου καὶ Μίκωνος εἶχον ἐπινοηθῇ καὶ ἄλλα χρώματα, οἷον τὸ κυανοῦν, τὸ πράσινον κτλ. — Ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μάλιστα τιμωμένη, νῦν δὲ παντάπασιν ἄγνωστος ἐγκαυστικὴ τέχνη (encaustica) συνίστατο εἰς τὸ ν' ἀναμινγνύσκει τὰ χρώματα μετὰ τετηκότος κηροῦ καὶ ν' ἀποξηραίνωσιν ἔπειτα αὐτὰ διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ πυρός. Ἦσκειτο δὲ καὶ ἄλλως ἢ ἐγκαυστική. — Περὶ τῆς ψηφοθετικῆς εἴπομεν τὰ δέοντα ἐν τῇ 7 παραγράφῳ.

116. 4) μουσική. Μουσικῆς ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Ῥωμαῖοι μάλιστα μὲν ἐν πολέμῳ, ἐν ταῖς θυσίαις καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν τοῖς θριάμβοις, ἐν τοῖς συμποσίοις, ἐν ταῖς κηδείαις κ.τ.λ. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις τῆς μουσικῆς παρ' αὐτοῖς οὐδόλως οὐδὲν ἦττον ἡσκειτο αὕτη ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν (Cornel. Nep. Epam. 2), ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῶν ξένων, τῶν δούλων ἢ τῶν

ἀπελευθέρων. Οἱ τραχύτατοι Ῥωμαῖοι οὔτε ἐθνικὴν μουσικὴν ἰδίαν ἐμόρφωσαν, οὔτε τὴν παρ' αὐτοῖς εἰσαχθεῖσαν τυρρη-
νικὴν καὶ ἑλληνικὴν ἡδυνήθησαν ν' ἀναπτύξωσι. Τὰ μουσικὰ
ὄργανα, ἅπερ μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν τὰ μὲν ἑλλη-
νικά, ἡ λύρα (lyra), ἡ βάρβιτος (barbitos), ἡ κιθάρα (citha-
ra), ὁ αὐλός (tibia), ἡ σύριγξ (fistula), τὰ δὲ καθ' αὐτὸ
Ῥωμαϊκά, τὸ κέρας (cornu), ἡ σάλπιγξ (tuba), ἡ ἐπικαμ-
πῆς σάλπιγξ (lituus), ἡ βυκάνη (bucina). — Ἐν τοῖς με-
τέπειτα χρόνοις τῆς δημοκρατίας καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατό-
ρων, οἵτινες εὐνοϊκῶς εἶχον πρὸς τοὺς ψάλτας καὶ τοὺς μου-
σουργοὺς, συνειθίζετο νὰ προσλαμβάνωνται ἐν τοῖς πότοις
Ἑλληνίδες ψάλτριαι (psaltriæ) καὶ Αἰγύπτιαι ἢ Ἀσιαναι
σαμβυκίστριαι (sambucistriæ) πρὸς τέρψιν τῶν εὐωχου-
μένων.

β'. Δευτέρα περίοδος.

117. 1) ἀρχιτεκτονική. Εἰς τοὺς χρόνους τῶν Φλαβίων ἀνή-
κουσι τὸ Κολοσσαῖον (Colosseum), ἡ μεγαλοπρεπὴς θριαμβικὴ
πύλη τοῦ Τίτου καὶ τὰ διασωθέντα ἐρείπια τῆς ἀγορᾶς τοῦ
Τραϊανοῦ (forum Trajanum). Τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ,
ὅστις ἤσκησε καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, διεσώθησαν
λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ Ῥώμης καὶ τὸ γιγάν-
τειον αὐτοῦ Μαιουσολεῖον. Πλεῖστα μνημεῖα ὠκοδόμησεν ὁ
αὐτοκράτωρ οὗτος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐν Νεμαύσῳ τὴν τε-
τραγωνικὴν καλουμένην οἰκίαν (la maison carrée de
Nimes), ἐν Αἰγύπτῳ πόλιν ὀλόκληρον, τὴν Ἀντινόην, εἰς
μνήμην τοῦ φιλάτου αὐτοῦ Ἀντινόου (§ 118) καὶ ἐν Ἀθή-
ναις πύλας (ἀψίδας), ὑδραγωγεῖον καὶ ἄλλα. — Τέλος διεσώ-
θη ἡ στήλη τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, μετ' ἀναγλύφων εἰκονι-
ζόντων σκηνὰς ἐκ τοῦ μαρκομαννικοῦ πολέμου, παρεμφερῆς
πρὸς τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ τὴν ἐν τῇ δμωνύμῳ ἀγορᾷ.

118. 2) ἀγαλατοποιία. Ἐκτὸς τῶν κοσμημάτων τῶν

θριαμβικῶν πυλῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῶν στηλῶν (Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ) ἀναγλύφων κρατοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ ἀγάλματα καὶ αἱ προτομαὶ τοῦ Ἀντινόου, τοῦ νεανίου δηλαδὴ ἐκείνου, ὃν ἐμμανῶς ἠγάπησεν ὁ Ἀδριανὸς δρίσας αὐτῷ καὶ λατρείαν μετὰ θάνατον. — Μνημονευτέον καὶ ἐπὶ χρυσόν ποτε καὶ ἔφιππον ἄγαλμα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Καπετωλίου.

119. 3). Ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἀνέλαμψε πάλιν ἐπὶ μικρὸν ἡ γραφικὴ, ὃ δ' Ἀετίων μνημονεύεται ὡς ὁ κράτιστος ζωγράφος τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἐγραψεν οὗτος τοὺς φημιζομένους γάμους Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥωξάνης.

γ'. Τρίτη περίοδος.

120. Τὰ τελευταῖα μνημεῖα τῆς παλαιᾶς ἐν Ῥώμῃ ἀρχιτεκτονικῆς εἶνε ἡ θριαμβικὴ πύλη τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα, ὃ ὑπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἰκοδομηθεὶς νὰς τοῦ Ἡλίου, αἱ θέρμαι τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἡ θριαμβικὴ πύλη τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἀναβιβάσαντος ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τὸν χριστιανισμὸν ἄρχεται καὶ νέα τέχνη, ἡ χριστιανικὴ, ἥτις θέλει ἀκμάσει κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας.

ΡΩΜΑΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ.

(κατὰ τὸν Bröder).

Ἡμέραι τοῦ μηνὸς καθ' ἡμᾶς	Μάρτιος, Μαΐος, Ἰούλιος, Ὀκτώ- βριος (ἔχοντες ἡμέρας 31).	Ἰανουάριος, Αὐ- γούστος, Δεκέμ- βριος (ἔχοντες 31 ἡμέρας).	Ἀπρίλιος, Ἰού- νιος, Σεπτέμβρ. Νοέμβρ. (ἔχον- τες 30 ἡμέρας).	Φεβρουάριος (ἔχων 28 ἢ 29 ἡμέρας).
4	Calendis	Calendis	Calendis	Calendis
2	VI	IV ante	IV ante	IV ante
3	V ante	III Nonas	III Nonas	III Nonas
4	IV Nonas	Pridie Nonas	Pridie Nonas	Prid Nonas
5	III	Nonis	Nonis	Nonis
6	Pridie Nonas	VIII	VIII	VIII
7	Nonis	VII	VII	VII
8	VIII	VI ante	VI ante	VI ante
9	VII	V Idus	V Idus	V Idus
10	VI ante	IV	IV	IV
11	V Idus	III	III	III
12	IV	Pridie Idus	Pridie Idus	Pridie Idus
13	III	Idibus	Idibus	Idibus
14	Pridie Idus	XIX	XVIII	XVI
15	Idibus	XVIII	XVII	XV
16	XVII	XVII	XVI	XIV
17	XVI	XVI	XV	XIII
18	XV	XV	XIV	XII
19	XIV	XIV	XIII	XI
20	XIII	XIII	XII	X
21	XII	XII	XI	IX
22	XI	XI	X	VIII
23	X	X	IX	VII
24	IX	IX	VIII	VI
25	VIII	VIII	VII	V
26	VII	VII	VI	IV
27	VI	VI	V	III
28	V	V	IV	Prid. Calen-
29	IV	IV	III	das Martias
30	III	III	Prid. Calend.	
31	Prid. Calend. (τοῦ ἐπομένου μηνός).	Prid. Calend. (τοῦ ἐπομένου μηνός).	(τοῦ ἐπομένου μηνός).	

ΕΡΑΝΙΣΜΑ ΗΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΔΩΝ.

(τοῦ μεταφραστοῦ)

Οἱ Ῥωμαῖοι διηροῦντο εἰς γένη ἢ γενεάς (gentes), ἕκα-
στον δὲ γένος ὑποδιηρεῖτο εἰς οἰκογενείας (familia ἢ stirpes).
Agnati ἑκαλοῦντο οἱ ἐκ πατρὸς συγγενεῖς, cognati δὲ οἱ ἐκ
μητρός. Ὅπως διαστέλλωνται αἱ διάφοροι οἰκογένειαι τοῦ
αὐτοῦ γένους καὶ τὰ διάφορα πρόσωπα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας
συνείθιζον νὰ φέρωσι τρία ὀνόματα, τὸ προωνύμιον (præ-
nomen), τὸ κυρίως ὄνομα (nomen) καὶ τὸ ἐπώνυμον (co-
gnomen). Τὸ προωνύμιον, τιθέμενον πρῶτον, ἐδήλου ὡρι-
σμένον πρόσωπον τῆς οἰκογενείας, ἐγράφετο δὲ συνήθως δι'
ἐνὸς μόνου γράμματος, οἷον· A. = Aulus, C. = Caius,
D. = Decimus, K. = Kæso, L. = Lucius, M. = Mar-
cus, N. = Numerius, P. = Publius, Q. = Quintus,
T. = Titus, ἐνίοτε διὰ δύο. Ap. = Appius, Ml. = Man-
lius, Cn. = Cneius, Sp. = Spurius καὶ ποτε διὰ τριῶν·
Mam. = Mamercus, Ser. = Servius, Sex. = Sextus.
Τὸ ὄνομα ἐδήλου τὸ γένος καὶ ἔληγε συνήθως εἰς ius, ὡς λ.χ.
Cornelius, Fabius, Tullius, Julius, Octavius(=ὁ ἐκ τοῦ
γένους τῶν Κορνηλίων κλ.), τὸ δὲ ἐπώνυμον ἐδήλου τὴν οἰκο-
γένειαν, ὡς λ. χ. Cicero, Cæsar κτλ. Publius Cornelius
Scipio. π. χ. εἶνε τὸ ὄνομα ἐνὸς ἀνδρὸς καλουμένου Publius
ἀνήκοντος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκηπιώνων, ἥτις μετ'
ἄλλων πολλῶν (τῶν Λέντων, τῶν Κεθῆγων, τῶν Κιννῶν,
τῶν Δολαβελλῶν κτλ.) ἀνῆκεν εἰς τὸ γένος τῶν Κορνηλίων.

Ἐνίοτε ἐχρῶντο καὶ τετάρτῳ ὀνόματι (agnomen) δη-
λοῦντι ὠρισμένην πράξιν ἐνὸς προσώπου ἢ ἄλλο τι χαρα-
κτηριστικὸν (ὡς λ. χ. Africanus, Asiaticus, Cunctator
κτλ.) Γένη τινὰ δὲν εἶχον ἐπώνυμα, ὡς C. Marius, Q. Ser-
torius κτλ. Ἐν κοινῇ χρήσει δὲν ἦσαν ὅμως καὶ τὰ τρία
ὀνόματα, ἀλλ' ἐν ἐκ τῶν τριῶν ἢ δύο, συνήθως τὸ prænomen.

"Όταν μίαν μόνην θυγατέρα εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι ἔδιδον εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα τοῦ γένους (Tullia, Julia, Octavia), ὅταν δὲ δύο διέστελλον αὐτὰς διὰ τῶν λέξεων major καὶ minor, οἷον Cornelia major, Cornelia minor. Ἐὰν δὲ πλείστας εἶχον, τότε ἐκάστη τούτων ἔφερε τὸ τακτικὸν ἀριθμητικὸν ὄνομα prima, secunda, tertia κτλ. ἢ ὑποκοριστικῶς tertulla, quartilla, quintilla. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀνεστραμμένον γράμμα ἐδήλου κατ' ἀρχὰς τῶν γυναικῶν τὰ ὀνόματα. J = Caia, Γ. = Lucia κτλ. Νυμφευόμεναι αἱ Ῥωμαῖδες ἐτήρουν τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὅπερ εἶχον καὶ πρὸ τοῦ γάμου.

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ.

	§§		§§
Ἀγάλματα	444	δακτυλιόλιθοι	144
ἀγορᾶς ἡμέρα	63	δάπεδον	7
ἀγωγή παιδων	84—84	δελτία	50
Ἀλεξάνδρου μάχη	7	δενδροκομική	60
ἀμπελουργία	57	δέσποιναι	76
ἀμφιθέατρον	70	δοῦλοι	77
Ἀντινόου εἰκόνες	118	δωμάτια διατριβῆς	11
ἄριστον	39—41	ἐγκυστική	115
ἀρμάρια	12	ἐμπορία	62
ἀρτοποιοὶ	32	ἐμποροὶ	62
ἄρτος	32	ἐνδυμασία	13—24
ἀρχιτεκτονική 107-110. 117	117	ἐνώτια	27
βαλκανεῖα ἰδ. λουτρῶνες		ἐπαυλὶς ἀγροτική	2
βιβλία	96	ἐπαυλὶς ἀστική	34
βιβλιοθήκη	12. 95	ἐπιγραφαὶ	93
βιβλιοπῶλαι	102	ἐπιπλᾶ	12
γάμος	78	ἐπιστῆμαι	94
γεύματα	38	ἐπιστολαὶ	103
γεωργία	58	ἐστιατόρια	41
γλυπτική	111	ζωγραφική	115. 119
γρῆμματοδιδάσκαλοι 84-83	84-83	ἡλιαστήρια	41
γραφίδες	98	θέρμαι	75
γυναῖκες	76	θερμάστραι	7
δαιτὺς	45	θηριομαχίαι	70
δακτύλιοι	25	θρηνήτριαι	92

θριαμβική πύλη	417	μουσική	416
ἰχθύς	36	μυραλοίφαι	26
καλλωπιστικά ὄργανα . . 30		νομίσματα	65. 413
καλύμματα τῆς κεφαλῆς	47. 20	ξενοδοχεῖα	87
κάπρος ἰδ. χοῖρος		ὀδόντες ψευδεῖς	28
κάτοπτρα	42	ὀθόνη ἐπιτραπέζιος	44
κηδεῖαι	89—92	οἰκίαι	5
κίονες	108—109	οἰκίαι μεμισθωμένοι	6
κίρκος	69	οἶνοι	48. 49. 50
κναφεὺς	23	ὀπωρικοὶ οἶνοι	47
κνῆμαι	14	ὄρμος	30
κοιτῶνες	44	ὄσπρια	58
κόρυμβος	26	ὄστρακηρὰ ζῶα	37
κορυφαῖος πῖλος	47	ὄχηματα	86
κοσμήματα	25—30	ὄχηματα μισθωτὰ	86
κουρεῖς	25	παιδῖαι καὶ ἀγῶνες 46. 66-74	
κοχλιάρια	44	παλίμψηστα	404
κροταλιστικά ἀθύρματα . . 80		παράθυρα	7
κτηνοτροφία	64	περιδέραια	30
Κυζικηνὸς οἶκος	4. 10	πεμματοουργοὶ	32
κυπαρίσσου κλάδος	91	περιστεραὶ τοῦ Καπετωλίου 7	
λουτρῶνες . . 44. 72—74. 88		πιεστήριον	24
λύχνοι	42	πίθοι	50
μάγειροι	32	πινακοθῆκαι	44
μανδύας	48	πορεῖαι	85
μαστοφόρα ζῶα	34	ποτὰ	47
μέλαν	97	ποτήρια	51
μέρη εἰς ἃ διηρεῖτο ἡ εὐνα	40	πτηνὰ	35
μέτρα	65	πυρὰ	92
μουσεῖωσις	7. 9	πῶγων	24. 25
		ράπτει	22
		σανδάλια	43

σιτηρὰ	58	τράπεζαι	12
σκηνικοὶ ἀγῶνες	71	τρίκλινον	43
σοφᾶς	12	Τριμαλχίδου συμπόσιον	52
σταθμὰ	65	τυρρηνικὴ τέχνη	104
στέμμα	9	ὑποδήματα	13. 14. 20
στέφανοι	51	ὑποκάμισα	15. 20
στηθοδέσμαι	20	φενάκη	26
στρεπτός	30	φορεῖα	86
σφαιριστήριον	4. 66	χειρόμακτρα	44
ταινίαι περὶ τὰς κνήμας	14	χειροτεχνία	64
τάφοι	93	χειρομήρια	34
τέχναι	104	χοῖρος	34
τοῖχοι	7	χρόα	29
τορευτικὴ	112	ψέλλια	30
τραγήματα	40	ὥρολογία	12

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Εἰσαγωγή	σελ. 5
I. ΦΥΣΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.	
<i>A'. Οἰκησις</i> ..	7
α' ἡ ἐναγροῦς οἰκία.	»
β' ἡ ἐν Ῥώμῃ οἰκία.	12
γ' ἐπιπλά καὶ σκεύη.	26
<i>B'. Ἐνδυμασία</i>	29
α' ἀνδρεῖα ἐνδύματα.	»
β' γυναικεῖα ἐνδύματα.	37
γ' δούλεια ἐνδύματα.	40
<i>Γ'. Κοσμήματα διάφορα.</i>	40
α' τῶν ἀνδρῶν.	»
β' τῶν γυναικῶν.	42
<i>Δ'. Βρῶσις καὶ πόσις.</i>	44
1. Βρῶσις.	»
α' τροφαί, ἐδέσματα.	»
β' Γεύματα τῶν Ῥωμαίων.	47
γ' τὰ κατὰ τὴν συνήθη cœnam καὶ τὸ συμπόσιον	50
2. Πόσις.	54
α' κράματα.	»
β' οἶνοι.	»
1) ἐγχώριοι.	»
2) ξένοι.	55
3) παρασκευὴ καὶ μεταχείρησις τῶν ἰταλικῶν οἴνων	»
γ' τὰ κατὰ τοὺς κώμους.	57
3. Τὸ συμπόσιον τοῦ Τριμαλχίου.	58

II. ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.

σελ.

A'. Ἐλευθέρων ἀνδρῶν	63
ἀ ἔργα	»
1) ἀμπελοκομία, γεωργία, δένδροκομική, κτηνο- τροφία	»
2) ἐμπορία, χειροτεχνία, (νομίσματα, μέτρα, σταθμά)	67-75
β' τέρψεις	75
1) παιδιαὶ καὶ ἀγῶνες, ἵππασία, κυνηγεσία	»
2) λουτρά	82
B'. Τὰ κατὰ τὰς γυναικας	85
Γ'. Ἀσχολίαι τῶν δούλων	87
Δ'. Ἄλλα τινὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ βίου	89
ἀ γάμος, ἀγωγή, παιδείσεις	»
β' πορεῖται, ὀχήματα, καταγώγια, πανδοχεῖα ..	93
γ' κηδεῖται καὶ τάφοι	95

III. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.

A'. Γράμματα	102
ἀ. βιβλιοθῆκαι	»
β' βιβλία	»
γ' βιβλιοπῶλαι	104
δ' ἐπιστολαί	106
B'. Τέχναι	»
ἀ πρώτη περίοδος	108
β' δευτέρα περίοδος	114
γ' τρίτη περίοδος	115
Ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον	116
Ἑράνισμα περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ῥωμαίδων	117
Πίνακες	119

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τιμάται δραχ.....2,50

Χωρίον

Δασική Θέσις

Ἐνοικιασθὲν ποσὸν

Ἐνοικιαστ

Ἐνοίκιον

Χρησις

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛ

9

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας